

T. C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM YÖNETİMİ VE DENETİMİ ANA BİLİM DALI

HİLMİ ZİYA ÜLKEN VE MÜMTAZ TURHAN'IN EĞİTİMLE İLGİLİ
GÖRÜŞLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Serkan TUNCER

Danışman
Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN

Şubat – 2019

KIRIKKALE

T. C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM YÖNETİMİ VE DENETİMİ ANA BİLİM DALI

HİLMİ ZİYA ÜLKEN VE MÜMTAZ TURHAN'IN EĞİTİMLE İLGİLİ
GÖRÜŞLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Serkan TUNCER

Danışman
Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN

Şubat – 2019

KIRIKKALE

KABUL - ONAY

Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN danışmanlığında *Serkan TUNCER* tarafından hazırlanan “*Hilmi Ziya Ülken ve Mümtaz Turhan’ın Eğitimle İlgili Görüşleri*” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim dalında Yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

.../.../2019

Başkan

Prof. Dr. Ali TAŞ

Üye

Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Ali Faruk YAYLACI

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

.../.../2019

Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN

Enstitü Müdürü

KİŞİSEL KABUL SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum Hilmi Ziya Ülken ve Mümtaz Turhan'ın Eğitimle İlgili Görüşleri adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

Tarih

Serkan TUNCER

İmza

ÖNSÖZ

Eğitim, inanın dünyaya geldiği andan ölümüne kadar devam eden bir süreç olması itibarıyla insan hayatının her anına nüfuz etmiş bir olgudur. Nitekim bireylerin aile içinde edindiği ilk bilgilerle başlayan eğitim yaşamı, çevresel faktörlerle etkileşim, sosyal yaşam vb. alanlarda ilerleyerek devam eder. İnsanla bu denli iç içe olan eğitim olgusunda zaman içinde belli başlı bilgileri öğretme ve bu yolla toplumsal beklentilere karşılık veren birey tipi yetiştirme hususu gündeme gelmiştir. Bu doğrultuda yapılan çalışmalar ile eğitimi sistemli bir hale getirmek amacıyla okullar oluşturulmuştur.

Okullarda eğitimin daha sistemli bir hâle gelmesi ise sorunları bütünüyle ortadan kaldıramamıştır. Bu bağlamda da okullarda yapılan eğitim faaliyetlerinde çoklu açıdan güncelleme ve iyileştirme çalışmaları gündeme gelmiştir. Bu hususta birbirinden farklı ülkelerdeki eğitim sistemleri, öğretim yöntemleri, ders içerikleri gibi hususlar dikkate alınarak evrensel standartlarda bir eğitim yapısına ulaşılması amaçlanmıştır.

Bu doğrultuda hazırlanan çalışmada, Osmanlı'dan Cumhuriyete intikal eden Türk eğitim sisteminde, dönem itibarıyla görülen aksaklıkları gidermek amacıyla sorun tespitinin yanı sıra çözüm önerilerinde de bulunarak, eğitimde çağdaşlaşmayı, bilimde uluslararası seviyeye yükselmeyi hedefleyen bilim insanlarından Hilmi Ziya Ülken ve Mümtaz Turhan'ın eğitimle ilgili düşüncelerine yer verilmiştir.

Hazırlanan çalışmada konu tespitinden, kaynak temini ve yazım aşamasının her noktasında benden desteğini esirgemeyen danışman hocam Sayın Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN'a teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Şubat 2019, KIRIKKALE

Serkan TUNCER

ÖZET

Hilmi Ziya Ülken ve Mümtaz Turhan'ın Eğitimle İlgili Görüşleri

Yüksek Lisans Tezi, Serkan Tuncer, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu dönemlerde eğitim sistemi, Osmanlı Devleti'nden kalan oldukça eskimiş ve çağın gereklerinin gerisinde kalmış bir eğitim sistemiydi. Mevcut sistem, eğitimden beklenenleri sağlama açısından eksik kaldığı gibi eğitim faaliyetlerinin yürütülmesi açısından beklentileri karşılayacak nitelikte değildi. Ülkenin gelişmesi, vatandaşlık bilinci, kalifiye eleman yetiştirilmesi vb. hususlarda eğitimin öneminin farkında olan bilim insanları, mevcut bozuk sistemin iyileştirilmesi adına araştırmalar yaparak sistemi istenilen seviyeye getirmek için yol haritaları oluşturmaya çalışıyordu.

Çalışmamızda, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemlerindeki eğitim sisteminin iyileştirilmesi çalışmaları ve bu çalışmalarda izlenecek olan yolları tarif eden bilim insanlarından Hilmi Ziya Ülken ve Mümtaz Turhan'ın görüşlerine yer verilmiştir. Bu iki bilim insanı da eğitim, eğitimde öğrenci, öğretim kademeleri, öğretmen rolü gibi hususlar üzerinde yapılacak geliştirmeler konusunda küçük farklılıklar dışında benzer noktalar üzerinde durmaktadırlar.

Anahtar kelimeler: *Hilmi Ziya Ülken, Mümtaz Turhan, Türk Eğitim Sistemi, Ülken ve Turhan*

ABSTRACT

Hilmi Ziya Ülken and Mümtaz Turhan's Views on Education

Master Thesis, Serkan Tuncer, Kırıkkale University, Institute of Social Sciences, Department of Educational Administration and Supervision

It founded the Republic of Turkey in the period in which the education system, the education system was a quite outdated and has lagged behind the rest of the requirements of the era of the Ottoman Empire. The current system was incomplete in terms of providing the expectations from the training and was not capable of meeting the expectations in terms of conducting educational activities. Development of the country, awareness of citizenship, training of qualified staff and so on. Scientists who are aware of the importance of education on issues, were trying to create road maps to bring the system to the desired level by conducting researches to improve the existing damaged system.

In our study, the improvement in the education system of the Republic of Turkey's founding era and the scientists who study the ways described in this study which will be followed Hilmi Ziya the country and have also been given Mumtaz Turhan opinion. These two scientists also stand on similar points, except for small differences in the development of education, students, teaching levels and the role of the teacher.

Key words: *Hilmi Ziya Ülken, Mümtaz Turhan, Turkish Education System, Ülken and Turhan*

İÇİNDEKİLER

KABUL - ONAY	i
KİŞİSEL KABUL SAYFASI	ii
ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1
a. Problem Durumu.....	3
b. Problem Cümlesi	4
c. Araştırmanın Amacı.....	4
d. Araştırmanın Önemi.....	4
e. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	5
f. Araştırmanın Yöntemi.....	5
g. Araştırmanın Alana Katkıları.....	5
BİRİNCİ BÖLÜM.....	7
EĞİTİM VE EĞİTİM FELSEFESİ	7
1.1. Eğitim Nedir?.....	7
1.2. Eğitiminin Tarihî Temelleri	8
1.3. Eğitiminin Felsefi Temelleri	9
1.4. Eğitim Felsefesi Kavramının İncelenmesi	10
1.5. Eğitim Felsefesinin İşlevleri.....	11
1.6. Başlıca Eğitim Felsefesi Akımları	13
1.6.1. İlerlemecilik (Progresivizm):	13
1.6.2. Daimicilik (Prennializm)	15
1.6.3. Esasicilik (Essentializm).....	16
1.6.4. Yeniden Kurmacılık (Reconstructionizm)	17
1.6.5. Varoluşçu Eğitim Akımı	18
İKİNCİ BÖLÜM	20
HİLMİ ZİYA ÜLKEN: HAYATI, ESERLERİ VE EĞİTİME BAKIŞI.....	20
2.1. Hilmi Ziya Ülkenin Hayatı (1901-1974)	20
2.2. Eserlerinin Genel Yapısı ve Eserleri Hakkındaki Düşünceler	23

2.3. Kitapları	25
2.4. Tercümelere.....	29
2.5. Fikir Dünyasında Etkisi Olan Şahsiyetler	30
2.5.1. Ziya Gökalp.....	30
2.5.2. Prens Sebahattin.....	31
2.5.3. Reichenbach	32
2.6. Hilmi Ziya Ülken'e Göre Genel Hatlarıyla Eğitim	33
2.7. Hilmi Ziya Ülken'e Göre Eğitimin Unsurları (Öğretmen, Öğrenci, Okul)	36
2.7.1. Öğretmen.....	36
2.7.2. Öğrenci	38
2.7.3. Okul	38
2.8. Hilmi Ziya Ülken'e Göre Eğitimdeki Sorunlar ve Çözüm Önerileri	39
2.9. Hilmi Ziya Ülken'e Göre Öğretim Kademelerine Yönelik Çözüm Önerileri	41
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	45
MÜMTAZ TURHAN'IN EĞİTİMLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİ	45
3.1. Hayatı	45
3.2. Fikir Dünyasının Oluşumunda Etkili Olan Şahsiyetler.....	48
3.2.1. Emrullah Efendi	49
3.2.2. Prens Sebahattin.....	50
3.2.3. Ziya Gökalp.....	51
3.3. Mümtaz Turhan'ın Eğitimle İlgili Düşünceleri.....	52
3.4. Mümtaz Turhan'ın İlim Anlayışı.....	55
3.5. Mümtaz Turhan'a Göre Bilim İnsanı Yetiştirilmesi ve Önemi	56
3.6. Öğretmen Yetiştirme Konusundaki Düşünceleri	57
3.7. Yurtdışına Öğrenci Gönderilmesiyle İlgili Düşünceleri	58
3.8. Araştırma Enstitülerinin Kurulmasıyla İlgili Düşünceleri	60
3.9. İlköğretimle İlgili Düşünceleri	61
3.10. Ortaöğretimle İlgili Düşünceleri	63
3.11. Üniversiteyle İlgili Düşünceleri.....	65
3.12. Eğitimin Kalkınmaya Etkisi ile İlgili Düşünceleri	69
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	72

HİLMİ ZİYA ÜLKEN VE MÜMTAZ TURHAN'IN EĞİTİMLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİNİN GÜNÜMÜZ EĞİTİM SİSTEMİNE YANSIMALARI ...	72
SONUÇ.....	77
KAYNAKÇA	82

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

C. : Cilt

ev. : Çeviren

No. : Numara

s. : Sayfa

S. : Sayı

Vb. : Ve benzeri

Vd. : Ve diğeri

GİRİŞ

Eğitim, ilk insandan günümüze var olan ve varlığını sürdürerek gelecek nesillere doğru ilerleyen bir yapıdır. İnsanın sosyal bir varlık olması ve bununla birlikte bir toplumsal yaşıyış içinde olması girift bir yapı ortaya koymasını sonucunu doğurmuştur. İnsanın bu girift ve çok yönlü yapısı insanlıkla aynı yaşıta olan eğitim faaliyetlerinde de farklılaşmalara neden olmuştur. Diğer bir ifadeyle eğitim genel bir yapı olmakla beraber toplumdan topluma ve hatta insandan insana farklılık gösteren bir yapıya bürünmüştür. Bu bağlamda farklı kültürel yapılar içinde eğitim konusunda, farklı hususların ön plana çıkarıldığı, farklı tanımlamalar yapıldığını görmek mümkündür. Yapılan farklı tanımlamalar incelendiğinde ise eğitimin genel anlamda bireye kalıcı izli davranışlar edindirme çabaları olma yönü üzerinde durulduğu görülmektedir.

Eğitim faaliyetlerinin sadece okulda gerçekteşen faaliyetler olarak ele alınması eksik bir yaklaşımdır. Nitekim bu alanda yapılan çalışmalarda birey için sosyal çevrenin, toplumun, iş çevresinin vb. birer eğitim yapısı meydana getirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte birey için ilk eğitim faaliyetlerinin ailede başıladığı yönündeki söylemler, eğitim aısından okulun formal bir yapı arz etmesi dışıında büyük bir farklılık oluşturmadığını göstermektedir. Bu noktada bireyin dünyaya geldiği andan itibaren eğitim faaliyetlerinin içinde bulunduğunu, ancak okula başılamasından itibaren ise bu faaliyetlerin sistemli bir yapıya brndğu söylenbilir.

Her toplum için olduğu gibi Türk toplumu için de eğitim faaliyetlerinin kökeni bu toplumun oluşumu ile yaşıt olarak değerlendirilebilir. Türk toplumu içinde, ilk dönemlerdeki yaşıyış tarzlarından hareketle, ata binme, okçuluk, kılıç kullanma, göçebe yaşıam gerekleri vb. hususlar bireyler için eğitim en önemli safhaları olarak nitelendirilebilir. Genel bir kültür aktarımı olan bu hususlar, Türklerin yerleşik yaşıama geçmesi ile birlikte yerini bu yaşıamın gerektirdiği faaliyetlerin öğretimine bırakmıştır.

Tarih boyunca çeşitli devletler kuran Türkler, kurdukları devletler içinde kültürel, idari, sosyal vb. alanlardaki bilgilerin aktarımı için eğitim kurumları da oluşturmuşlardır. Oluşturulan bu kurumlarda bireylere genel olarak mesleki ve idari bilgilerin aktarılmasına önem vermişlerdir. Osmanlı Devleti'ne kadar gelen süreçte Türk eğitim sisteminde belirli bir seviyenin var olduğu bilinmekle beraber, Osmanlı

Devleti ile birlikte Türklerin eğitimde zirve noktasına ulaştığı görülmektedir. Bu açıdan ele alındığında mesleki okulların ve halkın istifade ettiği diğer okulların yanı sıra Enderun gibi üst düzey yöneticilerin yetiştirildiği okulların varlığı da dönem itibariyle dikkat çekicidir.

Osmanlı Devleti döneminde yakalanan bu zirve noktasında, devletin eğitime bakışı, dışarıdan getirilen bilim insanları, içeride yetiştirilen bilim insanları vb. unsurların etkisi oldukça fazladır. Ancak Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde görülen problemler eğitim sisteminde de görülmektedir. Bu problemler türlü sorunları doğurmuştur. Bu sorunlardan biri de eğitim sisteminin ilerleyememesine ve diğer ülkelerden geride kalmasına neden olur. Bu gerileme hissedilir bir seviyeye ulaştığında çağdaş yapıya uygun yeni eğitim kurumları oluşturulmaya çalışılmışsa da istenilen noktaya gelinememiştir.

Osmanlı Devleti'nin ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti ise bahsedilen gerileme nedeniyle temeli sarsılmış bir eğitim sistemi devralarak bu alanda bir nebze de olsa geride başlamıştır. Nitekim Osmanlı Devleti'nin ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti devleti ise bu alanda iyileştirilmelerde bulunulmuştur. (Yurt dışına öğrenci gönderimi, yurt dışından bilim adamlarının getirilmesi vb.)

Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitim sisteminin yeni kurulan ülke için öneminden hareketle öncelikle bilim ve düşünce insanları tarafından incelenen konu, yurtdışından getirilen bilim insanlarının araştırmaları ve önerileri doğrultusunda ele alınarak çözülmeye çalışılmıştır. Devam eden süreçte ise yurtdışına öğrenci gönderilmesi yoluyla mevcut sistemin bilim insanı açığı giderilme çalışması düşünülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitim sisteminin problemleri alanlarını çözmek için ve eğitim faaliyetlerinde gelişim sağlamak amacıyla kimi girişimlerde bulunulmuştur. Öte yandan eğitim sisteminin gelişmesine katkı sunmak isteyen dönemin eğitimci düşünürleri bazı fikirlerde bulunmuşlardır. Bu fikir adamları içerisinde Hilmi Ziya Ülken ile Mümtaz Turhan da bulunmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitim faaliyetlerinin gelişimini sağlamak amacıyla yapılan önemli çalışmalara imza atan iki büyük bilim insanından, Hilmi Ziya Ülken ve Mümtaz Turhan'ın eğitim ile ilgili görüşlerinin incelendiği çalışmanın;

- Giriş bölümünün ardından araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, problem durumu, problem cümlesi, araştırmanın sınırlılıkları, tez çalışmasının yöntemi ile çalışmanın alana katkıları hakkında bilgiler bulunmaktadır.
- Birinci bölümünde eğitim kavramı, eğitim felsefesinin ne olduğu, eğitim ve felsefe ilişkisi ile birlikte belli başlı eğitim felsefesi akımlarına yer verilmiştir.
- Çalışmanın ikinci bölümünde Hilmi Ziya Ülken'in eğitim ile ilgili görüşleri, eğitim kademelerine dair düşünceleri ve bu alandaki önerileri aktarılmıştır.
- Üçüncü bölümünde Mümtaz Turhan'ın eğitim faaliyetlerine bakışı, öğretim kademelerinde uygulanacak olan eğitim programlarına dair önerileri ve ülkedeki eğitim sorunlarının çözümü hakkındaki düşünceleri yer almaktadır.
- Dördüncü bölümde Hilmi Ziya Ülken ve Mümtaz Turhan'ın eğitimle ilgili düşüncelerinin günümüz eğitim sistemine yansımaları ele alınmıştır.
- Çalışmanın sonuç kısmında ise iki bilim insanının eğitim ile ilgili görüşleri karşılaştırılarak farklılıklar ve benzerlikler ortaya konulmuştur.

a. Problem Durumu

Ülkelerin eğitim felsefesi, ülkelerin toplumsal yapısının oluşumuna göre şekillenir. Ülkeler gelişmişlik düzeylerini en üst seviyede oluşturmuş olsalar dahi toplum gelenek ve göreneklerini nesilden nesile aktararak insanları yetiştirmek durumundadırlar. Eğitim aracılığıyla toplumsal benliğimiz olarak nitelendireceğimiz kültür aktarımını her kuşak kendinden sonraki kuşağa aktarımını yaparak toplumsal hayatın sürekliliğini sağlamış olur.

Ülkemizde eğitim alanında modernleşme çalışmaları, günümüzden üç asır öncesine dayanmaktadır. 17. Yüzyıldan bu zamana kadar tartışılan ve yapılan çalışmalarla modernleşme hareketi her dönemde ön planda tutulmuş, her dönemde varlığını sürdürerek sonraki dönemlerde de modernleşme düşüncesi olgunlaşamayarak bir tartışma konusu olarak kalmıştır.

Geçen zaman zarfında toplum eğitimi, düşünce eğitimi, sosyal ve kültürel eğitim olmak üzere genel anlamda eğitim alanındaki sorunların, eksikliklerin ve aksaklıkların tespitinde bulunarak bu konuların çözümü için bazı düşünce insanları var olmuştur. Hilmi Ziya Ülken ve Mümtaz Turhan da bu düşünürlerimiz arasındadır. Yaşadıkları dönemde dönemin eğitim sistemini irdeleyerek eğitim

sistemimiz hakkında değerlendirmelerde bulunup, kabul görecek savları ortaya koyarak derinlemesine incelemelerin neticesinde eğitim sisteminin iyileştirilmesine yönelik czm nerileri sunmuşlardır.

Hilmi Ziya lken ve Mümtaz Turhan'ın eğitim hakkındaki fikirlerini inceleyerek görüş ve nerileri, yapmış oldukları eğitim sistemi analizi ve bu iki düşünürümüzün konuya yönelik yaptığı tespitlerin ve önerilerin anlaşılması bakımından önem arz etmektedir. Hilmi Ziya lken ve Mümtaz Turhan'ın eğitim görüşlerini inceleyen tezimizin problemleri de bu konuları kapsamaktadır.

b. Problem Cümlesi

Çalışmamızın konusu, Hilmi Ziya lken ve Mümtaz Turhan'ın eğitim felsefeleri dhiline ülkenin eğitim sistemini geliştirmeye ve var olan eksikliklerin ortadan kaldırılmasına yönelik eğitimle ilgili görüşlerini ortaya koymaktır.

c. Araştırmanın Amacı

Ülkemiz kuruluşundan itibaren farklı türden eğitim problemleriyle karşılaşmış ve muasır medeniyetler seviyesinin de üstünü hedeflemiş gelişen bir ülkedir. Ülkelerin gelişmişliği eğitim seviyelerinin gelişmişliğiyle mukayese edilmiştir. lkeler dönem dönem eğitim felsefeleri belirlemiş ve eğitim felsefeleri ışığında düzenledikleri politikalarla eğitimde ve medeniyette gelişmişliği sağlayarak toplumun salt kurallarını koruyup kültür aktarımını sağlamak amaçlı felsefi akımlar benimsemişlerdir. Çalışmamızda bu kavramlara değinerek yetişme tarzları bakımından Osmanlı Devleti'nin son dönemine ve yeni bir Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşuna tanıklık eden bu iki mtefekkimizin ilim anlayışları ile kendilerini ilimin ışığında topluma yararlı olacak ve yön verecek fikirler üretme sorumluluğu hissiyle hareket etmiş olmaları tezimizin amacını oluşturmaktadır.

d. Araştırmanın nemi

Ülkemizde var olan problemlerin czmne yönelen sağduyulu düşünürlerimiz ve eğitimcilerimiz tarafından mevcut problemler irdelenerek czm odaklı

önerilerini dile getirmişlerdir. Bu tür durumlara sessiz kalmayan Hilmi Ziya Ülken ve Mümtaz Turhan da eğitimci düşünürlerimizdendir. Hilmi Ziya Ülken ve Mümtaz Turhan ülkemizde eğitim hayatını araştıran alanda fikirler üreten düşünürlerdendir. Hilmi Ziya Ülken ve Mümtaz Turhan'ın eğitim sistemine yönelik ortaya koyduğu düşünceleri, bu alandaki önerilerini aktaran bu çalışma, önemli bir boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Araştırmada, Hilmi Ziya Ülken ve Mümtaz Turhan'ın anlaşılması ve tanıtılması adına bir katkı sağlayacağı ümit edilmektedir.

e. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma Hilmi Ziya Ülken ve Mümtaz Turhan'ın eğitim düşüncelerinin açıklanması, karşılaştırılması ve iki düşünürü de etkileyen önemli isimlerin açıklanması ile sınırlıdır. Dolayısıyla araştırmamız söz konusu düşünürlerimizin bu konudaki kendi eserleri ve haklarında yazılmış olan eserlerden araştırmacının piyasada ulaşabildikleri ile sınırlandırılmıştır.

f. Araştırmanın Yöntemi

Bu tez çalışması Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarının önde gelen aydın-akademisyenlerinden Hilmi Ziya Ülken ve Mümtaz Turhan'ın eğitim düşünceleri, şahısların kitaplarından, makalelerinden ve kendileri için yapılmış olan araştırmalardan, makalelerden ve yazılmış biyografi kitaplarından yararlanılarak yapılmış literatür, kaynak tarama ve inceleme özetleme türünden bir araştırmadır.

g. Araştırmanın Alana Katkıları

Yaşadıkları dönemi ve aldıkları eğitimleri felsefe ve sosyoloji bilimleriyle yoğuran fikir insanlarımız, ülkemizi monografik açıdan inceleyip değerlendirmelerde bulunarak eğitim sistemimizin milli kimliğimize uygunluğu ile eğitim sistemimizin vasıflarını belirleme çalışmaları yapmışlardır. Çalışmalarını dönemin gelişmiş ülkelerinin eğitim sistemlerini uygulamak ya da benzer toplum özellikleri taşıyan ülkelerin eğitim sisteminin işlevselliği bakımından uygulanabilirlik düzeyini irdeleyip uygulamaya konulması gibi taklit etme yolunu reddetmişlerdir. Yaptıkları değerlendirmeler ışığında tespit ettikleri eksikliklerin, aksaklıkların çözüm yollarını

ve yeniyi oluşturma çabalarının olduğu bu çalışma değerli iki bilim insanımız hakkında bilgiler sunarken geleceği şekillendiren bilgilerinin ve onerilerinin günümüzde hâlen geçerliliğini koruması toplumumuzu iyi tanıdıklarının göstergesidir.

Toplumumuzu bu denli iyi tanıyan, toplum bilimci, düşünür ve aynı zamanda eğitimci bilim insanlarımızı çalışma konusu olarak belirleyen çalışmamız, hâlen gelişmekte olan ülkemizin yenilenen eğitim sistemi ve değişen hayat şartlarına uygun eğitim ortamı oluşturma çalışmalarına katkı sağlayacaktır.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devletinin eğitim sisteminin belirlenmesini ve toplumun kalkınmasını sağlamak amacıyla ülkenin gelişmişliğini artırmak düşüncesiyle hareket eden Hilmi Ziya lken ve Mümtaz Turhan'ın eğitimle ilgili düşüncelerinin bulunduğu bu çalışma, gelişmekte olan 21. yüzyıl Türkiye'sinin eğitim sistemine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Toplum bilimci iki düşünürümüzün hem toplumu tanımaları hem de eğitimci oluşları bu alanlarda yapılacak olan çalışmalara katkı sağlayacağı ve çalışmalarda kaynak olarak kullanılması düşünülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

EĞİTİM VE EĞİTİM FELSEFESİ

1.1. Eğitim Nedir?

Eğitim konusunda literatürde fazlasıyla tanımlama yapıldığı görülmektedir. Bu tanımlamalar yapılan araştırmalar sonucunda kısmî farklılıklar arz etse de genel manada ortak bir payda etrafında toplandığını söylemek mümkündür. Cevizci, eğitimi bir kültürel aktarım ve okul özelinde ele almaktadır. Ona göre eğitim, bir toplumun kültürünün, değer yargılarının, toplumsal beceri birikiminin sonraki kuşaklara aktarılması sürecini kapsamaktadır. Bu aktarım süreci ise okul vb. kurumlar bünyesinde gerçekleştirilir¹. Bu konuda tanımlama yapanlardan Reboul da eğitim ve kültür ilişkisi üzerinde durur. Reboul'a göre, kültür ve kültüre ait değerler insan – hayvan ayırımındaki en temel noktadır. Eğitim ise her insanın bir kültüre dâhil olma veya kültürü aktarma imkânı veren yöntemlerin bütünsel şeklidir².

Aydoğan ise eğitimin tanımlanması hususunda bir benzetmeden istifade ederek esasında eğitimin gerçek mahiyetine önemli bir vurguda bulunmuştur. Bireyin sorumlulukları üzerinden eğitime yaklaşan ve bu sorumlulukları yeme – içme gibi bir zaruret olarak değerlendiren Aydoğan, eğitimin bu sorumlulukları bireye kazandıran veya hatırlatan bir yapı olduğunu ifade ederek, bu fonksiyonuyla hem toplumsal hem de bireysel yaşamda olumlu etkileri olan bir yapı olduğunu vurgulamaktadır³.

Eğitim konusunda tanımlama yapanlardan bir diğer isim olarak Tozlu'nun yaptığı tanımlama da farklılık açısından dikkate değerdir. Eğitim kavramını öncelikle etimolojik açıdan ele alan Tozlu, kelimenin Latince “educere”den türediğini belirtmektedir. Bununla birlikte educere kavramının esasında fiziki bir gelişmeyi ifade ettiğinin de altını çizmektedir. Ancak yine aynı kavramın hem bitki hem hayvan hem de insanların bakım ve yetiştirilmesi için de kullanıldığına dikkat çekmektedir⁴.

¹ Ahmet Cevizci, Ortaçağ Felsefesi Tarihi, 1. Baskı, Asa Yayınevi, Bursa, 1999, s.284.

² Olivier Reboul, Eğitim felsefesi, (Çev. Işın Gürbüz), İletişim Yayıncılık, İstanbul, 1991, s. 31.

³ İsmail Aydoğan, Eğitimin Türkçesi, 1. Baskı, Pegem Akademi, Ankara, 2018, s. 11.

⁴ Necmettin Tozlu, Eğitimden Felsefeye- 1: Eğitim Felsefesi Eğitim Üzerine Düşünceler ve İnsandan Devlete Eğitim, Bayburt Üniversitesi Yayınları, Bayburt, 2014, s. 109.

Eđitim konusunda yapılan tanımlamalar arařtırmalara dayanmakla birlikte geçmiř donemde eđitim ile ilgilenen filozofların dūřüncelerinden de etkilenilmiřtir. Bu bađlamda;

- **Platon'un**, eđitimin ruha ve bedene mükemmellik kattıđı yönündeki dūřüncesi,
- **Cicero'nun**, eđitimin çocuđu insan haline getirdiđi yönündeki dūřüncesi,
- **Rousseau'nun**, eđitimin tabiata adam yetiřtirme faaliyeti olduđu dūřüncesi,
- **Durkheim'in**, yetiřmiř olan nesillerin yeni yetiřen nesiller üzerindeki etkilerinin tamamı řeklindeki dūřüncesi

eğitim tanımlamalarında temele alınan hususlardır. Bu tanımlama veya dūřünce şekillerinin eğitimin öznesi olarak bireyi kabul etmesi, yapılan tanımlamaların birey özelinde veya bireyin özne olarak eğitimde odak noktaya oturtulması sonucunu dođurmuřtur⁵.

1.2. Eğitiminin Tarih Temelleri

Eğitim, kavramsal anlamda pek çok disiplini bünyesinde barındıran bir bilim olarak nitelendirilmektedir. Bu nedenle eğitim tarihi, esasında pek çok bilimin tarihi ile ilgili olmakla beraber, eğitim – ğretim faaliyetlerinin geçmişinin de oldukça eskilere dayandığını söylemek mümkündür. Literatür incelendiğinde eğitim tarihi açısından insanlık tarihine eşit bir zaman diliminden bahsedildiği görülmektedir. Bu nedenle ilk insandan günümüze kadar eğitimin varlığından söz edildiğini görmek mümkündür. Bu noktada eğitimin bu denli kadim bir geçmişe sahip olmasının insanın eğitim ihtiyacından kaynaklandığını söylemek mümkündür. İnsanın eğitime olan ihtiyacı ise akla sahip olmasıyla ilişkili olarak ele alınmaktadır. Nitekim eğitimsiz bir aklın insana yeterli olmayacağı görüşünden hareketle aklın eğitim yoluyla işlenip kullanılabilmesi durumu insanın eğitime olan ihtiyacını gündeme getirmektedir.

Bireyin toplumsal yaşama geçmesi ve farklı toplulukların ortaya çıkması hususu eğitim faaliyetlerini hızlandırmakla beraber özelde insan ihtiyacı üzerine kurulu olan ancak belirli yapılar üzerine temellenen eğitim faaliyetlerinin ortaya

⁵ Selami Sonmez, "Eğitilme Arzusunun Yüceliği, Eğitilmeme Özgürlüğünün Saçmalığı", 1995, s. 116.

çıkmasına zemin hazırlamıştır. Örneğin; Orta Çağ olarak adlandırılan dönemde eğitim yapısı üzerinde dinî faktörlerin etkili olduğunu görmek mümkündür. Bu dönemde Antik Yunan kültürünün Hristiyanlık dini ile kaynaştırılmış yapısının eğitim sistemi içinde yoğrulduğu görülmektedir⁶.

Orta Çağ'da, bahsedilen eğitim yapısının tüm Avrupa'yı etkisi altına aldığı görülürken yine aynı döneme denk gelen zaman diliminde İslam medeniyetinin eğitim yapısı üzerinde önemli değişikliklere neden olduğunu görmek mümkündür. Nitekim bahsedilen dönem İslam dünyası içinde bilimsel çalışmaların üst seviyeye çıktığı görülmektedir. Avrupa'da meydana gelen Rönesans ve Reform hareketleri ise bu coğrafyada dinî etkiler altında kalan eğitim sisteminin bilimsel bir kimliğe bürünmesini sağlamıştır. Dogmatik düşüncenin bilim üzerindeki etkilerinin zayıflamaya başlaması ile Avrupa'da *akıl çağı* olarak anılan döneme girilmiştir. Bu dönemden itibaren XVIII. yüzyıla gelindiğinde eğitimcilerin, eğitim faaliyetlerini seçkin zümrelerin tekeline çıkararak genel bir kamusal görev olarak algıladıklarını görmek de mümkündür. Bu kamusal sorumluluk unsuru ise eğitim faaliyetlerinin temeline bireyin alınmasını sağlamıştır⁷.

1.3. Eğitiminin Felsefi Temelleri

Eğitim ve felsefe konusunda yapılan araştırmalar sonucunda, eğitim – felsefe ilişkisi çok boyutlu bir şekilde ele alınmıştır. Bu çok boyutluluk hususunda en önemli nokta felsefenin eğitim açısından bir yol gösterici olarak kabul edilmesidir. Nitekim eğitim – felsefe ilişkisi, felsefenin toplumsal anlamda bir bağ oluşturma yönü ile birlikte ele alınmaktadır⁸.

Felsefe açısından ele alındığında eğitim üzerine düşünmek, felsefe aracılığıyla eğitimin temel kavramlarını açıklama olarak değerlendirilmektedir. Bunu örneklendirmek gerekirse; öğrenme, ödül, öğretme, ceza vb. eğitimle ilgili kavramların anlamsal açıklamalarının yanı sıra eğitimin tanımı ve amacı gibi hususlar üzerine düşünce üretilmesi bu kapsamda ele alınan durumlardır. Bu bağlamda eğitim felsefesi olarak adlandırılan yapı, eğitime yön veren bir disiplin

⁶ Cevizci, a.g.e., s. 169.

⁷ Leslie Lipson, *Uygarlığın Ahlaki Bunalımları (Manevi Bir Erime mi? Yoksa İlerleme mi?)*, (Çev. Jale Çam Yeşiltaş), (2. Basım), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2003, s. 185.

⁸ Saffet Bilhan, *Eğitim felsefesi: Kavram Çözümlemesi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, C. 1, No: 164, 1991, s. 45 – 46.

olmasının yanı sıra eğitim konusundaki sorunlara çözüm üreten, bununla birlikte eğitime yön veren düşünsel ve kavramsal ilkeleri açıklama etkinliği olarak da tanımlanmaktadır⁹.

Eğitim kapsam açısından oldukça geniş bir yapıda olduğu için insana dair her faaliyet bu kapsamda ele alınabilir. Eğitim felsefesi ise eğitimle ulaşılabilecek hedeflerin tespit edilmesi ve tespit edilen hedeflerin birey – toplum açısından uygunluğunun sağlanmasında yararlanılan önemli bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hedef uygunluk tespiti sonrasında, eğitim felsefesi aracılığıyla toplumun istek ve beklentileri bireye yansıtılır. Bu da toplumsal kabule uygun bireyler yetiştirilmesi açısından önemlidir¹⁰.

1.4. Eğitim Felsefesi Kavramının İncelenmesi

Eğitim felsefesi, temel konusu felsefe olan ve eğitimin ölçütlerini sorgulayan bir felsefe alanıdır. Bu doğrultuda eğitim felsefesi, eğitim çatısı altında ele alınan bütün faaliyetlerin temelini ifade etmektedir. Bu husus eğitim felsefesinin, eğitim uygulamalarının dayandığı ölçüt ve düşüncelerde tutarlılığı sağlama özelliğini ön plana çıkarır. Nitekim sonuç itibarıyla ele alındığında, öngörüye dayalı ve tutarlı sonuçlara ulaşılabilen sistemlerin temelinde tutarlı düşünceler olduğu görülmektedir. Bu nedenle herhangi bir eğitim sisteminin başarısının, dayandığı eğitim felsefesine bağlı olduğunu söylemek mümkündür.

Eğitimle bu denli bütünsel bir yapıda olan eğitim felsefesi hakkında ne olduğu ve kapsamına giren hususlar hakkında çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Ergün¹¹ tarafından yapılan ve eğitim felsefesinin, eğitim faaliyetleri içindeki işlevini belirten tanımlamada, eğitim felsefesinin eğitim politikaları ve uygulamalarına yön veren varsayım, inanç, karar ve ölçütleri incelemesi, bunları tutarlılık ve anlamsal açıdan kontrol etmesi üzerinde durulmaktadır. Nitekim eğitimin kalıcı ve istendik bir davranış değiştirme amacına yönelik olduğu ve bu amaçla sergilenen davranışların toplumsal yapıda olduğu bilinmektedir. Toplumdan herhangi şekilde ayrı ele alınamayan bu süreç kendi içinde yine toplum hayatının parçaları olarak

⁹ Sabri Büyükdüvenci, “Küreselleşen Eğitim, Küreselleşmenin Eğitimi” (s. 253-255), Eğitim Felsefesi Kongresine Sunulmuş Makale, Eğitim-Bir-Sen, Ankara, 2009 s. 53.

¹⁰ Veysel Sönmez, Eğitim Felsefesi, Anı Yayıncılık, Ankara, 1998, s. 54 – 56.

¹¹ Mustafa Ergün, Eğitim Felsefesi, 4. Baskı, Pegem Akademi, Ankara, 2014, s. 5.

nitelendirilebilecek olan sosyal, siyasal, ekonomik, felsefi vb. pek çok süreci de barındırır. Bu nedenle eğitim felsefesi bağlamında bahsedilen hususlara dair düzenlemeler de yer almakla beraber geçmişten günümüze tarihsel süreçte eğitim çatısı altındaki bu unsurların öğretimi ile ilgili yer, zaman, yöntem, amaç gibi hususlarda belirlemeye gidilmiştir. Tüm bu alan veya hususlara yönelik arayışlar neticesinde eğitim felsefesinin eğitim sistemlerinde yol gösterici bir alan olarak kabul edilmesi durumu ortaya çıkmıştır. Bu hususları dikkate alan Özdemir, eğitim felsefesini, eğitim uygulamaları ile birlikte eğitimde uygulanacak olan politikaları yönlendiren, düşünce, inanış biçimi, karar ve ölçütleri inceleme altına alarak, bu hususlar arasındaki tutarlılık ve anlam ilişkisini konu edinen bir faaliyet alanı şeklinde ele almaktadır¹².

Bakır¹³, eğitim felsefesi konusunu farklı bir açıdan ele almasıyla dikkat çekmektedir. Ona göre, eğitim, bilim ve felsefe toplumun şekillenmesini sağlayan üç önemli etkidir. Ancak bu etkenlerin tasarlanması felsefe sayesinde olmaktadır. Yine felsefe sayesinde eğitimin doğasını, eğitim sürecini, eğitim sonucunda ulaşılmak istenen hedefleri sorgulamak ve bu sayede de eğitimde biçimlendirme yaparak istenilen yönde bir eğitim faaliyeti yürütmek mümkündür. Bu yaklaşım ile eğitime hem toplumsal hem de bireysel bir yaklaşımla bütünsel bir bakış açısı ile yaklaşılabilir. Bu yaklaşım sayesinde eğitim felsefesi alanında çalışanlar toplumsal ihtiyaçların giderilmesine yönelik yeni kuramlar üretebilirler. Üretilen kuramlar ise toplumun eğitim geleceğine yön verebilir¹⁴.

1.5. Eğitim Felsefesinin İşlevleri

Felsefe ile iç içe olan eğitim yapısı için felsefenin işlevlerini aşağıdaki gibi sıralamamız mümkündür.

- Eğitim felsefesi, eğitimde hedef belirleme konusunda uygunluk denetlemesi amacıyla kullanılan bir mekanizma işlevi görür. Belirlenen hedeflerde temel nokta toplumsal ve bireysel manadaki uyumdur. Bu

¹² M. Çağatay Özdemir, *Eğitim Bilimine Giriş*, Ekinoks Yayınları, Ankara, 2006, s. 15 – 21.

¹³ Kemal Bakır, *Demokratik Eğitim*, John Dewey'in Eğitim Felsefesi Üzerine, (1. Baskı), A Pegem Akademi, Ankara, 2011, s. 7.

¹⁴ Remzi Y. Kınca, "*Eğitim ve Felsefe*", (Ed. Remzi Y. Kınca), *Eğitim Bilimine Giriş*, (1. Baskı), içinde (s.61-82), Grafiker Yayınları, Ankara, 2011, s. 61 – 82.

uyumla beraber tespit edilen hedefler arasında tutarlı olma işlevi de felsefe ile sağlanır.

- Eğitim felsefesi hedef belirlemenin ardından uygulamaya konulan hususlar üzerinde de sürekli bir değerlendirme yapılmasını sağlama yoluyla yeni hedefler geliştirilmesini sağlar. Bu bağlamda eğitim felsefesinin hedeflerde dinamizm sağlama işlevinin olduğunu söylemek mümkündür.
- Eğitim felsefesinin eğitime dair amaç belirleme işlevi vardır. Ancak belirlenen amaçlarda toplumsal ve bireysel ihtiyaçlar göz önüne alınarak hangi noktaya ağırlık verilmesi gerekliliği de yine eğitim felsefesi ile ulaşılan noktalar arasındadır.
- Eğitim felsefesinin eğitime çok yönlülük kazandırma özelliği vardır. Bu işlev eğitim bilimleri ile eğitime dair diğer bütün bilimlerin bulgularının bir araya getirilmesi ile sağlanır. Bu yaklaşım eğitimde çok yönlülüğün yanı sıra bakış açısında genişlemeyi de beraberinde getirmektedir.
- Öğrenme kuramlarını da konu edinen eğitim felsefesi bu kuramlar üzerinde araştırmalar yaparak birbirinden farklı kuramların deneysel çalışmalarla ortaya çıkarılan bulgularında bütünleşme olmasını sağlar. Bu husus eğitimciler ve öğretmenlere farklı durumlarda kullanılacak alternatif yaklaşımlar sunar.
- Eğitim felsefesi yoluyla eğitim faaliyetlerinde dayanak olarak kabul edilen teorik temellerin incelemesi yapılır. Yapılan incelemeler sonucunda görülen aksaklıklara dair eleştiri getirilerek, eleştiriler doğrultusunda iyileştirme çalışmalarına gidilir.
- Eğitim felsefesi ile eğitim sürecinde mevcut yapı içinde kullanılan kuramsal dayanakların sağlamlığı da sorgulanır. Yapılan sorgulamalar sonrasında tespit edilen tutarsızlıklar giderilerek daha tutarlı bir yaklaşım sergilenir.
- Eğitim felsefesi ile bilimsel bilgiler ve uygulama sonuçlarında bir bütünleştirme yoluna gidilebilir. Bunun sonucunda toplumun genel kabulünün sağlandığı kültürel, ekonomik, sosyal yapılar ve genel değerler arasında tutarlılık gösteren eğitim kuramları geliştirilebilir. Eğitimde hedefler içerik, yöntem ve değerlendirme faaliyetleri de bu bütünleştirmeden etkilenerek eğitime yeni bir şekil kazandırılır.

- Eğitim felsefesi yoluyla eğitim faaliyetlerini yürüten bireylerin yürüttükleri faaliyetleri daha kapsamlı ve geniş bir açıdan ele almalarını sağlar Bu da öğretmenlerin eğitim faaliyetlerini bütünsel bir bakış açısıyla değerlendirmelerine olanak verir.
- Eğitim felsefesi ile eğitim uygulamalarında varılan noktanın değerlendirmesi yapılabilir¹⁵.

1.6. Başlıca Eğitim Felsefesi Akımları

Temel ortaya çıkış hikayesi bireylerin yetiştirilmesi veya bireylerin sahip olduğu becerilerin geliştirilmesi üzerine fikirler üretmek olan eğitim felsefesi, bünyesinde birtakım akımları da barındırmaktadır. Bu akımlar, eğitim felsefesinin belirtilen işlevlerini yerine getirmek üzere ortaya konulan farklı bakış açılarını ifade etmektedir. Bu doğrultuda düşünüldüğünde eğitim felsefesinin akımları, eğitim faaliyetleri esnasında izlenecek yol veya yöntemlerin belirlenmesi amacıyla kendi kapsamına giren hususları bir problem olarak değerlendiren akımlardır. Bu akımlar belirlenen problem durumları üzerinde sorgulamalar yaparak bundan hareketle birtakım düşünceler veya düşünce sistemleri geliştirmektedirler.

1.6.1. İlerlemecilik (Progresivizm):

İlerlemecilik veya progresivizm olarak adlandırılan eğitim felsefesi akımı, sosyal veya siyasal alanlarda çağdaş bir reform akımı – hareketi olarak değerlendirilmektedir. Bu felsefe akımı, pragmatist felsefenin eğitim faaliyetleri içine entegre edilmiş hali olarak tanımlanmaktadır¹⁶.

İlerlemecilik günümüz dünyasında modern eğitim felsefesi akımlarından biri olarak kabul edilir. Bu eğitim felsefesi akımları, geleneksel eğitim felsefesi akımlarına karşı bir tepki niteliğindedir. İlerlemecilik felsefe akımı içinde, pragmatist felsefe tarafından savunulan; öğretilerin değişmez olmaması ve bireyin öğrenme sürecinde aktif olması görüşü savunulmaktadır. Bu da ilerlemecilik akımının geleneksel eğitim felsefesi akımlarında mevcut olan katı disiplin anlayışı ile birlikte

¹⁵ Kıncal, a.g.m., s. 66 – 69.

¹⁶ Allan C. Ornstein, Francis P. Hunkins, Eğitim Programı: Temeller, ilkeler ve Sorunlar, (Çev.A. Arı), Eğitim Yayınevi, Konya, 2014, s. 61.

öğretmenin merkeze alındığı bir eğitim yapısı ve bireyin pasif olma durumuna karşı olarak geliştirildiğini ortaya koymaktadır.

İlerlemecilik felsefesi akımının en bariz özelliği, eğitim faaliyetlerinde bireyin ön plana çıkarılmasıdır. İlerlemecilik felsefe akımı tarafından savunulan eğitim anlayışının bir takım temel ilkeleri vardır. Bu ilkeleri aşağıdaki gibi sıralamamız mümkündür.

- Öncelikle eğitim sürecinde bu sürece dahil olan bireylerin ilgi alanları ve ihtiyaçları belirlenerek sürecin düzenlenmesi gerekmektedir.
- Bireylerin öğrenme ortamlarında aktif olabilecekleri bir öğrenme yaşantısı ve ortamı sağlamak gerekmektedir. Bu ortamın sağlanması durumunda öğrencilerin birbirleriyle iş birliği içine girmeleri, bu sayede dayanışma, araştırma ve problem çözme becerilerinin de daha üst seviyelere ulaşması mümkündür.
- Öğretmen eğitim sürecinde bilgiyi aktaran bir bilgi kaynağı değil bireyi yönlendiren bir rehber pozisyonundadır. Öğretmen ayrıca öğretme ortamlarının hazırlanması bu ortamlarda izlenecek yol noktasında yol gösterici olması yönüyle, öğrencilerin veya sürece katılan bütün bireylerin ilgisini uyandırma yeterliliğine sahip olmalıdır.
- Eğitim faaliyetleri içinde okul bireyi yaşama hazırlayan bir yapı olmaktan ziyade yaşamın kendisini ifade etmektedir. Bu nedenle okul ortamlarında bireyin gerçek yaşamda karşılaşacağı problemlere yer verilmesi öğrencilerin gerçek hayata daha çabuk ve daha gerçekçi bir hazırlanma içine girmeleri açısından önemlidir. Ayrıca bu husus toplumsal yapıya daha sorunsuz bir şekilde adapte olmaları açısından da önemlidir.
- Eğitim ortamlarında sunulan uygulamaların teoriye göre daha ağırlıkta olması gerekmektedir. Diğer bir ifade ile birey okuyarak değil yaparak ve yaşayarak öğrenmeye daha fazla ağırlık verilen bir ortamda eğitim görmelidir.
- Bireye sunulan bilgilerin güncel yaşamında ona fayda sağlayıcı bilgiler olmasına özen gösterilmelidir.
- İlerlemecilik görüşünde bilginin soyut aktarımı veya öğretmen tarafından sunulması hususu geçerli bir husus değildir. Bu noktada sunulacak olan bilgide bireyin ihtiyaç ve ilgi alanlarına ağırlık verilmesi üzerinde durulur.

- Öğrencilerin zihinsel yapılarının geliştirilmesinde bütünsel bir yol izlenmesini savunan ilerlemecilik görüşü, bu noktada problem çözme ve bilgi edinme faaliyetlerine önem vermektedir.
- İlerlemecilik felsefe akımında eğitim ortamlarında genel tavır demokratik şekilde olmalıdır. Bu doğrultuda bireylerin fikirlerini özgürce ifade etmesi hususuna önem verilmesi üzerinde durulur.
- Yaşamın kendisi olarak değerlendirilen okul yapısında bireylerin işbirliği içinde olması ve öz disiplinlerini geliştirmeleri gerekliliğine vurgu yapılır.
- Okullarda toplumsal kültürün bireyleri aktarımı hususunda hassasiyet gösterilmelidir¹⁷.

1.6.2. Daimicilik (Prennializm)

Daimicilik, geleneksel yaklaşımın hâkim olduğu eğitim ilkelerini savunan bir görüştür. Eğitim felsefesi açısından ele alındığı zaman daimiciliğin geçmişe dayalı olduğu ve geleneksel değerler üzerinden hareket ettiği görülmektedir. Daimiciliğe göre, eğitim sisteminin temel amacı bireyin gelişimini sağlamaktır¹⁸. Ancak yine daimiciler açısından insanın doğası gereği değişmesi mümkün değildir. Bu nedenle eğitimde temel hedef olarak insanların zihinsel ve ahlaki yapılarının geliştirilmesi, bu sayede de evrensel değerlere hâkim olan bir insan tipi ortaya çıkarma hususu üzerinde durulmaktadır¹⁹. Daimiciliğin yapısı gereği, bu akımda eğitimin değişmez olarak nitelendirilen ilkelerinden hareketle insan doğasını açıklama faaliyetine girilir. Daimicilik felsefe akımının temel ilkelerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

- Öncelikli olarak eğitim faaliyetlerinde sunulacak olan yapının düzenlenmesi evrensel mahiyetteki değişmeyen belirli gerçekler doğrultusunda yapılmalıdır.
- Bu nedenle insanın doğası üzerinde etkili olan, eğitimde verilecek olan bilgiler insanın zihinsel yapısını geliştirme amacını taşımalı ve bu doğrultuda entelektüel bir yapıda olmalıdır.

¹⁷ Ornstein, Hunkins, a.g.e., s. 61.

¹⁸ Ornstein, Hunkins, a.g.e., s. 52.

¹⁹ Hamide Topçuoğlu, Eğitim Sosyolojisi, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, C. XIV, 1971, s. 221 – 222.

- Eğitim ortamları hayatın kendisi olmamakla beraber bireyi hayata hazırlayan bir yapıda olmalıdır.
- Okullar gerçek yaşama hazırlık yeri olduğu gibi temel işlev olarak kültürel aktarımın sağlandığı yapılardır.
- Eğitimde klasik eserlerden yararlanma yoluna gidilmelidir.
- Daimici eğitim felsefesi akımı daha çok program odaklı olarak ilerleyen bir akımdır. Bu bağlamda programlarda dil, tarih, doğa bilimleri, matematik, felsefe gibi konulara ağırlık verilmesi gerektiği savunulmaktadır.
- Daimicilik eğitim yapısında öğretmen rehber değil eğitimin merkezini işgal eden bir konumdadır. Bu nedenle öğretmen mutlak doğruları ve evrensel gerçekleri aktarmaktan sorumlu bir bireydir.
- Sınıf ortamında mutlak bir disiplinin hâkim olması gerekliliği üzerinde durulur²⁰.

1.6.3. Esasicilik (Essentializm)

Esasicilik de geleneksel olarak nitelendirilen eğitim felsefesi akımlarından biridir. Bu akım geçmişte faydalı görülen birimlerin sanat akımlarının veya temel yeteneklerin öğrencilere aktarılması ve bu şekilde geleceğe yansıtılması gerekliliğini savunmaktadır. Esasicilik felsefe akımında, birey eğitim yoluyla mutlak bilgilerin aktarıldığı bir varlık şeklinde değerlendirilmektedir. Diğer bir ifade ile bu akım bireye tümevarım yoluyla elde edilen bilgilerin aktarılması esasına dayanır²¹. Esasicilik eğitim felsefesi hem realizm hem de idealizm felsefesinin etkisi altında kalmıştır. Bu nedenle eğitim faaliyetlerinin temel görevi olarak bireylerin kendi tarihsel ve kültürel yapılarını bireylere yine kendi tarihsel ve kültürel yapılarına uygun şekilde aktarılması hususu üzerinde durulmaktadır²².

Birey esasicilik akımında toplumsal ve kültürel bir varlık olarak tanımlanmaktadır. Esasicilik eğitim akımının savunduğu temel ilkeleri aşağıdaki gibi sıralamamız mümkündür.

²⁰ Ornstein, Hunkins, a.g.e., s. 52.

²¹ Gerald L. Gutek, Eğitim Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar, (Çev. Nesrin Kale), (3. Baskı), Ütopya Yayınevi, Ankara, 2011, s. 289.

²² Ornstein, Hunkins, a.g.e., s. 55.

- Esasiciliğin öncelikli görüşü, insan sosyal ve kültürel bir varlık olduğu, bu nedenle de insanın tüm öğrenme yaşantılarının içinde bulunduğu toplumsal ve kültürel yapı içinde sahip olur diğer bir ifade ile bireyin doğuştan herhangi bir bilgiye sahip olduğudur.
- Esasicilikte eğitim sürecinde aktarılan konuların ve derslerin oldukça önemli olduğu görülmektedir.
- Bu anlayışta geçmişten gelen temel bilgilerin öğretimi ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle özellikle klasiklerin okutulduğu eğitim yapısı esasicilik görüşünde tercih edilen uygulamalar arasındadır.
- Esasicilik anlayışında eğitim faaliyetlerinin merkezinde öğretmen yer alır. Birey pasif olarak eğitimin merkezinde bulunmakla beraber, konu aktarım faaliyetleri öğretmenin sorumluluğundadır.
- Eğitimde disiplinin önemi üzerinde duran esasicilik, gerektiği durumlarda ceza verilebilmesi hususuna da değinmektedir²³.

1.6.4. Yeniden Kurmacılık (Reconstructionizm)

Bütün toplumun ihtiyaçlarını dikkate alındığı ve bu noktada toplum ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde toplumu merkeze alan bir eğitim yapısının savunulduğu yeniden kurmacılık felsefesi akımı, modern eğitim felsefesi akımları içinde değerlendirilir. Yapı olarak ilerlemecilik ve pragmatizm felsefelerine dayanan yeniden kurmacılık, bu iki felsefi akımın bünyesinde bulunan farklı unsurları bir araya getirmektedir. Yeniden kurmacılık görüşüne göre, eğitim toplumda yaşanan kültürel veya sosyal yapılardaki bozulmaların önlenmesi ve toplumun yeniden bütünsel bir yapıya kavuşturulması amacıyla kullanılacak yegâne araçlardan biridir²⁴. Bu nedenle eğitim faaliyetlerinin uygulanması amacıyla oluşturulacak programlarda sosyal, ekonomik ve politik hususların da dikkate alınarak eğitim faaliyetlerinin bu şekilde düzenlenmesi gereği üzerinde durulur. Öğretmenleri okulda eğitim faaliyeti içinde hem birey hem de toplumsal yapının dönüştürülmesi noktasında önemli bir yere oturtan yeniden kurmacılık görüşü, bu bağlamda öğretmenlere toplumun dönüştürücüsü rolünü yüklemektedir. Yeniden kurmacılık eğitim felsefesi akımının temel ilkelerini aşağıdaki gibi sıralamamız mümkündür.

²³ Ornstein, Hunkins, a.g.e., s. 55.

²⁴ Ornstein, Hunkins, a.g.e., s. 68.

- Öncelikli olarak eğitimin toplumu yeniden düzenleme ve demokrasiyi sağlama açısından bir toplumsal değişim aracı olduğu üzerinde durulmaktadır. Bu nedenle toplumun problemlerinin tespit edilmesi ve bu problemlerin ortadan kaldırılması için gerekli bilgilerin eğitim programlarında yer alması hususuna vurgu yapılır.
- Öğrencilere sunulacak olan bilgilerin kesin olmadığını ve evrende sürekli bir değişimin olduğu hususunun bilgi aktarımında vurgulanması gerektiğine değinilmektedir.
- Okulların toplumsal gelişmeye imkân sağlayacak biçimde ve geleceğe dönük şekilde tasarlanması üzerinde durulan yeniden kurmacılıkta, öğretmen eğitimin merkezinde olmakla birlikte değişimde ve yenileşmede öğrencilere yardımcı rol de üstlenmektedir.
- Öğrenciler pasif alıcılardan ziyade sürecin aktif bireyleri olarak değerlendirilirler.
- Derslerin işlenişinde sınıf ortamlarında düz anlatımdan ziyade uygulamaların yapılmasına öncelik veren yeniden kurmacılık, öğrencilerin ders esnasında deneyler, gözlemler veya araştırmalar yapabilmesinin önemine değinmektedir.
- Eğitimde bireylerin eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi hususu da yeniden kurmacılık akımının üzerinde durduğu konulardan biridir²⁵.

1.6.5. Varoluşçu Eğitim Akımı

Varoluşçuluk felsefesi dâhilinde veya bu felsefeye dayalı şekilde gelişen varoluşçu eğitim akımında bireye dair özgürlükler ve bireyin kendi varoluşunu gerçekleştirme hususları dikkate alınarak bunların oluşturulabilmesi amaçlanmaktadır. Bireye olan vurgulardan bu akımın temelinde bireyin olduğunu söylemek mümkündür²⁶. Bu akımda bireyin bilgi edinmesinin temel yolu sezgilerdir ve insanın içinde bulunduğu an önemli olarak görülür. Varoluşçu eğitim akımında birey kendi varoluşunu yaratan bir varlık olarak değerlendirildiği için kendi değerlerini oluşturanın da yine birey olduğu kabul edilir. İnsan özgür bir varlıktır ve

²⁵ Ornstein, Hunkins, a.g.e., s. 69.

²⁶ Bayraktar Bayraklı, Mukayeseli Eğitim Felsefesi Sistemleri, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 1999.

bu nedenle kendi sorumluluğuna sahiptir. Gerçeklik ise öznel bir yapı olarak ele alınır. Varoluşçu eğitim akımının başlıca ilkelerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

- Eğitim faaliyetlerinde temel amaç bireye özgürlüğün ve özellikle insan özgürlüğünün önemli olduğunu öğretmektir.
- Birey kendi bireyselliğini geliştirebilme imkânı bulmalıdır. Varoluşçuluk eğitim akımında birey biricik varlık olarak ele alınmaktadır ve bu nedenle eğitimin merkezinde öğrencilerin olduğu görülür.
- Eğitimin genel hedefi insanların toplumsal yapıda özgür ve demokratik bir hale dönüştürülmesini sağlamaktır.
- Eğitim faaliyetlerinde öğretmen genel olarak bireyleri dönüştürme ve onların sorumluluğunu alma açısından yardımcı olan bir rehber pozisyonundadır.
- Okullarda uygulanan programlar öğrencilerin varlıklarını tanıma, kendi benlik gelişimlerine sahip olma ve varoluşlarındaki aydınlanmaya erişmelerini sağlayabilmeye yönelik olmalıdır.
- Bireylerin eğitimle ilgili kararları kendilerini verebilmesi ve öğrencilerin çalışmalarda özgür olmaları üzerinde durulur²⁷.

²⁷ Ornstein, Hunkins, a.g.e., s. 50.

İKİNCİ BÖLÜM

HİLMİ ZİYA ÜLKEN: HAYATI, ESERLERİ VE EĞİTİME BAKIŞI

2.1. Hilmi Ziya Ülkenin Hayatı (1901-1974)

Hilmi Ziya Ülken oldukça geniş ve köklü bir aileye mensup olarak 3 Ekim 1901 tarihinde dünyaya gelmiştir²⁸. Ülken'in babası Mehmet Ziya Ülken'dir. "Doktor Kimyager" unvanına sahip Mehmet Ziya Ülken, Darülfünun'da kimya dersi veren bir hocadır. Bunun yanı sıra yine babası Dişçi – Eczacı Mektebi'nde müdür olarak görev yapmaktadır²⁹. Mehmet Ziya Ülken, dönem itibariyle Yanya'ya sürgün cezası ile gönderilen Abdurrahim Hilmi Efendi'nin oğludur. Hilmi Ziya Ülken'in annesi olan Müşfike Ülken ise kaynaklarda, Sultan Abdülaziz'in davetiyle Türkiye'ye göç eden, Kazan'ın tanınmış müderrislerinden Kerim Hazreti'nin torunu olarak kaydedilmiştir³⁰.

Hilmi Ziya Ülken'in dünyaya geldiği dönemde henüz Türkiye Cumhuriyeti kurulmamıştır. Osmanlı Devleti'nin varlığını sürdürdüğü ve Sultan II. Abdülhamit'in padişah olduğu bir dönemde dünyaya gelen Ülken, dönem itibariyle 31 Mart Vakası, İkinci Meşrutiyetin ilan edilmesi, Balkan Savaşları'nın gerçekleşmesi, Birinci Dünya Savaşı'nın dünya üzerindeki ağır etkilerinin görülmesi gibi oldukça büyük etkileri olan olayların gerçekleştiği bir dönemde ilk çocukluk ve gençlik yıllarını yaşamıştır. Hilmi Ziya ülken yine ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite eğitimini de oldukça sarsıntılı bir dönem olarak nitelendirilebilecek olan bu dönemde tamamlamıştır³¹.

Hilmi Ziya Ülken eğitim hayatının ilk yıllarını Tefeyyüz İdadisi olarak adlandırılan ilkokulda, orta ve lise öğrenimini ise İstanbul Erkek Lisesi'nde tamamlamıştır. İstanbul Erkek Lisesi'ndeki eğitimi esnasında matematik öğretmeni olan Bedî Bey'in ve tarih öğretmeni olan Emin Ali Çavlı'nın, Ülken üzerinde büyük etkileri olduğundan bahsedilmektedir. Bu şahsiyetlerden özellikle Emin Çavlı'nın, Ülken'in görüşlerinin oluşmasında büyük etkisi olduğu kaydedilmektedir. Hayatının

²⁸ Süleyman Hayri Bolay, "Hilmi Ziya Ülken'in Fikri Gelişmesinden Çizgiler", Türk Yurdu, Ankara, C. 10, S. 34, 1990, s. 10.

²⁹ Gülseren Artunkal Ülken, "Hayatı ve Eserleriyle Babam Ülken", Sosyoloji Konferanslar Dergisi, İstanbul, 17. Kitap, 1979, s. 1.

³⁰ Eyyüp Sanay, Hilmi Ziya Ülken, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1988, s. 11; Nazmi Avcı, Düşün Anaforunda Bir Adam: Hilmi Ziya Ülken, Dem Yayınları, İstanbul, 2005, s.21.

³¹ Yücel Bulut, "Türk Batılılaşması Bağlamında Hilmi Ziya Ülken", Türk Yurdu Dergisi, Ankara, C. 22, S. 174, Şubat 2002, s. 13.

tüm dönemlerinde olduğu gibi bu dönemlerde de okumaya oldukça düşkün olan Ülken'in okuldan kaçarak kütüphaneye gidip okumalar yaptığı ve bu dönemlerde *Anadoluculuk* olarak bilinen düşüncelerinin olgunlaşmaya başladığına yer verilmektedir. Yine dönem itibariyle Anadolu'nun kurtuluşunu amaçlayan bir örgüt kurdukları, ancak yakalanıp disipline sevk edildikleri de kaynaklarda yer verilen bilgiler arasındadır³².

Ardından yüksek eğitime başlayan Ülken, üniversite hayatına ilk olarak tıp fakültesi eğitimi ile başlamıştır. Bu eğitimi alma kararında babasının etkisinin büyük olduğu kaydedilmektedir. Ancak Ülken, tıp fakültesinde, kendisinde daha önceden var olan, astım ve bronşit hastalıklarının etkisiyle eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalmış ve tıp fakültesindeki bir hocasının da tavsiyesiyle Mülkiye Mektebi'ne 1918 yılında girmiştir. Bu okula başlamasının ardından Reşat Kayı ile birlikte 1919 yılında *Anadolu Dergisi* adı altında bir dergi yayınlamaya başlamışlardır. 12 sayı olarak çıkarılan bu derginin tüm sayıları el yazması şeklinde hazırlanmıştır. Dönem itibariyle baskın siyasi veya ideolojik görüşlerden olan *Osmanlıcılık* ve *Turancılık* görüşlerine karşı *Türkiyecilik* görüşünü savunan Ülken, Anadolu'nun folklorik öğeleri ve Anadolu kültürü üzerine yaptığı çalışmaları da yayınlamıştır³³.

1921 yılında Mülkiye'den mezun olan Ülken, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde coğrafya kürsüsünde asistanlık görevine başlamıştır. Yine bu dönemde aynı üniversite bünyesinde felsefe bölümünde ahlak, sosyoloji ve felsefe tarihi alanlarında da sertifikalar aldığı bilinmektedir. 1924 yılına gelindiğinde Nişantaşı Kız Lisesi'nde biyoloji öğretmenini olarak görev yapan Hatice Hanım ile nişanlanan Ülken, dönemin Maarif Vekaleti'ne lise öğretmenliği yapma isteği ile başvuruda bulunmuş ve bu isteği doğrultusunda ilk olarak Bursa Lisesi'nde coğrafya öğretmenliği görevine başlamıştır. Bu dönemde yaşadıklarını hatıra şeklinde *Hisar* ve *Yeni İnsan* dergilerinde yayınlamıştır. Devamında Ankara Lisesi'nde felsefe ve Ankara Öğretmen Okulu'nda tarih ve coğrafya öğretmenliği görevlerinde bulunmuştur. Ankara'da görevine devam ettiği dönemlerde Öğretmenler Birliği tarafından yayınlanan *Muallimler Birliği Dergisi* ve *Türk Yurdu Dergisi* bünyesinde yazılar yazmıştır³⁴.

³² Ali Rıza Korap, "Düşünen Adam", Sosyoloji Konferansları, 17. Kitap, İstanbul, 1979, s. 18 – 19.

³³ Artunkal Ülken, a.g.e., s. 2.

³⁴ Artunkal Ülken, a.g.e., s. 3.

Aldığı yeni görevler esnasında da çalışmalarına ara vermeden devam eden Ülken, öğretmen okulundaki görevi sırasında Gaston Richard'ın *İçtimaiyat Hakkında İptidai Malumat* isimli eserini Türkçeye çevirmiştir. Bu çevirinin ardından 1925 yılına gelindiğinde Maarif Vekaleti tarafından istatistik müdürlüğü görevine atanan Ülken, 1926 yılında ise oluşumunu henüz tamamlayan Talim ve Terbiye Dairesi'nde tercüme heyetinde üyelik vazifesine getirilmiştir³⁵.

Çalışmalarına aralıksız şekilde büyük bir azimle devam eden Hilmi Ziya Ülken, 1926 yılının sonlarına doğru İstanbul'a tayin talebinde bulunmuştur. Bu talep doğrultusunda gönderildiği İstanbul'da öncelikle İstanbul Lisesi'nde felsefe öğretmenliği bunun yanında da Çapa Kız Öğretmen Okulu'nda ise önce tarih devamında da psikoloji ve sosyoloji öğretmenlikleri görevini yürütmüştür. 1930 ve 1933 yılları arasında Kabataş Lisesi'nde görev yapan Ülken, burada felsefe öğretmenliği görevini yürütmüş ve yine aynı dönem içinde Galatasaray Lisesi bünyesinde ise sosyoloji öğretmenliği vazifesini icra etmiştir. Yine 1930'lu yıllarda Mustafa Kemal Atatürk'e imzalı olarak sunduğu *Türk Tefekkür Tarihi* adlı çalışmasını tamamlamıştır. Sunduğu bu çalışmanın gördüğü beğeni ve iltifatlar nedeniyle Millî Eğitim Bakanlığı adına incelemeler yapmak amacıyla yurt dışına gönderilmiştir³⁶.

1933 yılında *Üniversite Reformu* olarak nitelendirilen düzenleme ile yeni edebiyat fakültesinde Türk Medeniyeti Tarihi Profesörlüğü unvanını alarak Berlin'e eğitim amaçlı gönderilmiştir. 1940 yılında Şerafettin Yaltkaya tarafından yapılan teklif üzerine aynı fakültenin kurulunun da kararıyla felsefe profesörü unvanına layık görülmüştür³⁷. Ancak kendisi bu unvandan kaynaklı felsefe çalışmalarından ziyade sosyoloji ve ahlak profesörlüğü alanında çalışmayı uygun görmüştür. 1954 yılına geldiği zaman Ankara Üniversitesi'nde İlahiyat Fakültesi bünyesinde felsefe ve mantık kürsüsüne ek görevli olarak atanmıştır.

Çalışmalarını azimle sürdüren Ülken 1955 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi bünyesinde sistematik felsefe profesörü olarak seçilmiştir. 1957 yılında ise yine İstanbul Üniversitesi bünyesinde kendisine *Ordinaryüs Profesör* unvanı verilmiş, ancak bu unvandan yaklaşık 3 yıl sonra 1960 askeri darbesiyle *147'ler*

³⁵ Avcı, a.g.e.

³⁶ Bulut, a.g.e., s. 17.

³⁷ Ayhan Vergili, Hilmi Ziya Ülken Kitabı, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 27.

Hadisesi adı verilen olay neticesinde üniversiteden uzaklaştırılmıştır. Bu darbe neticesinde kendisi Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne sürgün olarak gönderilmiştir. Çalışmalarını 1971 yılında emekli olduktan sonra da sürdüren Ülken, 1973 yılına kadar sürgün olarak gittiği Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde ders vermeye devam etmiştir. Ancak 1973 yılında yakalandığı kalp ve beyin rahatsızlığı nedeniyle 5 Haziran 1974 yılında İstanbul'da hayatını kaybetmiştir³⁸.

Yaşadığı dönemde ve devamında hakkında pek çok çalışma yapılan Hilmi Ziya Ülken'in en dikkat çekici özelliklerinden biri, bilimsel çalışmalar ve genel bilgiler konusunda ilgi alanının oldukça geniş olması ve bu çerçevede tüm yaşamı boyunca birbirinden farklı fikir akımlarına ilgi duymuş olmasıdır. Ülken aynı zamanda ilgi duyduğu bu fikir akımlarında savunucu olarak aktif şekilde rol almış bazen de bu fikir akımlarıyla yollarını ayırmıştır. Ülken'in fikir dünyasının genişliği ve ilgi alanlarının zenginliği nedeniyle içinde bulunduğu dönem itibariyle pek çok farklı alanda yürütülen tartışmalara katılma ve bu tartışmaları yakından takip etme gibi bir meziyet kazanmasını ve bunu da oldukça etkin bir şekilde kullanmasına imkân sağlamıştır³⁹. Ülken'in ilgi alanları ve fikir dünyası konusunda zengin bir yapıya sahip olmasının, düşünce dünyasının zenginliğinden kaynaklandığı da kaynaklarda yer verilen bilgiler arasındadır⁴⁰.

2.2. Eserlerinin Genel Yapısı ve Eserleri Hakkındaki Düşünceler

Yaşamı boyunca ilimle meşgul olan Hilmi Ziya Ülken, bilim dünyasına pek çok eser kazandırmıştır. Oldukça geniş bir çerçevede olan eserleri günümüzde de kaynak eser mahiyetinde araştırmalarda kullanılan eserler arasında önceliklidir. Ülken'in eserleri konusunda da araştırmalar yapılmış ve pek çok görüş belirtilmiştir.

Ülken ve eserleri konusunda araştırmalar yapan Kayalı, tüm çalışmalarını dikkatli inceleme sonucunda Hilmi Ziya Ülken'in eserlerinin kaleme alındığı dönemin özelliklerinin bu eserlerde net bir şekilde görüldüğünü belirtmektedir⁴¹. Bu nedenle dönem şartları itibariyle meydana gelen olayların Ülken'in düşünce dünyası

³⁸ Yücel Bulut, "*İş Ahlakı'ndan Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihine: Türk Sosyolojisi'nde Hilmi Ziya Ülken*", Sosyoloji Konferansları, No: 46 (2012 – 2) / 119 – 151, s. 123-124.

³⁹ İsmail Coşkun, "*Sosyoloji Bölümünün Tarihine Dair*", 75. Yılında Türkiye'de Sosyoloji, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1991, s. 18.

⁴⁰ Taşkın Takış, "*Değerler Levhasının Tersine Çevirilmesi: Hilmi Ziya Ülken*", Doğu Batı, S. 12, Ağustos-Eylül-Ekim, 2000, s. 88.

⁴¹ Kurtuluş Kayalı, *Türk Düşünce Dünyası I*, Ayyıldız Yayınları, Ankara, 1994, s. 176.

ve çalışmalarında da farklı eğilimlerin ortaya çıkmasına meydan verdiği düşünülmektedir⁴².

Ülken hakkında pek çok çalışma, araştırma, eserlerinin incelenmesi gibi faaliyetler yürütülmüş ve tüm bu çalışmalar sonucunda birbirinden farklı oldukça fazla sayıda görüş ileri sürülmüştür. Ancak yapılan çalışmalar sonucunda tüm araştırmacıların üzerinde hem fikir oldukları tek konu Ülken'in büyük bir ilim insanı ve düşünür olduğu yönündedir⁴³.

Ülken'in öğrencilerinden olan Bolay da, hocası hakkında araştırmalar yaparak görüş belirten isimlerdendir. Bolay⁴⁴, Ülken için öncelikli olarak Türkiye'de felsefi düşüncenin yerleşmesi amacıyla oldukça fazla çalışma yapan bir ilim insanı değerlendirmesinde bulunmuştur. Devamında ise eserlerinin çokluğuna atıfta bulunarak bunları ticari menfaatlerle satması durumunda milyonlar kazanacağına değinmiştir.

Hilmi Ziya Ülken'in eserleri incelendiği zaman genel manada eserlerin kaleme alındığı dönemin özellikleri ile bezenmiş olduğunu görmek mümkündür. Bu doğrultuda dönemdeki önemli siyasi değişikliklerin Ülken'in eserlerinde değişikliğe yol açtığı da görülmektedir. Ülken kitaplarında veya diğer eserlerinde bilimin soyut anlamdaki genel yaklaşımlarına yakın olmakla beraber sadece sosyal bilimler alanında değil doğa bilimlerindeki gelişmelerde de duyarlı bir yaklaşım sergilemiştir. Kitaplarında ele aldığı düşüncelerdeki özgünlük ve bu özgünlük yapısına olan meyli bununla beraber gerçeğe olan duyarlılık ve yakınlık hissi oldukça erdemli yaklaşımlar olarak değerlendirilmektedir. Fikir hayatındaki değişiklikler, kendisinin doğru düşünceyi bulduğu zaman yanlış olan düşünceyi terk etme yönündeki bir başka erdemli davranış olarak ele alınmaktadır⁴⁵.

⁴² H. Bayram Kaçmazoğlu, *Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar*, Birey Yayınları, İstanbul, 2008, s. 181.

⁴³ Avcı, a.g.e., s. 17.

⁴⁴ Süleyman Hayri Bolay, "*Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken*", *Diyanet Gazetesi*, Ankara, 1974, C. 5, S. 104, s. 73.

⁴⁵ Cevriye Demir Güneş, "*Hilmi Ziya Ülken ve Tarihi Maddeciliğe Reddiye*", *Türk Yurdu*, C. 22, S. 174, s. 62.

2.3. Kitapları

Tüm hayatı boyunca bilime ilgili duyan ve bilimle meşgul olan Ülken'in bu bağlamda bilim camiasına emsalsiz olarak değerlendirilebilecek eserler bıraktığı da görülmektedir. Bu eserler; kitap, makale, dergi vb. insanlara bilgi ulaştırmayı amaçlayan materyallerden oluşmaktadır. Ülken'in bilim camiasına kazandırdığı eserlerden bazıları aşağıdaki gibidir.

	Kitap Adı	Basım Yılı	Basım Yeri	Sayfa Sayısı
1	Umumi Ruhیات	1927	Darülfünun Matbaası (İstanbul)	675
2	Toplum Yapısı ve Soya Çekme	1971	İstanbul	
3	Genel Felsefe Dersleri	1972	Ülken Yayınları (İstanbul)	190
4	Anadolu Kültürü ve Türk Kimliği Üzerine	2006	Ülken Yayınları (İstanbul)	447
5	Bilim Felsefesi	1983	Ülken Yayınları (İstanbul)	108
6	Felsefe Dersleri I (Metafizik)	1928	Vakit Matbaası (İstanbul)	110
7	Aşk Ahlakı	1931	Dünya Yayıncılık (İstanbul)	350
8	Felsefe Yıllığı	1925	İstanbul	729
9	Umumi İçtimaiyat	1931	Matbaa – i Ebüzziyya (İstanbul)	318
10	Türk Tefekkür Tarihi	1933	Galatasaray Talebe Cemiyeti Neşriyatı (İstanbul)	354
11	İnsani Vatanseverlik	1933	Ülken Yayınları (İstanbul)	326
12	İlim ve Felsefe	1934	Varlık Matbaası (İstanbul)	110
13	Türk Feylesofları Antolojisi	1935	Yeni Kitapçı (İstanbul)	156

14	Uyanış Devrinde Tercümenin Rolü	1935	Vakit Matbaası (İstanbul)	378
15	Türk Mistisizminin Tetkikine Giriş	1935	İstanbul	
16	Yeni İlmi Zihniyet	1935	Vakit Matbaası (İstanbul)	201
17	20. Asır Filozofları	1936	Kanaat Kitabevi (İstanbul)	327
18	İllyet Meselesi ve Diyalektik	1938	Ülkü Matbaası (Ankara)	102
19	İçtimai Doktrinler Tarihi	1940	Kanaat Kitabevi (İstanbul)	362
20	Farabi	1940	Kanaat Kitabevi (İstanbul)	231
21	Türk Tarihinde Mezhep Cereyanları	1940	İstanbul	268
22	İbn Haldun	1941	Kanaat Kitabevi (İstanbul)	223
23	Pasta Yolu (İnsan Meddü Cezri)	1941	Şirketi Mürettibiye Basımevi (İstanbul)	269
24	Şeytanla Konuşmalar	1942	Ülken Yayınları (İstanbul)	244
25	Ziya Gökalp	1942	Kanaat Kitabevi (İstanbul)	200
26	Mantık Tarihi	1942	Rıza Koşkun Matbaası	336
27	Yarım Adam	1943	Şirketi Mürettibiye Basımevi (İstanbul)	380
28	Dini Sosyoloji	1943	İbrahim Horoz Matbaası (İstanbul)	125
29	Resim ve Cemiyet	1943	Kanaat Kitabevi (İstanbul)	117
30	Sosyoloji	1943	Kenan Matbaası	288
31	Yahudi Meselesi	1944	Raşit Bütün Matbaası (İstanbul)	244

32	Milletlerin Uyanışı	1945	Marmara Kitabevi (İstanbul)	88
33	Tasavvuf ve Psikoloji	1946	Kanaat Kitabevi (İstanbul)	213
34	Ahlak	1946	Sadık Kâğıtçı Matbaası (İstanbul)	314
35	İslam Düşüncesi	1946	Rıza Koşkun Matbaası (İstanbul)	664
36	İslam Medeniyetinde Tercümelemler ve Tesirleri	1947	İstanbul	217
37	Türk Kozmolojisi: Türk Mitolojisi, Türk Hikmeti, Teknik, Tefekkür	1947	Ankara	312
38	Sosyolojiye Giriş	1947	Üçler Basımevi (İstanbul)	192
39	Millet ve Tarih Şuuru	1948	Pulhan Matbaası (İstanbul)	350
40	İslam Sanatı	1948	İstanbul	133
41	Tarihi Maddeciliği Reddiye	1951	Kardeşler Basımevi (İstanbul)	147
42	İbn Rüşd	1951	İ.Ü. Tıp Fakültesi Yayımları (İstanbul)	
43	Farabi Tetkikleri	1951	İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayımları (İstanbul)	126
44	İslam Düşüncesine Giriş	1951	İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayımları (İstanbul)	485
45	İbn Sina Risaleleri	1954	İstanbul	
46	Sosyoloji Problemleri	1955	Hüsnütabiat Matbaası (İstanbul)	422

47	Dünyada ve Türkiye’de Sosyoloji Öğretimi ve Araştırmaları	1956	Ülken Yayınları (İstanbul)	156
48	Veraset ve Cemiyet	1957	İstanbul	
49	İslam Felsefesi Tarihi	1957	İstanbul	
50	İbn Sina	1957	Türk Tarih Kurumu Yayınları (Ankara)	89
51	Felsefeye Giriş I	1957	Türk Matbaası (Ankara)	285
52	Katip Çelebi ve Fikir Hayatımız	1957	Türk Tarih Kurumu Yayınları (Ankara)	87
53	Felsefeye Giriş II	1958	A.Ü. İ. F. Yayınları (Ankara)	217
54	Siyasi Partiler ve Sosyalizm	1963	Anıl Yayınevi (İstanbul)	175
55	Değerler, Kültür ve Sanat	1963	Kâğıt ve Basım İşleri A. Ş. Matbaası (İstanbul)	49
56	Bilgi ve Değer	1965	Ülken Yayınları (İstanbul)	396
57	Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi	2005	Ülken Yayınları (İstanbul)	511
58	İslam Felsefesi: Kaynakları ve Tesirleri	1993	Cem Yayınları (İstanbul)	414
59	Eğitim Felsefesi	2001	Ülken Yayınları (İstanbul)	352
60	Varlık ve Oluş	1968	Ankara	530
61	İlim Felsefesi I	1969	Başnur Matbaası (İstanbul)	293
62	Sosyoloji Sözlüğü	1970	İstanbul	227

2.4. Tercümeleri

Kitap Adı	Basım Yılı	Basım Yeri	Sayfa Sayısı
1 İçtimaiyat Hakkında İbtidai Bilgiler (Gaston Richard'dan çeviri)	1924	T.C. Maarif Vekaleti Neşriyatı (İstanbul)	134
2 Yeni İlmi Zihniyet (Bachelard'dan çeviri)	1934	Vakit Matbaası (İstanbul)	201
3 İlim ve Felsefe (Moritz Schlick'ten çeviri)	1934	Vakit Matbaası (İstanbul)	55
4 Metafizik (Aristo'dan çeviri)	1935	İstanbul	110
5 Rüzgâr Gibi Geçti (Avni İnsel'le birlikte) (Margaret Mithell'den çeviri)	1941	İstanbul	1596
6 Lojik Prensipleri ve Muasır Tenkit (Arnold Remand'dan çeviri)	1942	İstanbul	207
7 Emile (A. R. Ülgener ve S. Güner ile birlikte) (J. Jack Rousseau'dan çeviri)	1943	Türkiye Yayınları (İstanbul)	543
8 Etika I – II (Spinoza'dan çeviri)	1944	Millî Eğitim Basımevi (İstanbul)	155
9 Tabiat Kanunlarının Zorunsuzluğu Hakkında (Emile Boutroux'tan çeviri)	1947	Millî Eğitim Basımevi (İstanbul)	283

2.5. Fikir Dünyasında Etkisi Olan Şahsiyetler

2.5.1. Ziya Gökalp

Ziya Gökalp, Türkiye’de toplumcu eğitim anlayışını gündeme getirmesi ve bunu uygulamaya çalışmasıyla ön plana çıkmaktadır. Yaşadığı dönemde Satı Bey, Prens Sebahattin gibi isimlerin savunduğu kişisel eğitime karşı savunduğu bu görüş, genel anlamda ses getiren bir yaklaşım olmuştur. Ancak Ülken, Ziya Gökalp ile başlayan ve sistematik sosyoloji olarak adlandırılan geleneğin felsefi düşünce için yeterli olmadığını savunmaktadır⁴⁶.

Hilmi Ziya Ülken’in Ziya Gökalp ile ilgili düşünceleri incelendiğinde genel manada eleştirel bir yaklaşım sergilediğini görmek mümkündür. Ancak bu eleştirel yaklaşım körü körüne bir eleştiriden ziyade, Gökalp’in Türk medeniyet tarihi ile ilgili çizdiği genel şemanın yapısına dayanmaktadır. Gökalp’in bu şemadaki sentezci yaklaşımı, buhranın atlatılması yönünde olsa da bunun çözümünü köklü bir yapıda ele almaması dikkat çekici olarak kaydedilmektedir. Yine toplumsal sorunların ortadan kaldırılması adına muhafazakâr yaklaşımlar belirleyen Gökalp, mecelle ve medeni kanun arasında bir yol izlemeyi tercih etmektedir. Bunların yanı sıra Gökalp’e göre sosyoloji ve fıkıh ilimleri arasında çatışma ortamı doğurabilecek bir durum söz konusu değildir. Ülken ise bu görüşleri veya bu türdeki sosyoloji anlayışını, sorunların çözümü noktasında yeterli görmemekle birlikte bunları sorunları çözmeden altlarını doldurmak olarak değerlendirmektedir. Ona göre bu yaklaşımlarda sorunlar çözülmüş gibi görülse de ortada çözülen herhangi bir şey yoktur⁴⁷.

Eğitim konusunda da görüşler ileri süren Gökalp, eğitimin temel gayesinin bireyi toplumsal çevre ve doğal çevre olarak adlandırılan iki çevresel ortama hazırlamak olduğunu kaydetmektedir. Bu hazırlık aşamasının toplumsal boyutunda bireyin yaşadığı toplumun genel kabulleri olan din, dil, hukuk kuralları, ekonomik değerler vb. bilgileri alması ile uyum sağlayabileceğini savunur. Topluma uyumu sağlayan tüm bu değerler Gökalp’in bakış açısı ile kültür olarak ele alınır. Bu yapıların oluşumunun ise zaman içinde genel bir insani kabulle ortaya çıktığını ileri sürer. Ancak yine bu oluşumlarda baskı, dayatma vb. ile ortaya çıkan kültürel yapılar

⁴⁶ Osman Kafadar, Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma, Vadi Yayınları, Ankara, 1997, s. 222.

⁴⁷ Avcı, a.g.e., s. 112 – 113.

olmadığının da altını çizer⁴⁸. Gökalp bu değerlerin zaman içinde gelişmesinin yanı sıra formal bir eğitimle aktarılmadığına da değinerek bireyler arası kültür akışından bahsetmektedir. Yine ona göre, bu yapılar kişileri ilk elden eğiten yapılardır. Bu yapı Gökalp'ın kaleminde *yaygın eğitim* olarak ifade bulur⁴⁹.

Kültür ve eğitim kaynaşmasına dikkat çeken Gökalp, eğitimde millileşmenin en temel gereklilik olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda kültürel anlamda birbirinden ayrılan toplumların kendilerine has eğitim sistemleri olması gerekliliğinin de altını çizmektedir. Bu nedenle farklı milletlerin eğitim sistemlerinin olduğu gibi alınıp ulusal eğitim sistemi şeklinde kullanılmasının yerine bir uygulama olmayacağını belirtmekle birlikte bu yaklaşıma karşı da çıkar. Gökalp'ın eğitimin millî olması ile ilgili düşünceleri ve bu bağlamda yapılması gerekenlerle ilgili fikirleri, Ülken tarafından da eğitim felsefesinde aktarılan görüşlerdir.

2.5.2. Prens Sebahattin

Türkiye'nin ilk sosyologlarından olan Prens Sebahattin, yine Türkiye'de *ferdiyetçilik* olarak bilinen yapının temsilcisi olarak kaydedilmektedir. Prens Sebahattin, bu denli köklü ferdiyetçilik anlayışının savunuculuğunu üstlenmesi hususunu ise Batı'nın gelişmesini bu yapıya bağlaması ile açıklamaktadır. Ona göre, Batı medeniyetinde var olan ve onlara üstünlük sağlayan düşünsel, ekonomik ve siyasal üstünlüklerin temelinde bireyci yaklaşım yatmaktadır. Bu denli etkili gördüğü bireyci yaklaşımı Türkiye'de de oturtmak isteyen Sebahattin, Türkiye'de de sosyal yapının ferdiyetçi/bireyci şekilde güncellenmesi gerekliliği üzerinde durmaktadır. Ona göre bir ülkede sosyal anlamdaki değişimler yalnızca siyasal yapıdaki güncellemelerle sağlanabilecek bir husus değildir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için toplumsal kurum olarak ifade edilen bütün yapılarda değişiklik olması gerektiğini savunur. Bu bağlamda aileden başlamak üzere toplumun tüm kurumlarında güncellemeler yapılması gerekliliği üzerinde durur⁵⁰.

Eğitim konusuna da büyük ağırlık veren Prens Sebahattin, Osmanlı toplumunun kurtuluşunu eğitimde yapılacak düzenlemelere bağlamaktadır. Sosyal

⁴⁸ İlhan Başgöz, Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s. 38.

⁴⁹ Başgöz, a.g.e., s. 39.

⁵⁰ Mustafa Ergün, "Prens Sabahattin Bey'in Eğitim Üzerine Düşünceleri", Kuramsal Eğitimbilim, S. 2, 2008, s. 8.

benliğin millî eğitim çatısı altında oluşacağını savunarak millî eğitimdeki iyileştirmelerin ülke için kurtuluş kapısı açacağını belirtmektedir. Bu kurtuluşun ise genel manada tüm uluslar için geçerli olduğunu savunmaktadır. Eğitim uygulamalarında ise temel yapıyı ikili şekilde ele almaktadır. Bu ikili yapıyı ise okul ve okulun yanında aile olarak belirtmektedir. Bu ikili yapıda verilecek eğitimde çocuklara verilecek eğitimi ise bedensel, düşünsel ve ahlaki eğitim olarak üç aşamalı bir yapıda ele almaktadır⁵¹.

Ülken'in mülkiye mezuniyeti yıllarına denk gelen dönemde baskın olan görüşler içinde Prens Sebahattin'in de görüşleri dikkat çekicidir⁵². Bu görüşleri inceleyen Ülken, Sebahattin'in ferdiyetçi toplum yapısında bir terbiye meselesi olduğu yönündeki açıklamasını özellikle analiz etmiştir. Yaptığı analiz sonucunda ise bu düşüncenin ne denli haklı olduğu konusunda görüş belirtmiştir. Yaptığı değerlendirmelerle eğitim konusunda toplumcu yaklaşımın hâkim olduğu sosyal yapılarda bireyci karakterdeki sosyal yapıda bir araç olarak görülmesini yetersiz bir yaklaşım olarak ele almıştır. Ayrıca Ülken, dönem şartları itibariyle bunun mümkün olamayacağını da vurgulamıştır⁵³.

2.5.3. Reichenbach

Reichbach'la Ülken'in tanışması, Ülken'in felsefe doçentliği yaptığı döneme denk gelmektedir. Bu dönemde Reichbach'tan oldukça etkilendiği anlaşılan Ülken, *Yirminci Asrın Filozofları* adıyla yayınladığı kitabında Reichenbach'a büyük bir yer vermiştir. Reichenbach'ın görüşleri hakkında fikir beyan eden Ülken, onun yöntem açısından bilimsel çözümlene yöntemini kullandığı üzerinde durmaktadır⁵⁴.

Bunun yanı sıra Reichenbach tarafından ortaya atılan *olasılık kavramı* üzerinde de duran Ülken, 1942 yılında yayınladığı *Mantık Tarihi* adlı kitabında bu görüşün doğuşu ve gelişimi ile birlikte yine Reichenbach üzerinde durmaktadır. Reichenbach ile ilgili bir diğer geniş ele alışı ise yeni felsefe akımlarından söz ettiği *Türkiye'de*

⁵¹ Ergün, a.g.m., s. 6.

⁵² Hüseyin Draman, Toplum Felsefecisi Hilmi Ziya Ülken, Boyut Kitapları, İstanbul, 2007, s. 67.

⁵³ Kafadar, a.g.e., s. 199.

⁵⁴ Arslan Kaynaradağ, Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Felsefe, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, s. 345.

Çağdaş Düşünce Tarihi adlı eserde görülmektedir. Burada Reichenbach ile ilgili geniş bilgiler vermenin yanı sıra Türkiye'deki etkilerini de aktarmaktadır⁵⁵.

2.6. Hilmi Ziya Ülken'e Göre Genel Hatlarıyla Eğitim

Ülken eğitimi insanın kendisi için yeryüzünde yaptığı işler arasında en büyük iş şeklinde ele almaktadır. Bu görüşünü ise bireyin önemine ve insanlık tarihi, medeniyeti, kültürü vb. noktalarda bireyin önemine bağlamaktadır. Bununla beraber eğitimi bir süreç olarak ele alan Ülken, bu süreci ise okulla kısıtlamamaktadır. Ona göre eğitim doğumla başlayıp ölene kadar devam eden bir süreci kapsamaktadır. Sürecin boyutuyla beraber kapsamını da ele alan Ülken, sürecin insani var oluşun bütün yapısını kapsayan bir dinamizme sahip olması gerekliliği üzerinde durmaktadır⁵⁶.

Bebeklikle başlayan eğitimde her aşamada ilk görev olarak bireye uygun bir çevre oluşturma üzerinde durmaktadır. Bununla birlikte eğitim bünyesinde aktarılacak olan değerler sistemi için salt bir bilgi aktarımı, Ülken'e göre yetersiz bir yaklaşımdır. O, bilgi aktarımından ziyade bireyi topluma kazandıracak ve içinde bulunduğu millî yapının bir parçası hâline getirecek olan bu varlıkların aktarımında öncelikli olarak anlaşılır olmaya ve verilecek olan değerler sisteminin açıklanmasına, bu sistemin bireye benimsetilmesine, bunları bir yaşam şekli hâline getirmesine ihtiyaç olduğunu altını çizmektedir⁵⁷. Bu bağlamda Ülken'deki eğitim sisteminin kapsamının öğretim faaliyetleri ile veya salt bilgi aktarımı ile sınırlı olmadığını söylemek mümkündür. Ülken, öğretim faaliyetlerinde merkezde öğrencinin olduğu bir model düşünmektedir. Sistemik yapıda ise eğitim sistemi, öğretmen ve öğrencinin bir arada düşünüldüğü üçlü bir yapı olması gerekliliğini savunmaktadır.

Ülken eğitim ve öğretim faaliyetlerini birbirinden ayrı yapılar olarak ele almakla beraber bu iki yapının birbirini tamamlayıcı olduğuna da vurgu yapmaktadır. Ona göre, öğretim faaliyetleri düşünsel yapıyı oluştururken eğitim faaliyetleri ise ruhu ve karakteri oluşturmaktadır⁵⁸.

⁵⁵ Kaynarcağ, a.g.e., s 346.

⁵⁶ Hilmi Ziya Ülken, *Eğitim Felsefesi*, Ülken Yayınları, İstanbul, 2001, s. 15.

⁵⁷ Avcı, a.g.e., s. 57.

⁵⁸ Ülken, (2001), a.g.e., s. 9.

Ülken eğitimin temel görevinin toplumun belirlediği standartlara göre birey yetiştirmek olmadığını belirtmekle beraber bu görevin toplumun içinde olan ve değişen toplumsal şartlara göre gelişim gösteren bireyler yetiştirmek olduğunun altını çizer. Ancak buradaki bireysel değişimin de yönünü ve şeklini belirtir ki ona göre bireyin değişimi demek değişen şartlara ayak uydurarak yaşamına devam etmek değildir. Ülken'e göre eğitilmiş bireyler toplumsal şartlara yön verebilme gücüne sahip olmalı ve eğitim de bu bireyleri yetiştirebilmelidir. Bu doğrultuda Ülken'e göre eğitimin sürekli olarak ideal olanı yetiştirme hedefine sahip olması gerektiğini söylemek mümkündür. Bu nedenle de bireylerin yetiştirilmesinde de bu ideale hazırlama ön planda tutulmalıdır. İdeal olarak ele alınan hususun ise değişmez bir yapıda olmadığı, zamana ve çevreye göre değişebileceği bilinmelidir⁵⁹.

Ülken eğitim teorileri konusunda iki esas temele dayanan bir akıştan söz etmektedir. Bu ikili ayrımın ilk kısmını bireyin iç dünyasındaki dönüşümü sağlamak, kişinin doğal yapısında bulunan gücü ortaya çıkarmak ve bu alanlardaki gelişimleri birbiri ile uyum içinde gerçekleştirmek şeklinde ele almaktadır. Diğer ayrım ise manevi anlamdaki gelişimi ve değer yargılarını temele alan bir oluşumu ifade etmektedir. Bu bağlamda Ülken, millî eğitim yapısını gerçek ve ideal vatandaş eğitimi şeklinde tanımlamaktadır. Bu noktada eğitimle demokratik bireylerin de yetiştirilmesi gerekmektedir ki bunun temel sebebi gerçek vatandaşlığın ancak demokrasi ile sağlanacağına olan inancıdır⁶⁰.

Ülken'in bu görüşleri değerlendirildiğinde insani anlamda bütünsel bir eğitim sistemini benimsediği veya tavsiye ettiğini söylemek mümkündür. Teknolojik gelişmeler ve bilimsel ilerlemelerin de birey – toplum üzerindeki etki ve öneminin farkında olan Ülken, eğitimde de bu gelişmeleri takip etmemenin aksaklığının görüldüğünü öne sürmektedir. Bununla birlikte bu gelişmelere ayak uydurulamaması, gelişmelerin takip edilememesi gibi durumların yıkımla sonuçlanacağını belirtmektedir. Bilginin gelişimine verdiği önem nedeniyle geçmiş dönemlerdeki bilgi kalıplarını kırmanın gerekliliğine inanan Ülken, okullarda uygulanan eğitim programlarında dinamik bir yapı olması gerektiğini savunmaktadır⁶¹.

⁵⁹ Ülken, (2001), a.g.e., s. 244.

⁶⁰ Hilmi Ziya Ülken, Millet ve Tarih Şuuru, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s. 57.

⁶¹ Ülken, (2001), a.g.e., s. 9.

Eğitimde tekdüzelikten kurtulma ve çeşitli, güncel, dinamik yapılar öneren Ülken, bu önerilerinin sağlanabilmesi noktasında çözüm önerileri de sunmaktadır. Ona göre, eğitim sisteminde yer alan bireylerden hiçbiri esas anlamında başarısız değildir. Ancak bu bireylerdeki başarının ortaya çıkarılabilmesi için öğretmenlerin bireysel bir yaklaşım sergilemesi gerekmektedir. Bu noktada her öğrenci için aynı veya öğrenci grupları bazında aynı eğitsel yaklaşımı yanlış bulmaktadır⁶².

Eğitimin dinamik yapısı, bunun okula ve eğitim sistemine entegrasyonu, bu yapıların öğrencilere aktarılması konusundaki görevlerden bahseden Ülken, bu süreçte öğrencilerin pasif birer alıcı olarak görülmesine de karşı çıkmaktadır. Ona göre, bireylerin de eğitimde vazifeleri vardır ki bunların en tepe noktasında zihinsel melekelerini kullanmak gelmektedir. Diğer bir ifadeyle bireyler kendilerine sunulan bilgileri düşünce süzgeçlerinden geçirerek kendi zihin yapılarına oturtulmalıdırlar. Bunun gerçekleşmemesi hâlinde ise anlamamın olmayacağını savunmaktadır⁶³.

Ülken, eğitimde veya öğrenme faaliyetlerinde okul ve öğretmeni olmazsa olmaz olarak değerlendirmemektedir. Ona göre, birey günlük yaşamı içinde de pek çok şeyi öğrenebilir. Bu bağlamda güncel yaşamda meydana gelen öğrenmelerde öğrencilerin zihinsel yapılarını daha aktif kullandıklarına da değinmektedir. İkinci tip eğitim olarak nitelendirdiği bu eğitim yapısında öğretmenlerin eğitim sürecinin az bir kısmında yer aldıklarını da belirtmektedir. Ülken, eğitim faaliyetlerinde müspet ilimler bağlamında birinci tip eğitimin, sosyal beceriler, değerler eğitimi, din eğitimi gibi konularda ise ikinci tip eğitimin daha başarılı olacağını savunmaktadır⁶⁴.

Ülken'in de desteklediği ve *kır eğitimi* vb. şekillerde isimlendirilen bu ikinci tip eğitimin geçmişi XIX. yüzyılın ortalarına kadar götürülebilmektedir. Bu dönemde oluşturulan kır eğitimi yurtları, dönemin gençlik yapısına hizmet eden bir ortam, hayat şekli meydana getirme gayesiyle oluşturulmuştur⁶⁵.

Ülken'in eğitim anlayışında toplumda yer alan hataların pek çoğunun geçmiş dönemlere atfedildiği görülür. Ülken, toplumdaki aksak olan hususların Yunanlılardan miras kaldığını belirtmektedir. Ona göre Yunanlılar hocalık kürsüsü olarak tabir edilen sisteme geçtikten sonra durum ne olursa olsun bu kürsüyü terk

⁶² Ülken, (2001), a.g.e., s. 11.

⁶³ Ülken, (2001), a.g.e., s. 33 – 34.

⁶⁴ Ülken, (2001), a.g.e., s. 34.

⁶⁵ Nurlu, Gülden, 'Fichte'nin ALMAN "Kır Eğitim Yurdu Akımı"ndaki Yeri', (Edt. Bahri Ata), Fichte'nin Eğitim Üzerine Düşünceleri ve Türkiye' de Yansımaları, Pagem Akademi Yayınları, Ankara, 2009, s. 25.

etmeyerek toplumsal yapıda kendilerinden sonraki dönemlerde meydana gelen eksik ve yanlışların neredeyse tamamından sorumlu olmuşlardır. Bununla beraber Ülken, Yunan filozoflarının, esasında bahsedildiği kadar büyük kişiler olmadığını, onların insanlar tarafından öyle görüldüğü veya bu noktaya getirildiğinin de altını çizmektedir. Diğer bir ifadeyle Ülken, Yunan filozoflarının bugünkü pozisyonlarının yalnızca abartı olduğu görüşündedir. Bu konuda oldukça fazla çalışması bulunan Ülken, Platon'un eserlerinde net ifadelerin olmadığını bununla beraber Platon'un yuvarlak veya kaçamak olarak tabir edilen bir üslup kullandığını yani bu nedenle de çoğu zaman birbirinden farklı noktalarda bulunan görüşlere haklılık affettiğini belirtmektedir. Yunan filozofları içinde özellikle Platon'un idealizm görüşünü eleştiren Ülken, idealizmin eğitime yansımaları olan idealist eğitim anlayışı içinde bireyin herhangi bir üretkenlik kazanamayacağı ile birlikte ezberci yapıdan da kurtulamayacağını belirtmektedir⁶⁶.

2.7. Hilmi Ziya Ülken'e Göre Eğitimin Unsurları (Öğretmen, Öğrenci, Okul)

2.7.1. Öğretmen

Eğitimde anlama, uygulamalar yapma, pratiğe dökme gibi unsurları vazgeçilmez olarak gören Ülken, dersin işleniş esnasında anlama konusuyla öncelikle öğretmeni ve eğiticiyi ele almaktadır. Bunların devamında ise kendisine aktarılanları anlamakla sorumlu olan öğrenci yapısına değinir. Buna göre, dersin temel amacı çocuk veya genç bireylere değerlerin aktarımını sağlamak ve bunu açıklamaktır. Eğitimin temel amacı ise değerler dünyasını bireylere anlatmak ve açıklamaktır. Burada da öğrenciye bu bilgi aktarımını sağlayan ve yol gösterici olarak rol alan kişi eğitimcidir. Ülken bu görüşleri doğrultusunda öğretmen ve eğitimci arasında bir görev ayırımına gitmiştir. Her öğretmenin veya öğreticinin aynı zamanda bir eğitimci olduğuna değinen Ülken, öğretici için yapının sistemli olmadığını ancak okul ve öğretmenle bunun sistemli hale gelebileceğine değinmektedir⁶⁷.

⁶⁶ Hilmi Ziya Ülken, Şeytanla Konuşmalar, Ülken Yayınları, İstanbul, 2003, s. 19.

⁶⁷ Ülken, (2001), a.g.e., s. 33 – 34.

Ülken'e göre bir eğitimcinin temel görevi çocuğun dönemsel geçişleri arasında bu geçişleri yakından takip edip en az zarar veya zararsız bir şekilde çocuğun bilişsel ve fiziksel geçişlerini tamamlamasına yardımcı olmaktır. Bu bağlamda Ülken'e⁶⁸ göre bir eğitimcinin iyi bir eğitimci olarak değerlendirilebilmesi için psikolojik anlamda da kişileri tanınması gereklidir.

Yine Ülken'e⁶⁹ göre eğitimcinin en temel vazifelerinden biri çocuğun zihinsel yapısında olduğu gibi irade yapısında da meydana gelebilecek olan yoğun gerginlik durumlarını önlemek ve bireye bu durumlarla karşılaştığında yeni bir takım yöntemler geliştirerek devam etme imkânı oluşturma noktasında yardımcı olmaktır. Bu da Ülken'in anlayışına göre eğitimciye hem öğrencinin bireysel anlamdaki gelişimini takip etme zorunluluğu yüklerken hem de toplumsal anlamda bireyin ne denli geliştiğini takip etme gibi bir sorumluluk vermektedir. Eğitimciye göre çocuğun taklit etmesi, kendisine belirtilen noktadan ayrılmaya veya sapmaya giden yönleri onun toplumdan önceki ifade edilmemiş sadece psikolojik olarak ele alınan yönüne değil, bunun tam tersi olarak kendini yetersiz gördüğü ve çeşitli şekillerde ifade etmek için uğraştığı toplumsal tarafını gösteren bir durumdur.

Eğitim yapısı içinde bireylerin ve dolayısıyla toplumun gelişmesi aşamasında bu denli önemli bir noktada bulunan öğretmen, Ülken için eğitimde olmazsa olmaz unsurlardan biridir. Bu bağlamda öğretmenlik mesleğine de oldukça önem veren Ülken, bu mesleğin geçmişten bugüne gelen tarihinde bir takım eksik uygulamalarla yapıldığını belirtmektedir. Bu eksikliğin en temel göstergelerinden biri öğretmenlerin kurslarla yetiştirilmesi olarak gösterilmektedir ki, Ülken'e göre 45 günlük bir kursla bir öğretmenin yetiştirilmesi mümkün değildir. Bu nedenle Türkiye'de öğretmen yetiştirilebilecek özgün okulların, fakültelerin veya üniversitelerin kurulması ve bu şekilde de öğretmenlerin ciddi anlamda mesleki bir eğitimden geçmesi gerektiğini savunmaktadır. Öğretmenlerin ciddi bir mesleki eğitimden geçmesi ile bireysel, toplumsal ve eğitimsel yakındaki sorunların çözülebileceği üzerinde durmaktadır.

⁶⁸ Ülken, (2001), a.g.e., s. 100.

⁶⁹ Ülken, (2001), a.g.e., s. 100.

2.7.2. Öğrenci

Öğrencilik dönemlerini kapsayan ve çocukluk olarak adlandırılan dönem Ülken'e⁷⁰ göre insanın en önemli yaş dönemlerinden birini meydana getirmektedir. Çünkü bu dönem itibariyle birey insanlığa dair bütün gücü bünyesinde barındırır. Bu bağlamda da çocuk olarak nitelendirilen bireyi tanımak bir medeniyeti, bir kültürü veya bir tarihi tanımak kadar zorlu bir olay olarak ele alınmaktadır. Ülken'e göre bir öğrenciyi dolayısıyla bir çocuğu eğitmek hem insani hem de millî öğeleri barındıran bir eğitimle gerçekleştirilmelidir. Bu nedenle öğrenme yapısı içinde ve eğitimde öğrenci merkeze alan bir eğitim anlayışını savunur. Öğrenciyi bu denli eğitimin merkezine alan Ülken, öğrencilerin salt bilgilerle donatılmasından veya ortak bir bilgi aktarımı yöntemi ile bilgi verilmesinden ziyade kişiye özel ve kişinin kapasitesine göre bir eğitim sistemi olması gerektiğini savunmaktadır.

Öğrenciye göre eğitim öğretim yöntemlerinin uygulanmasını savunan Ülken, eğitimde ceza veya zorlama ile bir öğretim yapılmasına da karşıdır. Öğretmeni çocukta var olan gizil güçleri ortaya çıkarma ve bu şekilde onun kendinin keşfederek öğrenmesinde bir rehber pozisyonunda görmektedir. Eğitimde cezaya karşı olan Ülken, ceza için çocuğun olumsuz davranışlarını ortadan kaldıramayacak bir yöntem tanımlaması yapmaktadır. Ona göre olumsuz davranışlar çevresel faktörlerin tepkileriyle düzelebilmesi için serbest bırakılmalıdır. Çocuk, yaptığı olumsuz davranışların cezasını zaten kendisi görerek bu davranışlardan vazgeçecektir⁷¹.

Öğrenciler için bireysel farklılıklara göre eğitimin sürdürülmesini savunan Ülken, öğrencilerin yapısına göre farklı sınıflar oluşturulabileceğini de savunmaktadır. Ancak oluşturulacak sınıfsal yapılarda öğrenciler arasında bir üstünlük unsurunun meydana gelmesi ihtimaline binaen daha kötü sonuçlar ortaya çıkmaması açısından sınıfsal yapının olmamasını daha sağlıklı bulmaktadır.

2.7.3. Okul

Ülken açısından okul, eğitim konularında, üzerinde hassasiyetle durulması gereken konulardan biridir. Bu bağlamda okulu hem terbiye bağlamında hem de toplumsal değerlerin aktarımı noktasında inceleme altına almaktadır. Yaptığı

⁷⁰ Ülken, (2001), a.g.e., s. 15.

⁷¹ Ülken, (2001), a.g.e., s. 95.

savunmaktadır. Bunu ifade ederken geçmişten günümüze birikerek gelen ve toplum tarafından bireye aktarılan kültür mirasını göz ardı etmemektedir. Diğer bir ifadeyle toplumun birey üzerinde hiçbir şekilde eğitsel bir etkisinin olmadığını savunmamaktadır. Nitekim sosyologların eğitim ve öğretim faaliyetlerinde topluma göre bir tarif oluşturma nedenlerini de buna dayandırmaktadır. Ancak Ülken, bu görüşü açıklama bakımından eksik bulmaktadır. Nitekim bu anlayışa göre insan yalnızca dış etkileri almaya elverişli olan bir yapıda değerlendirilmektedir ve toplum da bu dış tesirler bütünseli içinde bireye her türlü yapıyı aktarabilmektedir. Ancak bu husus bireyin bir varlık olduğu gerçeğini göz ardı ettiği için kabul edilmemektedir⁷⁶.

Ülken'e⁷⁷ göre eğitimde aksayan hususlardan bir diğeri bireyin veya çocuğun ceza, tehdit, disiplin veya zorla öğretme şeklinde bir takım baskılara maruz kalması ile eğitime çalışılmasıdır. Bu hususa şiddetle karşı çıkan Ülken, çocuktaki doğal güçlerin ortaya çıkması için en geniş imkânların sağlanmasını ve öğretmenin ise bu gelişimde bir rehber pozisyonunda olması gerektiğini savunmaktadır. Ona göre çocuk yapısı gereği hata ve yanlış yapabilir. Ancak bunların düzeltilmesi için çocuğa baskı, zorlama, ceza uygulama gibi yollara gidilmesi olumsuz olarak nitelendirilebilecek bir takım durumları meydana getirebilir. Çocuğun hata veya yanlışlarının toplumsal yapı tarafından zaman içinde düzeltileceğinin altını çizen Ülken, her türlü dış baskıyı çocuğun çevresinden veya bireyin çevresinden uzak tutma fikrini savunmaktadır.

Disipline dayalı ve toplumcu bir eğitim yapısına karşı çıkan Ülken, bu yapıya karşılık hürriyetçi ve baskıların olmadığı bir eğitim yapısını savunmaktadır⁷⁸. Eğitimin başarılı olması için yalnızca bireylere veya çocuklara yönelmenin de eksik bir yaklaşım olduğunu savunan Ülken, bu aşamada çocukların velilerinin de eğitime tabi tutulması gerektiğini savunarak eğitimin ancak bu şekilde istenen noktaya ulaştırılabileceğini belirtmektedir. Ona göre yetişkinlerin veya okul dışında bulunan bireylerin eğitimi günümüzün en esaslı problemlerinden biri olarak ele alınabilir. Bu bağlamda okul aile birliklerinin kurulması ve bunların gereken şekilde sağlıklı bir iletişim halinde koordinasyon ve hareket etmesi gerektiğini savunmaktadır⁷⁹.

⁷⁶ Ülken, (2001), a.g.e., s. 91.

⁷⁷ Ülken, (2001), a.g.e., s. 95.

⁷⁸ Ülken, (2001), a.g.e., s. 98.

⁷⁹ Ülken, (2001), a.g.e., s. 163.

Ülken⁸⁰ eğitimdeki sorunlardan biri olarak da kuşak çatışması olayını ele almaktadır. Ona göre hem öğrenci ve öğretmen hem de öğrenci ve veli arasında bir kuşak çatışması oluşması söz konusu olmaktadır ki bu da eğitimin sorunlarından biridir⁸¹. Kuşak çatışmalarını daha çok büyük şehirlerde yaşanan olaylar olarak değerlendirirken bunun ciddi anlamda bir sorun olduğunu ve çözülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bunun çözümü için ise öncelikli olarak aralarında kuşak çatışması bulunan grupların kutuplaşmasını engelleme ve dilde sadeleşmeye doğru bir gidişin gerekli olduğunu düşünmektedir.

2.9. Hilmi Ziya Ülken'e Göre Öğretim Kademelerine Yönelik Çözüm Önerileri

Ülken'e⁸² göre eğitimde öncelikli problemlerin başında bireylerin okula başlama yaşları gelmektedir. Nitekim çocuk için bu evre bütünsel anlamda yeni bir hayat anlamına gelmektedir. Bu evrede belki de yaşamının o dönemine kadar görmediği bir disiplin içine girecek olan çocuk, yakınlarından uzaklaşmayla birlikte yabancılarla da bir arada bulunma gibi bir zorunluluk içine girecektir.

Daha düzenli ve sistemli bir çalışma yaşamına girecek olan çocuk için çalışma oranında da artış meydana gelecektir. Bu çalışmalara veya bedensel aktivitelere uyum sağlamak için de çocuğun sürekli bir şekilde denetim altın tutulması gerekmektedir. Nitekim bu aktiviteler için gereken enerjiye sahip olmayan bireyler bunların dışında tutulma gibi bir zorunluluğa maruz kalacaklardır. Ancak yine bu kontrolleri salt bedensel kontroller olarak ele almak eksik bir yaklaşım olacaktır. Bireylerin yeni ortamdaki psikolojik anlamdaki olumsuz durumlardan korunması da bu yapıda üzerinde durulması gereken hususlardandır. Gerek bedensel ve gerekse psikolojik yapıda meydana gelebilecek aksaklıkların önlenmesi amacıyla öğretmenlerin ebeveynlerle iletişim hâlinde olması gerekmektedir⁸³.

Öğretmenin sınıf ortamında sağlaması gereken eğitim yapısı, bireysel farklılıkların da dikkate alınarak hesaplandığı bir uygulama olmalıdır. Ancak bu uygulamanın öğrenci sayısının fazla olduğu sınıflarda daha zor olacağı açıktır. Bununla beraber öğretmenin mesleki yeterliliklerinin bu durumda bile işe yarayacak

⁸⁰ Ülken, (2001), a.g.e., s. 164.

⁸¹ Ülken, (2001), a.g.e., s. 162.

⁸² Ülken, (2001), a.g.e., s. 186.

⁸³ Ülken, (2001), a.g.e., s. 186.

avantajları da olabileceğinden bahsetmektedir. Nitekim mesleki anlamda yeterliliğe sahip bir öğretmenin öğrencilere karşı davranışlarını ayarlaması onların birer insan olduğunun farkında olarak hareket etmesi ve onlarda var olan gizil güçleri açığa çıkarabilmesi mümkündür. Ancak böyle bir mesleki yeterliliğin söz konusu olmadığı öğretmenler kendilerinin eksik kaldığı hususlarda bireyleri yaftalayarak öğrencileri arasında zeki – aptal, başarısız – başarılı gibi birtakım yargılarla hareket ederler. Bu yargılar haklı olmamakla birlikte bireyler arasında belirtilen hususlardaki farklılıklarının doğal olduğu da bilinmektedir⁸⁴.

Ülken⁸⁵, eğitim kademeleri konusundaki sorunlar başlığı altında ilkokul yapısı içinde kültürel değer aktarımını da göstermektedir. Ona göre, ilkokul seviyesinde verilen eğitim temel eğitim niteliğindedir. Bu nedenle de bireylere bu seviyede içinde yaşadığı yurtla ilgili dilbilgisi, tarihsel bilgi, kültürel bilgi aktararak eğitimin başlaması gerekmektedir. Bunun ardından yaşadığı bölge üzerinde verilen bilgilerin dışına çıkılarak dünya tarihinden dünyada yer alan farklı kültürlerden bahsetmek çok da yerli bir davranış olmayacaktır. Nitekim kendi kültürünü ve yapısını bilmeyen bir çocuğun farklı kültürleri bilmesinin ona fayda sağlamayacağı görüşündedir. Ülken bu faydadan hareketle ilkokulun ilk sınıfından itibaren ders programlarının bu doğrultuda hazırlanması gerektiğini savunmaktadır. Bunun yanı sıra çocuklara aktarılan derslerin 4. sınıfa kadar normal bir seviyede olmasına, daha sonra birdenbire fazlalaşmasına da karşı çıkmaktadır. Çünkü bu ani artış çocuğun kendini hazırlamış olduğu yapı itibarıyla uygun değildir. Verilecek dersler arasında ise Türkçenin her zaman ön planda yer alması gerektiğini önemle belirtmektedir. Türkçe birlikte tarih – coğrafya gibi derslerin de kültürel aktarımları sağlanması açısından ön planda olması gerektiğine değinmektedir. Çocuğa okul yaşamı içinde verilebilecek olan bilgileri detaylı olarak aktarılması gerektiğini de savunmaktadır. Örneğin; herhangi bir yerin veya Türkiye'nin genel maden varlığından söz etmenin etmekten ziyade yerleşim yeri özelinde sahip olunan madenleri aktarmanın gerekli olduğunu düşünür.

Öğrencilere aktarılacak olan bilgilerin de öğrenci seviyesine uygun olması gerektiğini savunan Ülken, bahsettiği eğitim seviyesinde çocuklara herhangi bir şiirin, resmin veya müziğin verilmesi ile birlikte onlara bu sanatsal yapılarla ilgili bir

⁸⁴ Ülken, (2001), a.g.e., s. 187.

⁸⁵ Ülken, (2001), a.g.e., s. 188 – 189.

eğitim verilmesini de savunmaktadır. Ona göre bireyler sanatın gerçeği ile tanışmadan gerçek sanat eserleri ortaya koyma konusunda yetersiz kalırlar. Bu nedenle çocuklara zel Őir, ocuklara özel müzik gibi yapıların aktarımına karşı çıkmaktadır. Bunlarda ocuğa özel olanların değil, herkese hitap edenlerin sunulması fikrindedir. Ahlak gibi soyut kavramların ve içeriğinin anlatımında da salt bir kavramsal aktarımı uygun görmeyen lken, hikyeler veya bireylerin yaŐamıŐ olduğu olaylardan hareketle çocuklara örnekler vererek bir ahlak eğitimi yapılmasını daha uygun grmektedir⁸⁶. Ona göre bu benzetim veya örnekleme hususu bireyin olayları veya davranıŐları zihinsel yapısında somutlaŐtırarak hayatına aktarması açısından daha fazla önem taŐımaktadır.

İlkokul eğitimini oldukça önemli gören lken, ocuklarda okul öncesinde meydana gelen öğrenmelerden kaynaklı yanlışların ilköğretim çağında düzeltilebileceğini savunmaktadır. Ona göre bireylerin sırada oturmasından yürüyüŐüne, oyun oynamasından yazı yazmasına kadar meydana gelen veya var olan yanlışları okulda düzeltilebilecek yanlışlar arasındadır. Ayrıca ocukların oyunla da i içe olması gerektiğini savunan lken, ilköğretim sonuna kadar çocukların oyun adı altında spor da yaptđđını, bu nedenle okulda sportif etkinliklere de katılması gerektiği üzerinde durmaktadır. Bunun sadece bedensel bir gelişim olarak değil bireylerin kendi aralarında dayanışma, arkadaŐlık, vefa, sözünde durma gibi ahlaki erdemlerin oluşumunda da katkı sađladđđını belirtmektedir⁸⁷.

İlkokul ile ilgili görüşlerinin yanına ortaokulu da ekleyen lken, ilk ve ortaokul ğretiminde bireylerin kültürel anlamda ğretim almaları üzerinde durmaktadır. Kültürel yapı olarak yalnızca ve yalnızca toplumsal değerlerin aktarımı değil maddi ve manevi kültür olarak ayrılan fen bilimleri matematik tabiat birimleri gibi dersleri de bu yapı içine dahil eder. İlkokul ğrencilerinin okumaya baŐlarken bile teori ve uygulama arasındaki bağlantının yapısına göre hazırlanmaları gerektiğini savunur. Bu ikili hazırlık bireyin somut ve soyut düşünme alanlarına hitap etmesi ve bu alanlara yönelik bilgi edinimlerinde ön hazırlık mahiyeti taŐıması açısından zaruri bir unsur olarak ele alınmaktadır. Nitekim lken'e göre akıl eğitiminin önemli olduğu gerçeği yadsınamaz bir gerçektir. Ancak yapılacak olan akıl eğitimi kadar kalbin de eğitilmesi önemli bir husustur. Bu nedenle sınıf

⁸⁶ lken, (2001), a.g.e., s. 189 – 190.

⁸⁷ lken, (2001), a.g.e., s. 190.

seviyelerinde teknik bilgilerin veya manevi yapının ağır basmasını doğru karşılamamaktadır. Bu noktada denge taraftarı olan Ülken, bu ikili yapının ortak bir şekilde eşit seviyelerde aktarımının sağlıklı bir eğitim ortamının oluşmasını sağlayacağı görüşündedir⁸⁸.

- Ülken, öğretim kademelerinde ilkokuldan başlamak üzere okutulan bilimler arasında bir sınıflama yapılması gerektiğini savunur. Yapılacak olan sınıflamaların ilkokul programında uygulanması gerekliliğini de yine kendisi ifade etmektedir. Bu uygulamada öncelikle bilimlerin tabiata ait olanlar ve manevi olanlar diye ayrıma tabi tutulmasını istememektedir. Nitekim bu bilimlerin tamamında ortak bir düşünce yolu ve aynı öğretim metodunun uygulanması gerektiğini savunmaktadır.
- İkinci olarak ilköğretimin üst sınıflarına doğru aktarılan bilgilerin daha geniş bir şekilde verilmesi ve bu şekilde en küçük yerleşim biriminden bölgeye, bölgeden ülkeye, ülkeden ise dünyaya doğru bir bilgi aktarımı yolunun izlenmesini tavsiye etmektedir.
- Bir diğer önerisi ilkokuldan başlayarak aktarılan bilgilerin tamamı için ölçüler uygulanması amacıyla bireye analitik veya matematik düşünce işlemlerinin yaptırılması gerektiğidir. Diğer bir ifade ile bireylere matematiği farklı bir ders hâlinde almasını istememektedir. Ona göre matematik, diğer dersler veya bilgilerle beraber aktarılması gereken bilgiler bütünüdür.
- İlkokulun son sınıfında varlık alanlarına dair keşfedilmiş genel kanunlar sınıflamalar veya kuralların anlatılması gerektiğinin üstünde durur. Çünkü öğrencilerin ancak bu şekilde herhangi bir bilimin soyut ilkelerinden başlayan bir öğretim metodunu kabul edebileceğini belirtmektedir.
- Lise seviyesinde ise öncelikli olarak 9. sınıflar üzerinde duran Ülken, bu sınıf seviyesinde öğretmenin madde, enerji, insan, birey arasındaki ilişki vb. rolleri öğretmesi gerektiğini savunur. Lisenin bir diğer sınıfı olan 10. sınıf için 9. sınıfta oluşturulan bu ilişki boyutunu matematiksel ifadesinin yerleşmesi ön plana çıkmaktadır⁸⁹.

⁸⁸ Ülken, (2001), a.g.e., s. 60.

⁸⁹ Ülken, (2001), a.g.e., s. 256 – 259.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜMTAZ TURHAN'IN EĞİTİMLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİ

3.1. Hayatı

1908 yılında dünyaya gelen Turhan, Erzurum'un Horasan ilçesine bağlı Akçataş Köyü'nde doğmuştur⁹⁰. Ailesi de Erzurumlu olan ve burada tanınmış kişilerden olan Turhan'ın babası, Pasinlerli Şerif Bey olarak bilinir. Annesi de yine Erzurum'un tanınmış ailelerinden olan Cebriye Hanım'dır. Üç çocuklu bir ailede dünyaya gelen Turhan kardeşlerinin en büyüğüdür⁹¹.

Mümtaz Turhan'ın çocukluğuna dair en dikkat çekici özelliklerinden biri küçük yaşlarda okumaya olan merakıdır. Bununla beraber aile sohbetlerini dinleme ve büyüklerinden edindiği bilgileri hafızasına alma gibi özellikleri de vardır. Varlıklı ve tanınmış bir ailenin çocuğu olan Turhan'ın çocukluk dönemlerine denk gelen savaş ortamı ve bu dönemde Erzurum'un işgali nedeniyle ailesi buradan göç etmek zorunda kalır⁹².

Bu göç hareketi sonucunda ailesiyle Kayseri'ye gelen Turhan ilkokula da burada başlamıştır. Okuldaki başarıları ile dikkat çeken Turhan, ortaokula geçtiğinde devlet bursu ile öğrenim görme hakkı kazanmıştır⁹³.

Turhan'ın ailesinin Kayseri'ye gelmesinden yaklaşık 10 yıllık bir zaman geçmesi üzerine o dönemde göç edenlerin yurtlarına dönmesi gündeme gelmiştir. Erzurum'dan göç eden yaklaşık 100 ailelik grubun geri dönüşü ile Turhan'ın ailesi de bu harekete katılma kararı almıştır. Ancak Turhan, eğitimine Kayseri'de devam etme kararı alınca burada, Kayseri Lisesi'nde, yatılı öğrenci olarak öğrenimine devam etmiştir. Devam eden süreçte Bursa Lisesi ve Ankara Lisesi gibi okullarda da lise tahsiline devam eden Turhan, üniversite eğitimi için İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde bulunan felsefe bölümüne öğrenci olarak kabul edilmiştir. Üniversite öğrenimi esnasında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından açılan yurtdışı eğitim sınavını kazanması sonucunda 1928 tarihinde Berlin Üniversitesi'ne

⁹⁰ Yılmaz Özakpınar, Kültür Değişimleri ve Batılılaşma Meselesi, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2003, s. 15.

⁹¹ Emre Kongar, Türk Toplum Bilimcileri 2, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 17.

⁹² Hasan Küçük, Türk Milliyetçiliğinin Büyük Önderlerinden Prof. Dr. Mümtaz Turhan: Bütün Yönleriyle, İstanbul: TÜRDAV, 1977, s.59.

⁹³ Erol Güngör, Sosyal Meseleler ve Aydınlar, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1996, s. 207.

gönderilmiştir. Buradaki eğitimini psikoloji üzerinde yapan Turhan, devamında gittiği Frankfurt Üniversitesi'nde yine psikoloji alanında doktora eğitimini de tamamlamıştır⁹⁴.

Eğitimi esnasında ülkesiyle bağlarını koparmayan Turhan, doktora öğrenimi sırasında da Türkiye'ye gelmiş, buradan da doğduğu yerlere geçerek civar köylerdeki tanıdıklarını ziyaret etmiştir. Doktorasını tamamladığı 1936 yılında Türkiye'ye dönen Turhan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Tecrübî Psikoloji alanında asistan olarak göreve başlamıştır. Kısa bir süre sonra, 1939 yılında, *Yüz İfadelerinin Tefsiri Hakkında Bir Tetkik* adıyla yayınladığı tezle doçent unvanını almıştır⁹⁵.

Eğitimine 1944 yılında gittiği İngiltere'nin Cambridge Üniversitesi'nde devam eden Turhan, bu üniversite bünyesinde kültürel değişimler ile alakalı oldukça fazla miktarda eser olduğunu görünce bu eserleri inceleyerek kültürel alandaki çalışmalarını temellendirmeye başlamıştır. Eserlerden istifade eden Turhan'ın çalışmaları aynı üniversitede psikoloji laboratuvarı direktörü Profesör Frederic Bartlett tarafından da desteklenince kendisine yeni çalışmaların önü açılmıştır. Bartlett, Mümtaz Turhan'ın Türkiye ziyareti esnasında gittiği Erzurum ve Erzurum'un köylerinde yapmış olduğu araştırmaları ilgiyle karşılamıştır. Bu araştırmaları inceleyen Bartlett, Turhan'ı yapmış olduğu araştırmaları bir tez halinde bir araya getirmesi ve sunması için teşvik etmiştir. Yapılan çalışma, kültür değişimlerinin genel bir yapıda toplandığı ve bu değişimler hususunda etkili olan unsurların analizinin yapıldığı ek bir bölümle Cambridge Üniversitesi'ne sunulmuştur. Bu çalışma neticesinde Turhan doktora derecesini ikinci defa almaya hak kazanmıştır. Turhan'ın kültürel değişimlerle ilgili yaptığı çalışmalar bununla sonlanmamış, devamında kültür değişimlerini psikolojik açıdan ele alan ve tarihi yapı içinde inceleyen çalışmalarla 1950 yılına gelindiğinde profesörlük unvanını almıştır⁹⁶.

1951 yılında Cambridge Üniversitesi'ndeki görevinden ve buradaki çalışmalarından ayrılarak Türkiye'ye dönen Turhan, burada İstanbul Üniversitesi

⁹⁴ Lütfi Sezen, "Prof. Dr. Mümtaz Turhan'ın Millî Kültür ve Halk Kültürü ile İlgili Görüş ve Önerileri", A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Erzurum, 2012, s. 149.

⁹⁵ Yılmaz Özakpınar, Batılılaşma Meselesi ve Mümtaz Turhan, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 1997, s. 13-14.

⁹⁶ Özakpınar, a.g.e., s. 16.

Edebiyat Fakültesi'nde Profesör unvanı ile göreve başlamıştır. Devam eden süreçte 1952 yılında çalışmaları ve başarılarından dolayı aynı fakültede *Tecrübi Psikoloji Kürsüsü Başkanı* olarak atanan Turhan, 1960 yılına gelindiğinde aynı kürsü bünyesinde enstitü müdürlüğüne atanmıştır. Bu dönemde kendisine Millî Eğitim Bakanlığı görevi bile teklif edildiği kaydedilirken bu teklifi eğitim konusundaki düşüncelerini gerçekleştirme hususunda bir ihtimal görmediği için reddettiğinden bahsedilmektedir⁹⁷.

Türkiye'deki görevine devam ettiği yıllarda 1949 ve 1951 yılları arasındaki iki yıllık dönemde *Birleşmiş Milletler Sosyal Komisyonu* bünyesinde Türkiye Temsilciliği görevi ile yer almıştır⁹⁸. Oldukça aktif bir eğitim ve meslek hayatı olan Turhan, bu görevler ve eğitimlerinin yanı sıra Türkiye'de Türk Psikoloji Cemiyeti, Sosyoloji Cemiyeti, Pedagoji Cemiyeti, Türk Ocağı, Muallimler Birliği, Türkiye Turist Cemiyeti gibi cemiyetlerde faal şekilde üyelik görevini yerine getirmiştir⁹⁹.

Bilimsel anlamdaki çalışmalarıyla ününü genç yaşlarda önce Avrupa'da duyuran Mümtaz Turhan, kaynaklarda ilmi yönü ve insani yönüyle daima takdir edilmiş bir birey olarak bahsedilmektedir. Hayatını bilimsel çalışmalar ve vatan için harcayan Mümtaz Turhan, Amerika'da da pek çok çalışmalar yaparak Türkiye Cumhuriyeti'nin adını duyuran bir insandır¹⁰⁰.

Mümtaz Turhan hakkında yapılan çalışmalarda da kendisinin bilim insanlığı ve insani yönü üzerinde durulmuş, onun yalnızca bir bilim insanı olarak değil vatanperverlik yönüyle de ön plana çıktığına değinilmiştir. Kendisi hakkında bilimsel bilgi anlamındaki gücü ve bilgisini özellikle eğitim konuları üzerine yoğunlaştırması konusunda da övgülerle bahsedilmektedir. Bu yönü eğitim konularında eserler vermesiyle de desteklenmektedir¹⁰¹.

Turhan'ın düşünce dünyası incelendiği zaman bilimsel düşünce ile ahlaki yapının ayrılmaz bir bütün olduğuna inandığını görmek mümkündür ona göre bilimsel düşünme kişilerin olaylara bakışını belirleyen bir kafa yapısı olarak görülmektedir. Bilimsel çalışmaları incelendiği zaman ise genel manada toplumsal sorunlara çözüm yolları aramak için pek çok çalışma ortaya koyduğunu görmek

⁹⁷ Kongar, a.g.e., s. 217.

⁹⁸ Küçük, a.g.e., s. 151.

⁹⁹ Tuncer Gülensoy, "*Kayıplar (Mümtaz Turhan)*", Türk Kültürü Dergisi, 1969, 75- 81, s. 244.

¹⁰⁰ Beğlan Birand Toğrol, "*Profesör Dr. "Mümtaz Turhan"*", Türk Kültürü Dergisi, 78, 1969, s. 396 - 398.

¹⁰¹ Küçük, a.g.e., s. 153 – 154.

mümkündür. Bu da onun içinde yaşadığı toplumla ve toplumun tüm yapısıyla iç içe olduğunu göstermektedir¹⁰².

Bütün bilimsel çalışmalar, vatan için uğraşlar vb. faaliyetler ile geçen ömründe karaciğer kanserine yakalanan Mümtaz Turhan, 1 Ocak 1969'da sabaha karşı, yaşadığı kronik hastalık nedeniyle 60 yaşında vefat etmiştir¹⁰³.

3.2. Fikir Dünyasının Oluşumunda Etkili Olan Şahsiyetler

Mümtaz Turhan, yaşamı boyunca oldukça fazla olarak değerlendirilebilecek kadar ilim meclislerinde yer almıştır. Bu nedenle bilim insanları ile yakın münasebetlere girmiştir. Bu bilim insanları içinde Dünya genelinde kabul gören insanlar da vardır. Almanya'da psikoloji eğitimi aldığı zaman zarfında Wertheimer, Koffka, Köhler ve Gestalt gibi psikolojinin kurucuları arasında değerlendirilen insanlarla tanışmıştır. Özellikle Gestalt'ın bütünselci yaklaşımından etkilenen Turhan, bilim insanları ile olan münasebetlerinden hareketle bilimsel bir zihin yapısının bilimsel yöntemlerin oluşumunun zihindeki ilk adımı olduğu çıkarımına varmıştır¹⁰⁴.

Kendisi yine kendi ifadeleriyle İngiltere'ye gittiği döneme kadar kültürel alanda çalışmaların dünya genelinde yapıldığı yönünde bir bilgisinin veya fikrinin olmadığını belirtmektedir. Bu bağlamda İngiltere'de bulunduğu esnada bu yönde edindiği bilgilerle beraber Cambridge Üniversitesi'ndeki kültür araştırmaları ile ilgili dokümanları incelemesi bu alanda kendisine büyük kazanımlar sağlamıştır. Yine burada tanıştığı ve çalışmalarıyla yakından alakadar olan Bartlett tarafından yönlendirilmeleri bilimsel anlamda çalışmalarının yoğunluk kazanmasına ön ayak olmuştur¹⁰⁵. Bu bağlamda Bartlett için Turhan'ın bilimsel yaşamı ve konuları ele alış şekilleri üzerinde etkili bir kişilik olduğunu söylemek mümkündür.

¹⁰² C. Bayram, "Mümtaz Turhan ve Maarif Davamız", Türk Kültürü Dergisi, 78, s. 399.

¹⁰³ Kongar, a.g.e., s. 217.

¹⁰⁴ Yılmaz Özakpınar, Mümtaz Turhan ve Batılılaşma Meselesi, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1995, s. 11.

¹⁰⁵ Mümtaz Turhan, Kültür Değişmeleri, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2002, s. 12.

3.2.1. Emrullah Efendi

Turhan'ı eğitim alanında etkileyen Emrullah Efendi, 1858 doğumlu olup Mülkiye mezunudur. Mülkiye'den mezun olmasının ardından Yanya'da ve Selanik'te maarif müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur. Bu görevlerinin ardından doğum yeri olan Kırklareli ilinden milletvekili olarak meclise girmiş, 1908 yılında milletvekili olduktan yaklaşık iki yıl sonra Maarif Nazırlığı görevine getirilmiştir. Göreve gelmesinin ardından bir yıl geçmeden istifa eden Emrullah Efendi, aynı yıl içinde tekrar Maarif Nazırlığı görevine getirilmiştir¹⁰⁶.

Eğitim konusunda çalışmaları bulunan Emrullah Efendi'nin en bilinen çalışması *Tuba Ağacı Nazariyesi* olarak kaydedilmektedir. Kutsal kitaplardaki Tuba Ağacı kavramından adını alan bu görüşe göre eğitimdeki düzenlemeler aşağıdan yukarıya değil yukarıdan aşağıya olacak şekilde güncellenmelidir. Diğer bir ifadeyle yapılan olan düzenleme ve iyileştirmelerde ilkokuldan başlamak yerine liseden başlayarak ilkokul doğru gidilmelidir. Bu görüşün Türk eğitim sisteminde de uygulanabileceğini savunan Emrullah Efendi, Türk eğitiminde de bilimsel zihin yapılarının oluşturulması için bu güncellemeye ihtiyaç olduğunu savunmaktadır¹⁰⁷.

Eğitim sistemi içinde üniversiteler konusunda da çalışmaları bulunan Emrullah Efendi'ye göre üniversitelerin temel görevleri ikiye ayrılmaktadır¹⁰⁸. Bu görevleri;

- bilimsel çalışmalar yoluyla ilim ve fen alanlarında yayılımı gerçekleştirmek,
- bilimsel çalışmaların ve bilgilerin sürekli bir ilerleme yönünde hareket etmesini sağlamak

olarak ele almaktadır.

İlkokul kademesi için de araştırma yaparak görüşler ileri süren Emrullah Efendi, Maarif Nazırlığı görevini yürütürken ilkokul eğitimi konusuna ayrıca eğilmiştir. Dönem itibariyle *yıllıkçı* olarak tabir edilen ödeme sistemiyle çalışan öğretmenlerle ilkokul kademesinde istenilen seviyeye gelinemeyeceğini savunan Emrullah Efendi, ilkokul öğretmenlerinin de devletten maaş alması gerektiğinin altını çizmiştir. Bununla beraber öğretmenlik mesleğinin oldukça önemli bir meslek

¹⁰⁶ Mustafa Ergün, "Emrullah Efendi, Hayatı, Görüşleri, Çalışmaları", Ankara Üniversitesi, DTCF Dergisi, 1982, 30, s. 1-2.

¹⁰⁷ Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 301.

¹⁰⁸ Hilmi Ziya Ülken, Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 270.

olduğunu belirterek öğretmenlerin de bu bağlamda daha iyi eğitim alması gerektiğini öne sürmüştür¹⁰⁹.

Emrullah Efendi'nin ilkokul kademesi için en büyük katkılarından biri ücretsiz ve mecburi öğretim sistemini bu okul kademesinde uygulamaya koymasındadır. Emrullah Efendi'ye göre devlet suç işleyenleri yakalayıp zorla hapse attığı gibi ilkokul kademesinde okula gelmeyenleri de zorla okula getirtmelidir. Bu kademe alınacak bilgiler temel bilgiler olduğu için bunu ücretsiz olarak gerçekleştirmek de devletin sorumlulukları arasındadır.

3.2.2. Prens Sebahattin

Turhan'ı etkileyen isimlerden bir diğeri Prens Sebahattin'dir. Prens Sabahattin'in öncelikli olarak sosyolog olması ile ön plana çıkan yönünün yanı sıra eğitimci yönüyle de ön plana çıktığı bilinmektedir. Kendisi, ilim camiasında *sosyolojinin hakiki habercisi* olarak anılırken diğer taraftan girişkenliğe dayalı eğitim görüşü ile de eğitim yapısına bambaşka bir bakış açısı getirmiştir. Prens Sabahattin eğitime olan bakışında *science social* grubu olarak anılan grubun etkisi büyüktür. Bu grubun, eğitimle ilgili yayınladığı kitaplardan etkilenen Sebahattin, o kitaplardan aldığı görüşleri çok detaya inmeden Türk eğitim sistemine uyarlamaya çalışmıştır¹¹⁰.

Prens Sebahattin, içine doğduğu toplumda hâkim olan eğitim sisteminin detaylı incelemesini yapmış ve bu dönem itibariyle Sultan Abdülmecit tarafından oluşturulan eğitim sisteminin yeniçağın ihtiyaçlarını anlayabilecek bir nesil yetiştirme noktasında yeterli olarak değerlendirmiştir. Ancak devamında Sultan İkinci Abdülhamid tarafından düzenlenen okul programları bünyesinde kişiliği veya şahsiyeti güçlendirecek olan her türlü düşünsel yapının bu programlardan çıkartıldığını öne sürmüştür. Bu noktada Sultan Abdülhamit tarafından okulların her ulustan casuslara açıldığını belirterek sultan için *ülkenin geleceği ile bir savaşa tutuşan bir yönetici* ifadesini kullanmıştır¹¹¹.

Prens Sabahattin'in Turhan'ı etkilediği en önemli husus, eğitimin toplumu kurtarma noktasındaki önemine dair belirttiği görüşleridir. Nitekim Prens

¹⁰⁹ Akyüz, a.g.e., s. 301.

¹¹⁰ Cahit Tanyol, "İçtimai Monografi Hazırlıkları: Prens Sabahattin", Sosyoloji Dergisi, 1949, 4-5, s. 146 – 153.

¹¹¹ Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılâbı Tarihi, C. 2/4, Ankara, 1952, s. 25 – 32.

Sabahattin'e göre Osmanlı toplumunu kurtarma çalışmaları içinde en büyük görev eğitime düşmektedir. Bunu sosyal benlik, millî eğitim gibi unsurların, eğitimle bireye aktarılması şeklinde toplumu daha güçlü hale getirerek gerçekleştirmek mümkündür. Ona göre eğer bir eğitim sağlam bir şekilde ilerletilemezse yapılabilecek olan bütün iyileştirme projeleri kâğıt üzerinde kalmaya mahkûm olarak görülmektedir. Nitekim eğitimle bireylere aktarılan ve onlar tarafından uygulamaya konulan bu projeler bireyler olmadan olmaz nitelikte gelişmelerdir. Prens Sabahattin'e göre eğitimde uygulayıcı yalnızca okul değildir. Ona göre okulla beraber esas uygulayıcı pozisyonunda aile de bulunmaktadır ve maalesef toplum içinde ailenin de okulun da üstüne düşen görevi hakkıyla yerine getiremediğini savunmaktadır¹¹².

Prens Sebahattin toplumu kurtarmanın yanı sıra eğitimin bireysel işlevleri de olduğunu ve birey noktasında eğitimin temel amacının bedensel, düşünsel ve ahlaki açılardan kişinin yetenek seviyesini artırmak olduğunu savunmaktadır. Bu noktada okullar tarafından bu üç ana hattın ihmal edildiği üzerinde de durmaktadır¹¹³.

Eğitim yapısında işin özünü sosyal yapının belirlediğini savunan Sebahattin, bireyci toplumlarda eğitimin etkin bir yapıda olduğunu, bireyi dikkate almayan toplumlarda ise durgun veya pasif bir eğitimin hâkim olduğunu öne sürmektedir. Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi sonrasında pek çok yeni okulun kurulmuş olmasına rağmen okul anlayışında bir değişiklik olmadığını belirten Sebahattin, okulların genel anlamda elit tabaka olarak ifade edilen kesimi hazırlamaya yönelik olduğunu altını çizmektedir¹¹⁴.

3.2.3. Ziya Gökalp

Turhan'ı etkileyen bir diğer isim olan Ziya Gökalp, eğitim konusunda çalışmalar yapmış, ancak bu hususta özgün olmaktan ziyade daha çok Emile Durkheim'in görüşlerini Türkçeye çevirme şeklinde eğitim faaliyetlerine başlamıştır. Eğitimde özellikle kişisel değerler üzerinde duran Ziya Gökalp, terbiye eğitimi ve bunun toplum içindeki faydaları konusunda oldukça önemli tespitler yapmıştır. Türk eğitim sistemi açısından Ziya Gökalp değerlendirildiğinde millî eğitim yapısındaki problemleri sistemli bir şekil de ortaya çıkaran ve bunları işleyen ilk kişi olarak göze

¹¹² Ergün, a.g.m., s. 6.

¹¹³ Ergün, a.g.m., s. 6.

¹¹⁴ Prens Sabahattin, Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?, İstanbul, 1965, s. 43.

çarpar. Ziya Gökalp bu konudaki görüşlerini özetle *millî terbiye ve asrı talim* ilkesi ile ortaya koymuştur¹¹⁵.

Türk eğitim sistemi içinde üniversite yapısı ile ilgili ilk defa detaylandırılmış görüşler ileri süren kişi de Ziya Gökalp olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Emrullah Efendi ve Satı Bey arasında geçen *Tuba Ağacı Görüşü* tartışmalarını değerlendiren Gökalp, bu görüşle aynı doğrultuda olmakla birlikte görüşü bir üst seviyeye taşıyarak eğitimde yenileşmenin üniversiteden başlaması gerektiğini öne sürmüştür. Ona göre darülfünun yani üniversiteler millî eğitimi kuran yapılardır. Bunlardan liselere, liselerden ise ilk ve ortaokula yayılan bu eğitim sistemi üniversitelerin geliştirilmemesi durumunda bir gelişme gösteremez. Bu doğrultuda tepeden aşağıya doğru bir inişle üniversitelerden öğretmen okullarına, liselere ve oradan da orta ve ilkokul seviyelerine uzanan bir dönüşüm yapılması gerekliliği üzerinde durmaktadır¹¹⁶.

Prens Sabahattin’de olduğu gibi Ziya Gökalp de Türkiye içinde, vatana en fazla zarar veren kişilerin eğitim kurumlarında yer alan bireyler olduğunu öne sürmektedir. Buna gerekçe olarak ise eğitim sisteminde millî bir yapının mevcut olmamasını göstermektedir¹¹⁷.

3.3. Mümtaz Turhan’ın Eğitimle İlgili Düşünceleri

Turhan’ın eğitimle ilgili düşünceleri incelendiği zaman oldukça sistematik bir analize dayalı görüşlerin hâkim olduğu görülür. Kendisi Türkiye’deki mevcut eğitim sistemini incelemiş, sistemde gördüğü eksik ve yanlışları tespit etmiş, bu eksik ve yanlışlar doğrultusunda ise yapılması gerekenleri sıralamıştır. Nitekim eksikleri veya yanlışları belirtmeyen ve bunların çözümü için oluşturulmayan bir sistemin herhangi bir işe yaramayacağını düşünmektedir. Bu noktaya kadar olan hususun genel bir kabul görebileceğinden bahseden Turhan, esas yapılması gerekenin ülkenin mevcut şartlarıyla uyumlu ve bu şartları iyileştirecek bir eğitim sisteminin oluşturulması olduğuna değinmektedir. Turhan, içinde bulunduğu dönemdeki Türkiye’yi, XIII. yüzyıl ile XX. yüzyıl arasına sıkışmış, tek bir kültür üzerine bina edilmemiş ve millet kimliği olmayan insanlardan oluşan bir ülke olarak ele almaktadır. Bunun yanı sıra

¹¹⁵ Akyüz, a.g.e., s. 309.

¹¹⁶ Akyüz, a.g.e., s. 303.

¹¹⁷ Akyüz, a.g.e., s. 309.

ekonomik anlamda da bir bağımsızlıktan söz edilemeyeceğini de vurgulamaktadır. Bu nedenle de Türkiye'nin öncelikli ihtiyacının her anlamda kalkınma olduğunu savunmaktadır¹¹⁸.

İşte tüm bu eksikler ve yanlışlardan hareketle yapılan tetkikler sonucunda çözüm yolunun eğitimden geçtiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda eğitim sistemi içinde toplumsal sorunlara çözüm üretebilecek olan bilim insanlarının yetiştirilmesi hususunu öncelikli amaçlar arasına dâhil etmektedir¹¹⁹.

Bu doğrultuda batının üstün vasıflara sahip olduğunu belirten Turhan, bu üstünlük durumunun okuma – yazma bilen insan sayısının fazla olmasından kaynaklanmadığını belirtmekle birlikte, batıda yeterli düzeydeki bilim insanlarının varlığı ile ilişkilendirmektedir¹²⁰.

Ülkenin eğitim sistemi hakkında ciddi kaygıları olan Turhan'a göre, Türk tarihinin hiçbir döneminde eğitim konusu sosyal anlamda bu denli genel bir yapı arz etmemiştir¹²¹. Nitekim dünya genelindeki eğitim politikaları incelendiğinde toplumsal anlamdaki kalkınmanın eğitimle olan direkt bağlantısı anlaşıldığı ve izlenen politikaların bu manada kalkınmayı sağlamaya yönelik olduğu görülmektedir.

Eğitimi ve bu alandaki problemleri toplumsal yapının içine dâhil eden Turhan, eğitimin sistem olarak sınırlı bir eğitimi topluluğunun konusu olmaktan öteye geçtiğini savunmaktadır. Ona göre eğitim sistemindeki problemler konusunda pek çok farklı bilimsel çalışma alanında görev alan insanlarla birlikte farklı iş sahalarında görev yapan kişiler ortak hareket etmelidir¹²².

Eğitimdeki sorunlar konusunda betimlemeler de yapan Turhan'a göre, Türk eğitim sistemi dünyanın en verimli topraklarından büyük bir nehrin sularına temas etmeden dönen bir çark gibidir. Topraklar verimli olsa da su olmadığı için çatlamıştır. Topraklarda yer alan bazı vahalar ise tesadüfler sonucunda oluşmuştur¹²³.

Eğitim yapısı içinde Türkiye'nin aydınlarına da değinen Turhan, yarı aydın olarak nitelendirdiği kişilerin ülkedeki temel sorunlar noktasında kaynak teşkil

¹¹⁸ Mümtaz Turhan, *Garplılışmanın Neresindeyiz?*, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 1980, s. 325.

¹¹⁹ Turhan, (1980), a.g.e., s. 327.

¹²⁰ Turhan, (1980), a.g.e., s. 85.

¹²¹ Turhan, (1980), a.g.e., s. 329.

¹²² Turhan, (1980), a.g.e., s. 329.

¹²³ Turhan, (1980), a.g.e., s. 103.

ettiğine değinmektedir. Ona göre bu yarı aydınlar ya ilim camiasının dışına çıkarılmalı ya da sorunları çözüme noktasında faydalı bir hâle getirilmelidir. Bu nedenle de gereken donanımına sahip bireylerin yetiştirilmesi elzemdir. Bu yetiştirme faaliyeti, aksak bir eğitim sistemine sahip olan ülke içinde gerçekleştiremeyeceği için yurtdışına öğrenci gönderilmesi fikrini desteklemektedir¹²⁴.

Yurtdışına gönderilecek olan öğrencilerin yönlendirilmesi noktasında ise öncelikli olarak Avrupa'ya öğrenci gönderilmesini destekleyen Turhan, burada iyi seçilmiş ve fazla sayıda öğrenci gönderilmesini savunmaktadır. Bununla birlikte bu öğrencilerin geri dönüşlerinde edindikleri bilgi ve tecrübeleri hayata geçirebilmeleri için enstitü oluşturulması gerekliliği üzerinde de durmaktadır¹²⁵.

Osmanlı Devleti'nde III. Selim ile başlayan ve II. Mahmut döneminde ivme kazanan yurtdışına öğrenci gönderme faaliyetlerini de inceleyen Turhan bu faaliyetlerin başarısızlık sebeplerini değerlendirmiştir. Turhan'a göre Osmanlı Devleti döneminde yurtdışına öğrenci gönderilmesinde başarısız olunmasının temel sebebi bu gönderimin herhangi bir amacının olmaması ve belirli bir plana bağlı kalınmamasıdır. Ayrıca yine öğrencilerin yurtdışında aldıkları eğitimin de kontrol edilememesinin başarısızlığa neden olduğunu belirtmektedir¹²⁶.

Başarısızlığın bu ana sebeplerinin yanında bu sebeplerden doğan ve başarıyı olumsuz etkileyen bir diğer husus ise plansız ve kontrolsüz faaliyetler nedeniyle yurtdışına gönderilen öğrencilerin eğitimlerini tamamlayamamasıdır. Ayrıca yine eğitimini tamamlayıp yurduna dönen öğrencilere ihtisas alanları dışında çalışma imkânı sunulması veya bu faaliyetlere yönlendirilmesi de faaliyetlerin başarısını olumsuz etkileyen faktörler arasında değerlendirilmektedir¹²⁷.

Turhan eğitim konusunda üzerinde çalışılması en zor olan konuyu millî eğitim olarak ele almaktadır. Bunun nedeni ise millî eğitimin toplumun şekillenmesi noktasındaki büyük etkisidir. Ona göre, millî ve sosyal terbiyenin başarılı olması toplumsal anlamda köklü bir kültürün varlığına bağlıdır. Bunlar ise istenen yapıyı

¹²⁴ Turhan, (1980), a.g.e., s. 105.

¹²⁵ Turhan, (1980), a.g.e., s. 107.

¹²⁶ Turhan, (1980), a.g.e., s. 108.

¹²⁷ Turhan, (1980), a.g.e., s. 109.

oluşturabilecek bir eğitim sistemi, öğrenci hakkında gerçekçi tespitler ve mesleki anlamda yeterli öğretmenlerle sağlanabilecek olgular olarak ele alınmaktadır¹²⁸.

Eğitimi tüm yapılar içinde değerlendiren Turhan, demokrasi ve eğitim arasında da ilişki olduğunu savunarak bu hususta demokrasinin önemine değinmektedir. Demokrasiyi birey üzerinde, maddi ve manevi yetenekleri açısından, tam anlamıyla güvenlik ve özgürlük havası içinde serbestçe ortaya çıkarabileceği bir sosyal ortam oluşturulması açısından önemli görmektedir¹²⁹.

3.4. Mümtaz Turhan'ın İlim Anlayışı

Mümtaz Turhan'ın ilim anlayışının temelinde, güncel pencereden bakıldığında, orta seviye olarak nitelendirilen seviyenin biraz üstünde olan herkesin bir şeyler katabileceği bir yapı yer almaktadır¹³⁰. Ona göre, yaşadığı dönem itibariyle bilimsel çalışmalar açısından artık belirli bir noktaya gelinmiştir. Bu bağlamda gerek bireysel ve toplumsal gerekse ulusal manada bilimsel çalışmaların önemi anlaşılmaktadır. Bilimsel çalışmalara yapılacak katkılar açısından da durumu değerlendiren Turhan, okullarda öğrencilere proje yaptırılmasını da bilimsel çalışmalara katkı olarak değerlendirmektedir.

Bilimsel çalışmalarda gelinen seviye ve bilimin öneminin anlaşılması ile bilim insanı yetiştirmenin de kolaylaştığına değinen Turhan, bilim insanlarının meslek erbapları kadar kolay yetiştirilebileceğini savunmaktadır¹³¹.

Bilimsel çalışmaların ve bilimin öneminin Türkiye'de oturtulabilmesi için bilimin olmazsa olmaz bir olgu olduğunun kabul edilmesi gerekliliğine vurgu yapan Turhan, bilim olmadan bir millet veya medeniyet olmanın da mümkün olmadığına değinir. Ona göre millet olmak için bilimsel çalışmalara önem verilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, bilimsel çalışmaların ülkede yerleşmesi sağlanmadan milletçe bir kalkınmanın gerçekleşmesi de söz konusu olamaz¹³².

Bilimsel çalışmaları milletlerin bağımsızlığı ve geleceği açısından mecburi olarak değerlendiren Turhan'ın bu görüşü pek çok bilim insanı tarafından da

¹²⁸ Turhan, (1980), a.g.e., s. 251.

¹²⁹ Turhan, (1980), a.g.e., s. 273.

¹³⁰ Turhan, (1980), a.g.e., s. 217.

¹³¹ Turhan, (1980), a.g.e., s. 217.

¹³² Turhan, (1980), a.g.e., s. 218.

desteklenmektedir. Bu konuda Akyüz, tarihsel süreçte siyasi bağımsızlığın kaybedildiği dönemlerde eğitsel ve bilimsel alanlarda da bir gerileme olduğundan bahsetmektedir¹³³.

Özakpınar¹³⁴ ise Turhan'la ilgili olarak kaleme aldığı eserinde bilimin geçmiş dönemlerde dine karşı bir alternatif olarak sunulduğunu belirterek bunun toplumsal anlamda dini konularda bir yabancılaşmaya neden olduğundan bahsetmektedir¹³⁵. Bu konu Turhan tarafından da ifade edilmekle beraber o, sosyoloji bilime göre din olmadan bir toplumun olamayacağını ifade ederek din ve bilimi iç içe ele alma yolunu seçmiştir. Bu görüşünü de İslam dini ile pekiştirerek; İslam'ın bir dönem en yüksek seviyede medeniyetleri meydana getirmesinin bilimin dine engel olmadığına işaret olduğunu ifade etmektedir.

3.5. Mümtaz Turhan'a Göre Bilim İnsanı Yetiştirilmesi ve Önemi

Ulusların gelişimi noktasında eğitimi en başat faktör olarak değerlendiren Turhan, bu gelişimdeki en büyük payın da kaliteli bilim insanlarının varlığı ile olabileceğini savunmaktadır. Ona göre kalitesiz aydınlar yerine ülke sorunlarıyla ilgilenen kaliteli aydınların varlığı pek çok sorunun çözümü için öncelikli gereklilikler arasındadır¹³⁶.

Bu düşünceleri ile Emrullah Efendi'nin, Tuba Ağacı Modeli'ne yakın bir görüş sergileyen Turhan, akademik yapıda elit olarak nitelendiren bir kadro oluşturulmadan toplumsal anlamda kalkınma ve ilerlemenin mümkün olamayacağı görüşündedir. Bu bağlamda akademik kadroyu oluşturan üniversiteler iyileştirmelerin ilk basamağını oluşturmalıdır. Gerçek bilim insanı ve bu insanları yetiştiren oluşumlar olmadan yapılacak tüm iyileştirme çalışmaları beyhude kalacaktır¹³⁷.

Turhan'a göre medeni olarak değerlendirilecek olan bir millet bütünsel anlamda okuma yazma bilen insanlardan oluşan bir millet değildir. Ona göre medeni millet olarak değerlendirilebilecek olan milletler nüfusu ne kadar olursa olsun bünyesinde gerçek bilim insanı yetiştirebilecek yapıları barındıran milletlerdir.

¹³³ Akyüz, a.g.e., s. 447.

¹³⁴ Turhan, (1980), a.g.e., s. 22.

¹³⁵ Özakpınar, (1995), a.g.e., s. 45.

¹³⁶ Turhan, (1980), a.g.e., s. 105.

¹³⁷ Turhan, (1980), a.g.e., s. 106.

Çünkü bir milletin medeni olarak değerlendirilebilmesi için halkın okuryazar olmasından ziyade yönetimde yer alanların yetkinliği ve bilim insanlarının kalitesi belirleyici olmaktadır¹³⁸.

Bu gereklilikten hareketle Türkiye için değerlendirme yapan Turhan, dönem itibariyle ülkede gerçek anlamda kaliteli aydın olarak değerlendirilebilecek olan birey sayısının yeterli olmadığını değinmektedir. Bu nedenle de yurtdışına öğrenci gönderilmesini öneren Turhan, gönderilecek olan bireylerin tam anlamıyla istenilen niteliklere sahip olarak ülkeye dönmeleri gerektiğini savunmaktadır. Öğrencilerin dönmesi sonrasında ise öğrendiklerini uygulayabilecekleri enstitülerin açılması gerektiğini, bunun olmaması durumunda yapılan çalışmaların boşa gideceğini belirtmektedir¹³⁹.

3.6. Öğretmen Yetiştirme Konusundaki Düşünceleri

Turhan¹⁴⁰ öğretmenlik mesleğine oldukça önem vermekte ve öğretmenliğin bir sanatkârlık gibi olduğunu belirtmektedir. Ona göre, bir öğretmende öncelikli olarak bulunması gereken vasıfların başında öğretmenliğe yakınlık ve bunu yapma isteği gelmektedir.

İçinde bulunduğu dönem itibariyle insanların öğretmenliğe yönelmek istemediğini belirten Turhan, bunun sebebi olarak ise öğretmenlerin çalışma şartlarının zorluğunu göstermektedir. Bu zorluk sebebiyle öğretmenlerin mesleklerine gereken ilgiyi gösterememeleri ve bu nedenle de mesleki anlamda bir itibar sarsıntısının yaşanması ise bir diğer etken olarak değindiği husustur¹⁴¹.

Ulusal anlamda kalkınmayı eğitime bağlayan Turhan, bu doğrultuda öğretmenlik mesleğine ve öğretmenlere gereken ilginin gösterilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu ilgi ve alakanın istenen amaçlara ulaşma konusunda yegâne adım olacağına da değinmektedir. Yetkin öğretmenlerle birlikte Eğitim Bakanlığı bünyesinde de kaliteli bilim insanlarının bulunması gerekmektedir¹⁴².

¹³⁸ Turhan, (1980), a.g.e., s. 305..

¹³⁹ Turhan, (1980), a.g.e., s. 106.

¹⁴⁰ Turhan, (1980), a.g.e., s. 315.

¹⁴¹ Turhan, (1980), a.g.e., s. 316.

¹⁴² Turhan, (1980), a.g.e., s. 329.

Öğretmenliğe verilmesi gereken önem ve bu önemden hareketle öğretmenlik mesleğinin niteliklerinden bahseden Turhan, istenen vasıflara sahip öğretmenlerin nerelerde ve ne şekilde yetiştirilebileceğini de açıklamaktadır. Bu hususta öncelikle dünya genelinde rüştünü ispatlamış olarak kabul ettiği alman ve Anglo Sakson eğitim sistemlerinden faydalanılması gerektiğini düşünen Turhan, devamında öğretmen yetiştirilmesi amacıyla oluşturulan kurumların iki kısımda ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu ikili ayırmda ilk kısım lise ve ortaokul öğretmeni yetiştirecek olan enstitülerdir. Bu enstitülerde öğrenim görececek olanlar üniversite mezunu olmalıdır ve enstitünün temel amacı bireyin mesleki anlamda yetişmesini sağlamaktır. Burada bir veya iki yıllık bir eğitim alınması gerektiğini belirtir. Verilecek olan eğitimin amacına ulaşabilmesi için nitelikli öğretim elemanları tarafından verilmesi gerektiğini belirten Turhan, mümkün olması durumunda yurtdışında eğitim almış kişilerin öğretmen yetiştirmesinin daha uygun olduğunu düşünür¹⁴³.

İkinci kısım ise ilkokul öğretmenlerinin yetiştirilmesidir. Turhan bu kademedeki eğitim verecek olanların da enstitülerde yetiştirilmesi gerekliliğini savunmaktadır. Ancak bu eğitim kademesinde öğretmenlik yapacak olanların lise mezunu olmasını yeterli görmeye beraber enstitü eğitim sürelerini de yine bir veya iki yıl olarak düşünmektedir¹⁴⁴.

3.7. Yurtdışına Öğrenci Gönderilmesiyle İlgili Düşünceleri

Turhan¹⁴⁵, yurtdışına öğrenci gönderilmesi konusunu Batılı medeniyetler seviyesinde bir medeniyete ulaşma çabaları içinde değerlendirmektedir. Ona göre Anadolu topraklarında bu konunun geçmişi, içinde bulunduğu dönem itibariyle, iki asrı aşkın bir zamana dayanmaktadır. Ancak bu hususta başarılı olunamadığına değinmektedir. Bunun sebeplerini ise genel manada Batılı medeniyetler karşısında duyulan komplekse bağlamaktadır. Alt gerekçelerde ise Batının sahip olduğu değerlerin farkına varmadan doğrudan bir kopya kültüre geçmeye çalışma nedeniyle manevi değerlerden taviz verme, tutum, anlayış, düşünce şekli gibi unsurlardaki farklılıkları anlamamayı sıralamaktadır.

¹⁴³ Turhan, (1980), a.g.e., s. 319.

¹⁴⁴ Turhan, (1980), a.g.e., s. 320 – 321.

¹⁴⁵ Turhan, (1980), a.g.e., s. 98.

Turhan'a¹⁴⁶ göre, gelişmiş olan tüm medeniyetlerdeki Batılılaşma konusu incelendiğinde yapılan faaliyetlerin ve bu faaliyetlerin sonuca ulaşmasının bir şekilde eğitime dayandığı görülecektir. Bu nedenle Türkiye içinde de medeni uluslar seviyesine ulaşabilmek için öncelikle birinci sınıf bilim insanları, teknik manada uzman kişiler ve yardımcı personel oluşturulması öncelikli gerekliliktir¹⁴⁷.

Medeniyet seviyesindeki ilerleme için eğitim konusu üzerinde hassasiyetle duran Turhan, bu doğrultuda izlenecek yolu da tarif etmektedir. Ona göre istenen kalite ve seviyede bilim insanlarının yetiştirilebilmesi için öncelikli olarak iki esasa göre hareket edilmelidir. Bunları;

- Avrupa'ya, tüm özellikleri iyi bilinen, belirli kriterlere sahip çok sayıda öğrenci göndermek,
- Bu öğrencilerin yurda döndüklerinde, aldıkları eğitimleri uygulamaya dökebilecekleri enstitüler oluşturmak

şeklinde sırlamaktadır¹⁴⁸.

Esasında millî değerlerin arkasında duran Turhan'ın yurtdışına öğrenci gönderme konusunda bir gereklilikten bahsetmesinin temel sebebi yurtiçindeki mevcut eğitim kurumlarının istenen düzeyde bilim insanı yetiştirme konusunda yetersiz kalmasıdır. Ancak bu konuda her öğrencinin yurtdışına gönderilemeyeceğine de değinen Turhan gönderilecek olan bireylerin öncelikle bilimsel anlamda iyi bir seviyede olması gerektiğini savunur. Ayrıca gönderilecek olan öğrenci sayısına bir sınır getirmeden gönderilebilecek en fazla sayıda bireyi göndermek gerektiğini savunur. Bu eğitime belirli bir süre sınırı getirmeyen Turhan, süreç açısından sınırlamayı yetkinlik kazanma ile getirmektedir. Bu öğrencilerin eğitim alacakları yerlerdeki sorunlarının çözümlenebilmesi için, gidilen yerlerde, buralarda daha önce eğitim almış öğrencilerden oluşan heyetlerin de oluşturulması yapılacak olan faaliyetler arasındadır. Turhan'ın¹⁴⁹ bu konudaki son beklentisi ise gönderilen öğrencilerin aldıkları eğitimlerle yurda faydalı olabilmeleri adına yurtiçinde enstitüler oluşturarak öğrenilenlerin ülke içinde aktarılmasına imkân verilmesidir.

¹⁴⁶ Turhan, (1980), a.g.e., s. 98.

¹⁴⁷ Turhan, (1980), a.g.e., s. 525.

¹⁴⁸ Turhan, (1980), a.g.e., s. 106.

¹⁴⁹ Turhan, (1980), a.g.e., s. 110.

3.8. Araştırma Enstitülerinin Kurulmasıyla İlgili Düşünceleri

Turhan'ın eğitimle ilgili düşüncelerine bütünsel anlamda bakıldığında yurtdışına öğrenci gönderilmesi fikrinin baskın olduğunu görmek mümkündür. Bu gönderimin başarıya ulaşması için de dönüşte görev alacakları enstitülerin oluşturulması gerekliliğini savunur. Bu bağlamda araştırma enstitülerinin Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi düşüncesinde tamamlayıcı unsur olduğunu söylemek mümkündür. Turhan¹⁵⁰ yurtdışına öğrenci gönderme noktasında başarı sağlanmasını enstitü oluşumuna bağlarken enstitülerde başarıya ulaşmayı da yurtdışına öğrenci göndermeye bağlar ki bu da iki yapıyı birbirinin tamamlayıcısı olarak ele aldığını gösterir.

Turhan¹⁵¹, oluşturulacak olan enstitülerin amacını, ulusal anlamda bilimsel ve düşünsel çalışmalar yapmak için gerekli olan elemanların yetişmesini sağlama ile gerçek anlamda Avrupai bir yapıya kavuşma noktasında ön ayak olma olarak ifade etmektedir. Bu bağlamda Turhan, bilimsel çalışmaların yapılması ve ulusal anlamda bilimsel düşüncenin yerleşebilmesi için enstitüleri olmazsa olmaz şeklinde değerlendirmektedir.

Enstitülerin öneminden hareketle mevcut yapıların ıslah edilmesi yerine yeni oluşumlar meydana getirilmesini savunan Turhan¹⁵², yeni yapılacak olan enstitülerin mevcut olanlardan oldukça farklı olacağına değinmektedir. Bu noktada yeni oluşturulacak olan enstitülerin kuruluş yerlerine de değinerek şehir veya kasabaların yanlarında kurulması gerekliliğinden bahsetmektedir¹⁵³.

Ona göre lüks olmaması kaydıyla enstitülerde her türlü teknik donanımın bulunması gerekir. Bununla birlikte enstitülerde görev alan bireylerin de bu yapılar içinde sosyal imkânlarla sahip olarak sosyal faaliyetleri gerçekleştirebilmeleri gerekliliğine değinmektedir¹⁵⁴. Turhan¹⁵⁵ bu yapılar içinde görev alan bireylerin öğrenci yetiştirmesi sürecinde de yurtdışına öğrenci gönderilmeye devam edilmesini tavsiye etmekle beraber görev alan bireylerin sayısının 1500'e ulaşmasına kadar bu gönderime devam edilmesi gerektiğini de belirtmektedir.

¹⁵⁰ Turhan, (1980), a.g.e., s. 110.

¹⁵¹ Turhan, (1980), a.g.e., s. 111.

¹⁵² Turhan, (1980), a.g.e., s. 111.

¹⁵³ Turhan, (1980), a.g.e., s. 112.

¹⁵⁴ Turhan, (1980), a.g.e., s. 301 – 302.

¹⁵⁵ Turhan, (1980), a.g.e., s. 303.

Ulusal anlamdaki eğitimde enstitülerin kurulması ve geliştirilmesi hususunda da durağan davranılmaması fikrine odaklanan Turhan, bu yapılar içine yurtdışında görev yapan ve alanında uzmanlaşmış birkaç yabancı bilim insanının dâhil edilip çalışmalarının sağlanması ile enstitülerdeki faaliyetlerin verimliliğinin artacağına da değinmektedir¹⁵⁶.

Dönem itibariyle fikirleri ilgi görse de gerçekleşmesi konusunda ekonomik durumu gerekçe gösterenler de olmuştur. Turhan bahsettiği yapılanma için ekonomik sorunların aşılması için de bir yol haritası hazırlamıştır. Ona göre öncelikle bahsedilen husus için çok fazla bir ekonomik kaynağa ihtiyaç yoktur. Ayrıca bahsedilen yapının oluşması konusunda saplanması gereken kaynak ulusal yapıda rahatça sağlanabilecek bir tutardır. Ülkenin bu güne kadar kalkınma adına yaptığı harcamaların miktarını belirterek kalkınmada bu denli etkili ve zaruri bir oluşum için de kaynak temininin mecburi olduğunu belirtmektedir¹⁵⁷.

3.9. İlköğretimle İlgili Düşünceleri

Eğitim kademelerinde yapılacak olan düzenlemelerin üniversite seviyesinden başlaması görüşünü savunan Turhan, eğitimi bir bütün olarak değerlendirmektedir. Bu bütünsel yapıda temel unsuru ilkokul kademesi teşkil etmektedir. Bu nedenle ilkokul seviyesinde mevcut bir bozukluğun ortaokul ve liseye de sirayet edeceği düşüncesi ile bu kademedeki düzenlemeleri oldukça önemli olarak değerlendirmektedir¹⁵⁸. Turhan'a göre ilkokulların sağlam temeller üzerinde oturtulması demek ortaokul ve liselerde de sağlam yapıların oluşmasına hazırlık anlamına gelmektedir. Bununla birlikte bu kademedeki düzenlemelerin başarısı üst kademelerde yapılacak olan düzenlemelerin daha kolay olmasını sağlayacaktır. Bunun temel sebebi olarak ise bireysel anlamdaki kişilik ve zekâ gibi temel yapıların oluşumunun bu kademedeki yaş dönemine denk gelmesi gösterilmektedir. Dolayısıyla Turhan bu dönemde bireyin yaşamına dair en kısa zaman diliminin bile oldukça önemli olduğuna vurgu yapar.

Turhan'ın, ulusal gelişme noktasında bilim insanlarına ağırlık verilmesi yönündeki düşünceleri, bu doğrultuda oluşturulmasını istediği enstitüler, yurtdışına

¹⁵⁶ Turhan, (1980), a.g.e., s. 303.

¹⁵⁷ Turhan, (1980), a.g.e., s. 304.

¹⁵⁸ Turhan, (1980), a.g.e., s. 354.

öğrenci gönderme, bilim insanı getirme gibi düşünceleri onun bilim camiası tarafından okuma – yazma faaliyetlerine önem vermediğinin düşünülmesine neden olmuştur. Ancak kendisi bu konudaki düşüncelerin yanlış anlaşılma olduğunu ifade etmektedir. Bu doğrultuda kendisine yöneltilen eleştirilere de yine kendi bakış açısından cevap vererek; okuma- yazma faaliyetlerine de önem verdiğini ancak bu aşamada da kaliteyi yakalamak için birinci sınıf olarak tabir edilen bilim insanlarına ihtiyaç olduğunu, ilkokulun da ancak bu bilim insanlarının varlığı ile istenen düzeye ulaştırılabileceğine değinmektedir¹⁵⁹.

Turhan'ın¹⁶⁰ eleştiriye maruz kalan okuma – yazma meselesi ile ilgili düşünceleri ise gerçek manada farklı bir açıdan ele alınmaktadır. Turhan'a göre sahip olunmak istenen medeniyet seviyesi açısından ilkokul, ortaokul veya lise öğrenimi yeterli bir eğitim seviyesi değildir. Bu bağlamda tek başına okur – yazarlık özelliğinin de ulusal anlamda bir fayda sağlaması beklenemez. Bu nedenle, eğer amaç ülkeyi kalkındırmak ve medeni uluslar seviyesine yükselmek ise, çağın gerektirdiği nitelikte bilim insanlarının yetiştirilmesi gerekmektedir.

Eğitime bu denli önem vermesine rağmen ulusal şartları da göz önüne alan Turhan'a göre, ülkenin içinde bulunduğu dönemin şartları dikkate alındığında ilköğretimi ülke genelinde uygulamaya koymak pek de mümkün değildir. Nitekim ülkenin ekonomik koşulları da buna müsait değildir. Ayrıca eğitsel yapı ve bu yapı ile ulaşılmak istenen hedeflere dikkat edildiğinde de bu yaygınlaştırma ile bir sonuna ulaşamayacağını söylemek mümkündür. Çünkü eğitim verecek olan personelin de gerekli niteliklere haiz olmaması gibi bir durum söz konusudur¹⁶¹.

İlköğretimi ülke geneline yaymanın ekonomik anlamda mümkün olmadığına değinen Turhan, bu hususun ulusal anlamda düşünsel manada da gerçekleştirilmesinin mümkün olmadığına değinmektedir. Bunun temel sebebi olarak da okullarda görev alacak olan personelin yetiştirilmesi konusundaki imkânsızlıkları göstermektedir. İlkokul ve ortaokul kademeleri için öğretmen bulunabileceğine değinen Turhan, lise ve üniversite kademeleri için öğretmen niteliklerinin oldukça

¹⁵⁹ Turhan, (1980), a.g.e., s. 85.

¹⁶⁰ Turhan, (1980), a.g.e., s. 86.

¹⁶¹ Turhan, (1980), a.g.e., s. 91.

önemli olduğunu ve bunları yetiştirilecek yapıların henüz var olmaması nedeniyle bu konuda sıkıntı yaşanacağından bahsetmektedir¹⁶².

3.10. Ortaöğretimle İlgili Düşünceleri

Ulusal kalkınmayı bilimsel çalışmalara ve nitelikli bilim insanlarına bağlayan Turhan, bu anlamda yetiştirilecek olan bireylerin azimli ve istekli olması gerektiğini savunmaktadır. Bunun sağlanması sonucunda ülkenin ihtiyacı olan nitelikli bilim insanlarına kavuşma sayesinde hem kalkınma hem de çağdaş uluslar seviyesine çıkma mümkün olacaktır. Bu durum sağlandıktan sonra okuryazar oranını artırma çabalarına girilmelidir. Bu bağlamda Turhan'ın¹⁶³ okuryazarlık konusunu ikinci planda ele aldığını söylemek mümkündür. Yine Turhan'a göre modern anlamdaki bir eğitim sisteminin amacı toplumu geleceğe en uygun şekilde hazırlamak olmalıdır.

Turhan¹⁶⁴ mevcut eğitim kurumlarındaki ıslahat çalışmalarında ağırlığın lise seviyesine verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu ağırlıkta öncelik verilmesi gereken husus ise ortaöğretim kurumlarının gerçek anlamda terbiye ve eğitim kurumu hâline dönüştürülmesidir. Bunun temel sebebi ise ortaöğretim kurumlarının eğitim sistemi içinde en karışık, en kalitesiz eğitim yapısına sahip olan kurumlar olmasıdır. Turhan ortaöğretim kurumlarını eğitim sistemi içinde bütün hastalıkların toplandığı kademe olarak değerlendirmektedir. Lise eğitimi üniversite eğitime temel olarak ele alan Turhan'a göre bu kademedeki başarısızlık üniversite eğitiminde de başarısızlıklara neden olabilecek derecede bir etkiye sahiptir.

Ortaöğretimde yapılacak olan düzenlemelerde başarıya ulaşılabilmesi için bütünsel anlamda lise düzenlemesine gidilmesi gerekmektedir. Bu bütünsel yapı içinde teknik liseler ve meslek liseleri de düzenlemelere tabi tutulmalıdır¹⁶⁵. Lise yapısı içinde teknik ve meslek liselere de önem veren Turhan¹⁶⁶, bu lise türlerinde beklenen başarının ve kalitenin yakalanmamasının hem liselerdeki düzenlemeler hem de üniversitelerdeki eğitim kalitesi açısından sorun teşkil edeceğine değinmektedir. Turhan'ın bu düşüncesi ise genel liselere gitmek istemeyerek teknik ve meslek

¹⁶² Turhan, (1980), a.g.e., s. 91.

¹⁶³ Turhan, (1980), a.g.e., s. 360.

¹⁶⁴ Turhan, (1980), a.g.e., s. 383.

¹⁶⁵ Turhan, (1980), a.g.e., s. 383.

¹⁶⁶ Turhan, (1980), a.g.e., s. 383.

liselerine yönelen öğrencilerin burada aradıklarını bulamamaları nedeniyle yeniden genel liselere yönelerek sorun oluşturabilme ihtimaline dayanmaktadır.

Ortaöğretim kademesinde güncellemeler yapılmasından bahseden Turhan, bu kademedeki düzenlemelerle ulaşılması gereken hedefler konusunda da açıklamalar yapmıştır. Yaptığı açıklamalar incelendiğinde üzerinde durduğu temel noktanın, liseler arasındaki temel farklılıkları ortadan kaldırarak birbirine muadil olabilecek kurumlar hâline getirmek olduğu görülmektedir. Bununla birlikte liselere giriş için de üniversiteye giriş için de etkili bir seçim sistemi uygulanması gerekliliğini vurgular¹⁶⁷.

Liselere geçişte ara kademe niteliğinde olan ortaokullar ise Turhan'a göre çok da önemli olmayan ve sahip olduğu önemi liselere geçiş aşamasındaki pozisyonuna borçlu olan eğitim kademeleridir. Bu bağlamda ortaokullarla ilgili düzenlemeleri ise ilkokul kademesine indirgemektedir. Turhan, ortaokul yapısının ortadan kalkması gerekliliği üzerinde durarak zaman içinde ilkokulların sınıf sayısının sekize kadar çıkarılması ile ortaokulların doğrudan ortadan kalkacağını belirtmektedir¹⁶⁸.

Liselerin ehemmiyeti konusunda ise gerçek üniversitelere ulaşmanın yolunun liselerden geçtiğini belirterek ne denli önemli olduklarının altını çizmektedir. Bununla birlikte bu kademedeki eğitim verecek olan öğretmenlerin yeterliliğinin de temel belirleyiciler olduğu üzerinde durmaktadır¹⁶⁹.

Turhan'ın lise eğitimine verdiği önemin bir diğer nedeni ise ülke kalkınmasında sanayileşmemeye verdiği öneme dayanmaktadır. Ona göre, sanayileşme konusunda birinci derecede önemli husus bu faaliyet alanlarına yetişmiş insan istihdamını sağlamaktır. Bu istihdamda ise teknik ve meslek okullarının önemi büyüktür. Bu nedenle teknik eğitimdeki yetersizliklerin liselerin geneline yayılacağını savunur. Nitekim genel liselere seçme sınavlarında başarısız olanların gitmesi gereken teknik ve meslek liselerine gidemeyen bireyler de bu liselere alındığında eğitim ortalamasında düşmeye neden olacaktır¹⁷⁰.

Öğrencilerin bireysel yetenek ve yeterliliklerine de önem veren Turhan, lise seviyesinde öğrencilerin kendileri için uygun gördükleri alanlara geçebilmeleri

¹⁶⁷ Turhan, (1980), a.g.e., s. 384.

¹⁶⁸ Turhan, (1980), a.g.e., s. 320.

¹⁶⁹ Turhan, (1980), a.g.e., s. 385.

¹⁷⁰ Turhan, (1980), a.g.e., s. 386.

gerektiğini, bireyin seçtiği alanda yetersiz olduğunu hissettiğinde kolayca farklı bir alana kayabilmesi gerektiğini de belirtmektedir¹⁷¹.

Bu bağlamda meslek okulu, imam hatip okulu veya öğretmen okulu olarak anılan eğitim kurumlarının liseye dönüştürülmesi gerektiğini savunan Turhan, bu yapılarda yeterli sayıda ve kalitede öğretmenler yetiştirilmesi gerekliliğine vurgu yapar¹⁷².

Eğitimde muasır medeniyetler seviyesine çıkmayı gerekli gören Turhan, bu konuda üniversitelere vurgu yapsa da liselerin de bu seviyede olması gerektiğini belirtmektedir. Ona göre medeniyet seviyesinin yükseltilebilmesi için gerekli olan düzenlemelere liselerin dâhil edilmesi ulaşılmak istenen seviyeye gelinmesi konusunda büyük bir öneme sahiptir¹⁷³.

O güne kadar pek görülmemiş bir seçme yolunu öneren Turhan, liselere alınacak öğrencileri seçme amacıyla zekâ testi uygulanması gerektiğini savunmaktadır. Bunun genel bir test olması ve ulusal anlamda uygulanması gerektiğini savunan Turhan, uygulanacak olan testin uzman psikologlar tarafından hazırlanması gerekliliği üzerinde de durmaktadır. Yapılacak testin sonucunda ise ancak zekâ seviyesi yeterli olan öğrencilerin liselere alınması gerektiğini savunur¹⁷⁴.

3.11. Üniversiteyle İlgili Düşünceleri

Turhan, kalkınma konusunda odak noktanın üniversiteler olduğunu her fırsatta vurgulamaktadır. Ona göre bir ulusun kalkınabilmesi için yapılacak olan tüm faaliyetlerin temelinde bilimsel çalışmalar yer almalıdır. Bilimsel temele dayanmayan tüm sosyal ve ekonomik faaliyetlerin boşa çıkacağına değinen Turhan, bilimin desteklemediği bir kalkınmadan söz edilemeyeceğini de vurgular¹⁷⁵.

Turhan, uluslararası üniversiteler açısından da üniversitelerin fonksiyonlarını sıralamıştır. Bunları;

- bilim insanı, bilim araştırmacısı yetiştirmek ve bu alanda araştırmalar yapmak,

¹⁷¹ Turhan, (1980), a.g.e., s. 386.

¹⁷² Turhan, (1980), a.g.e., s. 387.

¹⁷³ Turhan, (1980), a.g.e., s. 355..

¹⁷⁴ Turhan, (1980), a.g.e., s. 388 – 389.

¹⁷⁵ Turhan, (1980), a.g.e., s. 333.

- üniversite yapısı dâhil olmak üzere tüm eğitim kademeleri için gerekli öğretim elemanlarını yetiştirmek,
- yönetim alanında ve girişimcilik alanında yetkin bireyler yetiştirmek

şeklinde sıralamaktadır¹⁷⁶.

Bu sıralamada her adımı veya fonksiyonu birbiri ile bağlantılı şekilde ele alan Turhan, bunlardan birinin dahi eksik olması durumunda diğerlerinin de yapılamayacağını ifade etmektedir. Bu nedenle bu üçlü fonksiyonun birbiri ile ayrılmaz bir bütün olduğunu ve birbiri arasında önem farkı gözetilemeyeceğine değinmektedir.

Belirtilen fonksiyonların gerçekleşmesi gerekliliği üzerinde duran Turhan, bunlarla birlikte üniversitelerin bu fonksiyonları gerçekleştirebilecek yeterliliğe de ulaştırılması gerekliliğini vurgulamaktadır¹⁷⁷.

Üniversitelerin ulusal kalkınma noktasında büyük payı olduğunu ve bunun yapılan bilimsel çalışmalarla da ilgili olduğunu belirten Turhan, üniversitelerin ulusal anlamda ihtiyaç duyulan bilim insanlarını yetiştirmesi görevini başat olarak nitelemektedir. Bu noktada yapılacak olan çalışmalar hâlihazırda az olan öğretim üyesi sayısının artmasını sağlayarak bu bilim insanlarının araştırmaya vakit ayırabilmesini sağlayacaktır¹⁷⁸.

Mevcut dönemdeki üniversiteler üzerinde de inceleme yapan Turhan, ulusal anlamda üniversite kadrolarında bir kısıtlama olduğunu, yeterli bilim insanının yer alacağı bir kadro açılımına gidilmediğini belirtmektedir. Bu nedenle mevcut öğretim üyeleri ders anlatmaktan bilimsel çalışma yapmaya fırsat bulamamaktadır¹⁷⁹.

Turhan, üniversitelerdeki bilimsel faaliyetlere engel olan bir diğer hususu ise ekonomik faktörler şeklinde ele almaktadır. Ona göre hayatını bilimsel çalışmalara adayacak olan bireylerin mevcut dönemde ekonomik gelirleri oldukça düşük bir seviyede kalmaktadır. Bu yapılarda görev alan bireylerin aylık gelirleri ülke şartları düşünüldüğünde oldukça yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle üniversitelerdeki bilim insanlarının ekonomik olarak refaha kavuşturulması gerektiğini düşünmektedir.

¹⁷⁶ Turhan, (1980), a.g.e., s. 337.

¹⁷⁷ Turhan, (1980), a.g.e., s. 509.

¹⁷⁸ Turhan, (1980), a.g.e., s. 509.

¹⁷⁹ Turhan, (1980), a.g.e., s. 349.

Bunun sağlanmaması durumunda ise ülkeden, beyin göçü ile, kaliteli bilim insanlarının yurtdışına giderek çalışabileceğini ifade etmektedir¹⁸⁰.

Bu konuda devlet imkânları kullanılmakla birlikte bu imkânların yetersiz kalması durumunda devlet tarafından ekonomik düzeyi iyi olan bireyler veya halk bütünsel olarak akademik çalışanları desteklemelidir¹⁸¹.

Turhan, gerçek anlamda bir üniversite oluşumu için fen ve edebiyat fakültelerini olmazsa olmaz olarak ele almaktadır¹⁸². Ona göre bir üniversitenin kaliteli olarak değerlendirilmesi için bünyesinde bulunan tıp ve hukuk fakülteleri bir gösterge değildir. Bu hususta esas belirleyici, uluslararası alanda çalışmalar yapıp çeşitli araştırmalar ve bilimsel faaliyetlerle meşgul olan fen – edebiyat fakültelerinin varlığıdır¹⁸³. Diğer bir ifadeyle üniversitelerdeki kalite ölçütünü bölüm veya fakülte sayısının fazlalığından ziyade yapılan bilimsel çalışmaların sayısı ve niteliğine bağlamaktadır.

Turhan içinde bulunduğu dönem itibarıyla ülkede bilim insanlarının kalitesinden ziyade sayısı hakkında tartışılması gerektiğini vurgulamaktadır. Ona göre bilim insanlarının niteliklilerini aramadan önce sayısına bakmak gerekir ki bu da ulusal anlamda bir bilim insanı yetersizliği olmasından kaynaklanmaktadır. Bu konudaki temel düşüncesi yeterli sayıdan ziyade fazla sayıda bilim insanı olması yönündedir. Bunu da nüfusun sürekli olarak artmasına bağlamaktadır. Nüfusun bu hareketli yapısı yeni üniversitelerin açılmasını gerekli kılacaktır. Bu üniversite artışında gerekli açık ise fazla olan öğretim elamanları ile karşılanacaktır. Bu doğrultuda fazla sayıda bilim insanı yetiştirilmesi şarttır. Bunun sağlanmaması durumunda ise bilim insanı sayısındaki eksik artarak devam edecektir¹⁸⁴.

Turhan, üniversiteler bünyesinde ülke sorunlarını araştıran ve bunlara çözüm arayan yapıların da oluşturulması gerektiğini savunmaktadır. Bu oluşumun esasında üniversitelerin temel mantığını da temsil ettiğini savunan Turhan, bu doğrultuda üniversitelerin temel işlevleri arasına ülke sorunlarının çözümü hususunu da ekler¹⁸⁵.

¹⁸⁰ Turhan, (1980), a.g.e., s. 349.

¹⁸¹ Turhan, (1980), a.g.e., s. 509.

¹⁸² Turhan, (1980), a.g.e., s. 341.

¹⁸³ Turhan, (1980), a.g.e., s. 341.

¹⁸⁴ Turhan, (1980), a.g.e., s. 344.

¹⁸⁵ Turhan, (1980), a.g.e., s. 350.

Turhan, liselerde olduğu gibi üniversitelerde de eğitim görecektir olan bireylerin seçmeye tabi tutulması gerektiği görüşündedir. Ona göre, tüm eğitim kademelerinde kalite konusunda etkili olan husus seçimin doğru yapılmasıdır. Bu seçimin temel amacı ise üniversite eğitimi görebilecek olanları belirledikten sonra geri kalanları meslek okullarına yönlendirmektir¹⁸⁶.

Üniversite eğitiminde kullanılacak basılı kaynaklara da değinen Turhan, üniversitelerde fonksiyonel açıdan iki çeşit kitap bulunduğunu belirtmektedir. Bunlardan ilki *müracaat kitapları* olarak adlandırılan kitaplardır. Bu kitaplar üniversite eğitiminin ilk yılında kullanılacak olan temel kitaplardır. İkincisi ise geri kalan kitaplardan oluşmaktadır ki bunlar öğrencilere araştırma yöntemlerini, bilimsel çalışmayı vb. öğreten kitaplardır¹⁸⁷. İkinci kategoriye giren kitaplar Turhan'ın daha fazla önem verdiği kitaplar olarak değerlendirilir. Nitekim öğrenciler ancak bu kitapları okumaları sayesinde üniversite öğrenimi görmüş olarak kabul edilebilirler. Bu bağlamda da Turhan, tek kitaba bağlı kalmanın yanlış bir durum olduğunu ifade eder.

Eğitimde istenen verime ulaşabilmek için okumanın önemine değinen Turhan, bu önemin üniversite seviyesinde daha belirgin bir hal aldığını vurgular. Yine içinde bulunduğu dönem itibarıyla bu hususun dikkate alınmadığına değinerek, eğitim sisteminin ezbere dayanması nedeniyle öğrencilerin sınav dönemlerinde ezbere yönelik okumalar yaptığını belirtir¹⁸⁸. Ülkelerin gelişmişlik seviyeleri ile mevcut kitap türleri arasında da bağlantı kurarak gelişmemiş ülkelerde araştırma, inceleme vb. faaliyetlere yönelik kaynakların yetersiz olduğuna değinir. Bu nedenle mevcut eksikleri giderebilmek için farklı ülkelerdeki eserlerin tercüme edilerek kullanılması gerekliliği üzerinde durur¹⁸⁹.

Eğitimde kullanılan okul, kitap, öğretim elemanı gibi hususların önemi ve bu hususlardaki temel sorunlara değinen Turhan, öğrencilerin de bir takım sorunları olduğunu belirtmektedir. Bu sorunların en önemlilerini gıda, yatak temini, sağlık kuruluşlarının yetersizliği şeklinde ayıran Turhan, üniversite öğrencilerinin bu sorunlarının Batılı ülkelerde olduğu gibi çözümlenmesi gerektiğini savunur¹⁹⁰.

¹⁸⁶ Turhan, (1980), a.g.e., s. 358.

¹⁸⁷ Turhan, (1980), a.g.e., s. 364 – 365

¹⁸⁸ Turhan, (1980), a.g.e., s. 366.

¹⁸⁹ Turhan, (1980), a.g.e., s. 367.

¹⁹⁰ Turhan, (1980), a.g.e., s. 369.

Öğrenci sorunları ve bunlara dair çözüm önerileri ile birlikte üniversiteleri içinde bulunan tüm hususlarla bir bütün şeklinde değerlendiren Turhan, bu bütünselliğin problemlerde de kendini gösterdiğini, diğer bir ifadeyle bütün problemlerin birbiri ile bağlantılı olduğunu savunur. Bu bağlantı hususu ise kısmî çözüm arayışlarından ziyade bütünsel bir bakış ile yaklaşılmasını gerekli kılmaktadır¹⁹¹.

Üniversitelerdeki sorunlar ve bunların bütünsel şekilde ele alınması gerekliliğini savunan Turhan, üniversite konusunun çözüme kavuşturulabilmesi için iki yaklaşım şekli tavsiye etmektedir. Bunlardan ilki üniversitelerin beklenen seviyeye ulaşabilmesi için kaliteli bilim insanı yetiştirilmesidir. Turhan'a göre yeterli sayı ve kalitede bilim insanına ulaşmadıkça üniversitelerde bir geliştirme yapmak mümkün değildir¹⁹². Bu nedenle mevcut akademik kadro sayısının beş kat artırılması önerisinde bulunarak akademik yapı içerisinde yer alacak bireylerin askerlik hizmetinde de muaf tutulması gerektiğini savunur¹⁹³.

Bilim insanı sayısındaki eksikliğin giderilmesini ön adım kabul eden Turhan, bu eksikliğin giderilmesinin ardından ikinci yaklaşıma geçilebileceğine değinir. Bu yaklaşım şeklinin öncelikli hamlesi fakülteler arası dengenin oluşturulmasıdır¹⁹⁴. Bu dengenin sağlanması ile eğitim sistemindeki yaklaşım hatalarının giderilebileceği ve bunun da toplumsal sorunlara neden olan eğitimi iyileştirebileceği üzerinde durur¹⁹⁵.

3.12. Eğitimin Kalkınmaya Etkisi ile İlgili Düşünceleri

Kalkınma kavramı incelendiğinde, kişi başına düşen yıllık olarak belirlenen gelir ve GSMH gibi ekonomik faktörlerdeki artış şeklinde tanımlandığı görülmektedir. Bu bağlamda kalkınmanın yalnızca bir ekonomik büyüme olarak nitelendirilmesi eksik bir husus olacaktır. Nitekim kalkınma ekonomik büyüme ile birlikte değişimi de ifade eden bir yapıdır. Ekonomik kalkınma ise o ülkedeki insanların bireysel ve toplumsal gelişimine bağlı olarak değerlendirilmektedir¹⁹⁶.

¹⁹¹ Turhan, (1980), a.g.e., s. 373.

¹⁹² Turhan, (1980), a.g.e., s. 376.

¹⁹³ Turhan, (1980), a.g.e., s. 377.

¹⁹⁴ Turhan, (1980), a.g.e., s. 379.

¹⁹⁵ Turhan, (1980), a.g.e., s. 380.

¹⁹⁶ Yahya Kemal Kaya, İnsan Yetiştirme Düzenimiz, Ankara, 1977, s. 9 – 11.

Kalkınmanın bireysel ve toplumsal gelişme ile olan ilişkisi nedeniyle eğitimin de kalkınma üzerinde etkisi olduğu bilinmelidir. Bu bağlamda eğitim faaliyetlerinde ekonomik ve sosyal ihtiyaçların gözetilerek planlama yapılması gerekmektedir¹⁹⁷.

Kalkınma ve eğitim ilişkisi Turhan tarafından da sıklıkla üzerinde durulan konuların başında gelmektedir. Nitekim Turhan Türkiye'nin kalkınması konusunda yapılacak faaliyetlerin tamamının eğitim odaklı olması gerektiği üzerinde durur. Ona göre eğitimin esas konusu aynı zamanda ulusal anlamda kalkınma ve ilerlemenin ve muasır medeniyet seviyesine yükselmenin de esas konusudur. Çünkü bir milletin medeni olarak değerlendirilebilmesi için gerçek manada bilimsel çalışmalara eğilimi olması gerekir. Türkiye'nin ilerlemesi konusunda yapılan çalışmaları da inceleyen Turhan, bu konuda öne sürülen ekonomik, zirai, sanayi alanında gelişme, madencilik faaliyetleri vb. pek çok faktörün de Türkiye'nin kalkınması için gerekli olduğunu kabul etmektedir. Ancak tüm bu alanlarda sağlanacak olan başarının da eğitime dayalı olduğunu belirterek eğitimi kalkınmanın kilit taşı pozisyonuna taşımaktadır¹⁹⁸.

Turhan¹⁹⁹ eğitimi oturttuğu noktada ülke kalkınmasının eğitime dayalı gerçekleştirilmesi hususunda mevcut eğitim yapısında iyileştirme yapılması gerekliliğine de vurgu yapmaktadır. Turhan, kalkınma noktasında eğitimde üniversiteleri de etkili bir noktada değerlendirmektedir. Bu iyileştirme faaliyetlerinde dünya devletlerinden de örnekler veren Turhan, neredeyse bütün ülkelerin maddi imkânları doğrultusunda eğitime oldukça fazla bütçe ayırdıklarına da değinmektedir. Dönem itibariyle yeni kurulmuş bir ülke olan İsrail'in bile bu alanda oldukça yoğun faaliyetler içinde olduğu ve hatta eğitim bütçesine ayırdıkları paranın neredeyse bütün ülkelerden daha fazla olduğu üzerinde durmaktadır. Bunun temel sebebini ise ilmi faaliyetlerin uzun vadede getirilerinin oldukça fazla olmasına dayandırır²⁰⁰.

Turhan dışında da eğitimin ülke ve toplum hayatındaki önemini benimseyen ve buna çalışmalarında yer veren araştırmacılar vardır. Toprakçı'ya²⁰¹ göre eğitim bireysel ve toplumsal anlamda gelişim konusunda milletlerin vazgeçilmez bir unsurdur.

¹⁹⁷ Kaya, a.g.e., s. 377.

¹⁹⁸ Turhan, (1980), a.g.e., s. 199.

¹⁹⁹ Turhan, (1980), a.g.e., s. 200.

²⁰⁰ Turhan, (1980), a.g.e., s. 55.

²⁰¹ Erdal Toprakçı, Eğitim Üzerine, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2002, s. 244.

Bu husustaki önemin anlaşılması ile kalkınma planlarına da eğitimin dâhil edildiğini görmek mümkündür. Örneğin; Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile birlikte ülke kalkınmasında eğitim faaliyetlerinin de önemli olmasından hareketle bu plana eğitim faaliyetlerinin de dâhil edildiği görülmektedir²⁰². Onaran²⁰³ bu planlamadan hareketle eğitimin ülke kalkınması ile yakından ilgili bir durum olduğunu belirterek bu alandaki harcamaların yatırım niteliğinde olduğunu belirtmektedir. Nitekim bu alanda yapılan araştırmalar da bu görüşleri destekler niteliktedir. Eğitimde iktisat alanında çalışan pek çok araştırmacı da yaptıkları incelemeler sonucunda ekonomik kalkınmanın temelinde eğitim faaliyetlerinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır²⁰⁴.

Bu bağlamda eğitim ve kültür seviyesindeki yüksek olma durumunun ülkenin büyümesinde etkili olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda hızlı ve kararlı bir büyüme sağlanması için eğitime yapılacak olan yatırımlara önem verilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır²⁰⁵.

²⁰² Muhsin Hesapçoğlu, İnsan Kaynakları Planlaması, Anı Yayıncılık, Ankara, 2001, s. 7 – 8.

²⁰³ Zahide A. Onaran, “AB Sürecinde Eğitim ve Eğitimin Ekonomiye Etkisi”, Millî Eğitim Dergisi, S. 167, 2005, s. 30 – 32.

²⁰⁴ Yılmaz Tuna, “Kalkınma Planlarında Yükseköğretim”, Millî Eğitim Dergisi 80. Yıl Özel Sayısı, S. 160, s. 165 – 170.

²⁰⁵ Onaran, a.g.e., s. 278.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HİLMİ ZİYA ÜLKEN VE MÜMTAZ TURHAN'IN EĞİTİMLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİNİN GÜNÜMÜZ EĞİTİM SİSTEMİNE YANSIMALARI

Hilmi Ziya Ülken ve Mümtaz Turhan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ilk yıllarında yetişmiş ve yakın geçmiş tarihimizi fikirleriyle etkilemiş fikir insanlarıdır. Gerek Mümtaz Turhan gerekse Hilmi Ziya Ülken kişisel menfaatlerini önemsemeyen bilim için çalışıp ülkeye yararlı olacak, ülkenin geleceğinin daha iyi olmasını arzulamış, halkın bilinçlendirilmesini, toplumu kültür bağıyla olan ilişkisinden koparmayıp toplumsal kalkınmayı amaç edinerek çalışmış aydınlarımızdır. Dönemin aydın-akademisyenleri olarak toplumsal kalkınmanın yolunu eğitimde bulan düşünürlerimiz yaptıkları tetkikler nihayetinde bazı tespitler elde etmişlerdir. Tespit ettikleri durumlar karşısında iyileştirme, geliştirme ve düzenleme önerilerinde bulunmuşlardır. Hilmi Ziya Ülken ve Mümtaz Turhan da eğitimle ilgili görüşler öne sürerek bu alanda yapılacak düzenlemelerde aydınlatıcı bir görev de üstlenmişlerdir. Eğitim üzerine düşüncelerini milli vasıflara uygun olacak şekilde tasarlayıp sunmuşlardır.

Hilmi Ziya Ülken ve Mümtaz Turhan'ın öğretmen yetiştirme konusuna değindiklerini görüyoruz. Öğretmensiz eğitimin olamayacağını düşünerek öğretmen eğitimine çok önem vermektedirler. Ülken, öğretmenliği kutsal bir görev olarak görüp öğretmen yetiştirmede çok dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Turhan da öğretmenlik mesleğini diğer meslekler kadar rağbet edilmemesinin ve öğretmenliğe yönelenlerin puan sıralamasıyla mecburi şekilde tercih eden bireyler tarafından tercih edilmesinin yanlışlığını vurgulamaktadır. İki düşünürümüz de öğretmen yetiştirme konusundaki fikirleri önem arz etmektedir. Ülken öğretmen yetiştirmek üzere baştan savma kırk beş günlük öğretmen yetiştirme kursuyla öğretmen yetiştirilmesine karşı çıkar. Öğretmen yetiştirmek için, ayrı bir okul, fakülte yahut üniversitelerin kurulup öğretmenlerin gerçek manada eğitim alarak pedagoji bilen bir öğretmen olarak bu okullardan mezun olmasını dile getirmiştir. Turhan da herkesin öğretmen olamayacağını öğretmen yetiştirmenin ayrı bir meziyet

olduğunu ve öğretmen yetiştirmek için pedagoji enstitülerinin açılması gerekliliğini vurgulamıştır. Bu iki fikir insanımızın öğretmen yetiştirme görüşlerini, öğretmen yetiştirmek için açılan iki yıllık eğitim enstitüleri, eğitim yüksekokulları ve eğitim fakülteleri kapsamında değerlendirebiliriz. Burada eğitim alan öğretmenler pedagoji bilen, alanında eğitim görmüş uzman kişiler olarak mezun olmaktadır.

Hilmi Ziya Ülken ve Mümtaz Turhan yeni bir devletin yeni bir dönemin yeni amaçlarla bulunduğumuz çağın gereksinimlerini karşılayan ve çağı aşan amaçlara göre düzenlenmesi gerektiği kanısındadır. Ülken, yapılacak düzenlemeleri yürütecek özerk bir kurumun olmasının gerekliliğini söylemiştir. Turhan da ilkokuldan itibaren başlanarak eğitim programlarının birbirini destekler nitelikte olmasını böylelikle birbirinden kopuk olmayan eğitim etkinliklerinin üst kademedeki eğitimin temelini oluşturarak eğitimin bütünlüğünün sağlanacağını dile getirmiştir. Çağdaş, gelişmiş ülke olabilmek, verilen eğitimlerle milletler arası seviyenin yakalanıp seviyenin takip edilmesi zorunluluğunu gerekli kılar. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki Talim Terbiye Kurulu bu görevi yapmaktadır.

Hilmi Ziya Ülken ve Mümtaz Turhan eğitimi toplumun kalkındırılmasında en önemli unsur olarak görerek eğitilmiş insanların toplumu gelişmiş milletler seviyesine çıkaracağını düşünmüşlerdir. Gelişmiş toplum iyi eğitim görmüş alanında uzman kişilerce mümkündür. Eğitilmiş insanların uzmanlık kazanması ve gelişmiş ülkelerde alanlarındaki bilgi oluşumunu yakından takip edebilmesi maksadıyla yurt dışına özellikle Avrupa'ya öğrenci gönderilmesini savunmuşlardır. Böylelikle eğitim sistemi gelişecek ve eğitimde oluşabilecek aksaklıklar birinci sınıf bilim adamlarınca giderilmiş olacaktır. Aynı zamanda da ülkemizde üstün kaliteli ilim adamı noksanlığı da giderilecektir. Günümüzde de üniversite öğrencileri lisans eğitimi süresi içerisinde ve lisans eğitimi sonrası yüksek lisans eğitimi, doktora programları kapsamında yurt dışında eğitim olanağı bulmaktadır. Turhan, ayrıca üniversitelerin eğitimini, programlarını izleyen, bilim ve teknolojinin kullanılarak teknik kapasitenin yükselmesini sağlamak amacıyla sorumluluk hissini görev bilen, eksikliklerin giderilmesini ve aksaklıkların çarelerini düşünen üniversitelerin gelişmişliğini takip ve kontrol eden bir birimin oluşturulmasını düşünmüştür. Bu düşüncesini bahsi geçen amaçlar doğrultusunda ülkemizde Yüksek Öğretim Kurulu'nun kurulmasıyla görmekteyiz.

Hilmi Ziya Ülken ve Mümtaz Turhan eğitimin devlet tarafından ücretsiz bir şekilde her vatandaşa eşit haklarla sunulmasını dile getirmişlerdir. Ülkemizde ilkokul, ortaokul, lise, üniversite ve lisansüstü eğitim kademeleri ücretsiz ve her vatandaşa sunulmaktadır. Turhan üniversiteler için halkın hep birlikte özellikle zenginlerin yapacakları yardımlarla vakıflar tarafından kurulacak üniversitelerin de kurulabileceğini söylemiştir. Nitekim ülkemizde vakıf üniversiteleri kurulmuş ve sayısı gün geçtikçe artmaktadır.

Hilmi Ziya Ülken ve Mümtaz Turhan eğitimin öğrencinin ilgi, yetenek ve bireysel farklılıklara göre olmasını savunur. Ülken tek tip insan bir nevi fabrikasyon tipi üretim modeli insan yetiştiren okul anlayışına karşıdır. Öğrenci zihninin gereğinden fazla bilgi ile doldurulduğu ve öğrenciyi ezberle sevk edecek bilgilerin var olduğu programların olmamasından yanadır. Farklı kabiliyetlere, sahip öğrencilerin farklı eğitime tabi tutulmasını böylelikle potansiyelini ortaya çıkaracak eğitimle öğrenci aktif, eğitim dinamik bir yapıya bürünecektir. Turhan da öğrencinin yeteneklerinin eğitimin ilk kademesinden itibaren tespit edilmesi ve üniversiteye kadar bu kapsamda eğitimden geçirilmesinden yanadır. Turhan öğrencilerin meslek gruplarına uygun olarak yetiştirilmesi için öğrencinin yetenek ve kabiliyetlerine uygun bir seçme sınavına tabi tutulmasının gerekliliğini belirtmiştir. İki düşünürümüzün bireysel farklılıklara göre eğitimi, günümüz uygulamasında mesleki ve teknik liselerin bölümlerinde, güzel sanatlar lisesi bölümlerinde, üniversitelerin bölümlerinde görmekteyiz. Turhan'ın öne sürdüğü liselere geçişte uygulanması gerektiği seçme sınavı ise liselere geçiş sınavı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Düşünürlerimiz düşünen, sorgulayan, yapıcı, taklitçi olmayan bireyler yetiştirilmesini ister. Öğrencilerin bilgiyi alan, uyuşuk konumda olmaktan ziyade hareketli olmasını sağlayan eğitim programlarının olması gerekliliği yapılandırmacı yaklaşım eğitim modelinde ve günümüz eğitim felsefesinde de yer almaktadır.

Ülken, eğitim ortamında laboratuvar kullanımına özen gösterilmesi gerekliliğini, yurt gezileri yapılmasını, harita vb. kullanımının öğrencinin yaparak yaşayarak öğrenmesini günümüz pragmatist yaklaşım kapsamında değerlendirebiliriz. Turhan bu konuda gerekli çevresel şartların hazır edilip teori ve pratiğin bir arada uygulamalı olarak yapılmasını düşünmektedir. Turhan'ın yaparak yaşayarak öğrenmeyi fırsat buldukça köyüne giderek köylüye örnek davranışlar sergileyerek göstermiştir. Ülken ve Turhan'ın laboratuvar kullanımı kapsamında

değerlendireceğimiz görüşlerini günümüz farklı eğitim kademelerinde ve okul türlerinde görebilmekteyiz.

Mümtaz Turhan orta okulu, varlığını liselere geçmek için bir aşama olarak değerlendirmiş ve ilerleyen zamanda orta okulların kapatılıp ilkokulların sekiz yıla çıkarılacağını söylemiştir. Turhan'ın bu görüşü ülkemizde sekiz yıllık kesintisiz eğitim uygulaması ile gerçekleşse de günümüzde orta okullar varlığını sürdürmektedir. Turhan'ın lise eğitiminin de dört yıla çıkarılması görüşü günümüzde yer alan uygulamalardandır.

Turhan okullarda kişilik terbiyesi eğitiminden bahseder. Bu eğitimi okullarda okul psikologlarının vermesi görüşü karşımıza okullarımızda bulunan rehberlik araştırma biriminde görevli psikolojik danışman ve rehber öğretmenler tarafından yapılmaktadır.

Mümtaz Turhan sayısı toplumda gün geçtikçe artan özel eğitim görmesi gereken çocukların eğitimi için bakanlık bünyesinde bir birimin kurulması ve bu sayede özel eğitim gereksinimi duyan bireylerin eğitimine özenle yaklaşılması gerekir demektedir. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Özel Eğitim Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

Hilmi Ziya Ülken ve Mümtaz Turhan din eğitimini gerekli görerek din dersi eğitimi ile birlikte beden ve düşünce eğitimin yanında bireyin ruh eğitimini de alacağını düşünmektedirler. Turhan İlahiyat liselerinin kurulmasını, bu sayede memleketin imam öğretmen ikililiği ayırımından kurtularak buradan yetiştirilecek öğretmenin halk tarafından daha çabuk benimsenmesini düşünmüştür. Günümüzde bunun örneği olmasa da imam hatip liselerinin varlığında bu görüşü görmekteyiz.

Mümtaz Turhan köyü kalkındırmanın toplumu kalkındırmayla, değiştirmeye farkının olmayacağı düşüncesi kırsal kalkınmaya önem verdiğini göstermektedir. Kırsal kalkınma için düşünceleri karşımıza köy-kent projesi ile çıkmaktadır. Ülkemizde köy-kent projesi Ordu'nun Mesudiye ilçesinde uygulamaya konulmuştur.

Hilmi Ziya Ülken ve Mümtaz Turhan demokrasi eğitimi verilmesi taraftarıdır. Demokrasi eğitiminin günümüz okullarında uygulanmasını, okul meclis çalışmalarında ve öğrenci konseylerinde görmekteyiz.

Ülken ve Turhan kız çocuklarının eğitiminin önemine değinerek, eğitimin genellik ve eşitlik ilkesi doğrultusunda yapılmasını istemektedirler. Kızların eğitim hayatına kazandırılması çalışmasıyla da karma eğitimi desteklemektedirler.

Hilmi Ziya Ülken, eğitimi insanın yaşamı boyunca yapacağı en önemli iş olarak görmektedir. Ülken eğitimi okul süresi ve okul ile sınırlı tutmamıştır. Bahçede, kırdada, sokakta, bitki yetiştirirken, ağaçları dikerken, toprağı kazarken, oyun oynarken de toplum kurallarını öğrenmesi, ahlak kurallarını kullanması gibi öğrenme sürecinin oluşumuyla anlamının gerçekleşeceği düşüncesi günümüzde her yerde eğitim, hayat boyu öğrenme ve eğitimde hayata yakınlık ilkesi gibi kavramlarla karşımıza çıkmaktadır.

Her iki fikir insanımız toplumsal farklılığımız olan diğer milletlerin başarılı eğitim sistemlerinin taklitçilikle uygulanması ülkemizde başarılı eğitim ortamını oluşturmayacağı kanısındadırlar. Her iki düşünürümüz milli benliğimize uygun eğitim sistemi oluşturulmasını ve eğitimin millilik vasfıyla icra edilmesini vurgulamaktadır. Uygulamadaki eğitim sistemimiz düşünürlerimizin görüşleriyle paralellik göstermektedir.

SONUÇ

Ülken ve Turhan'ın eğitim le ilgili düşünceleri incelendiği zaman iki bilim insanının da eğitime büyük önem vermesi dikkat çeken ilk noktadır. Ancak her ne kadar eğitime verdikleri önem noktasında hem fikir olsalar da, bu konuda öne sürdükleri düşünceler açısından farklılıklar olduğu da görülmektedir.

Eğitimle ilgili genel düşünceleri incelendiğinde; Ülken'in eğitimi bireyin hayatında en önemli işi şeklinde insan için başat bir noktaya oturttuğu görülmektedir. Bu bağlamda eğitimin bir süreç olması üzerinde duran Ülken, bu sürecin bireyin doğumuyla başlayan ve ölümüyle sonlanan geniş bir zaman dilimine yayıldığından bahsetmektedir. Bununla birlikte eğitimin temel görevinin ise toplumun beklentilerine uygun bireyler yetiştirmek olduğu üzerinde durmaktadır. Bununla birlikte eğitim sayesinde bireyin topluma yön verebilecek bir yeterliğe de kavuşması gerektiğini belirtmektedir.

Turhan ise genel eğitim yaklaşımında bireyi bu denli ön plana çıkarmayan bir yapı sergiler gibi görünmektedir. Turhan'a göre eğitimin temel işlevi toplumsal anlamdaki eksik ve yanlışların tespiti ve bunların giderilmesi yönünde olmalıdır. Bu gereklilikleri yerine getirmeyen bir eğitim sisteminin geçerli olmayacağı üzerinde durmaktadır. Turhan, eğitimin genel yapısı üzerinde durduğu çalışmalarında Türk eğitim sisteminin geçmişten kalma yapısını daha fazla ön plana çıkararak, aksaklıkların temel nedenlerine dikkat çekmekte ve bunların düzeltilebilmesi için eğitimin üstlenebileceği görevleri belirlemektedir. Turhan'ın genel eğitim sistemi içinde birey hususuna en fazla atıfta bulunduğu nokta yeterli seviyede ve nitelikte bilim insanı yetiştirme gerekliliğidir. Ancak yine bu değerlendirmeler dikkate alındığında, eğitimin bireye verilmesi ve birey tarafından verilmesi genel kuralı üzerinden Turhan'ın da üstü kapalı şekilde de olsa bireyi ön plana çıkardığını söylemek mümkündür.

Turhan'ın yaklaşımında genel eğilim eğitim sistemi üzerineyken, Ülken'de birey üzerinden eğitim sistemine dair bir yaklaşım söz konusudur. Bu da iki bilim insanının eğitim – birey ayrılmaz yapısında Ülken, fabrikasyon sonuçlu okul ortamı anlayışı düşüncesi bırakılmalı, bireysel niteliklere dayalı bir eğitim anlayışı benimsenmeli fikrini ortaya koymaktadır. Ülken, eğitim ve öğretimin aktif bir yapıda merkezine öğrenciyi alan teori ile pratiğin birlikte yürütülmesinde gerekli koşulları temin edecek şekilde hazırlanarak öğrenciler hareketli olmaları hususuna değinir.

Turhan'a göre eğitim sistemi programlarının öğrencilerin kavrama gücünden daha fazla olduğunu, lüzumsuz bilgilerin var olduğunu bunun sonucunda da öğrenci ezberle yönelmekte olup öğrencinin bıkkınlık ve usanç duygularına kapılmasına neden olmaktadır.

Eğitimdeki sorunlar hakkında da görüş belirten Ülken ve Turhan, bu sorunların genele yayılmaması konusunda hem fikirdirler. Diğer bir ifadeyle iki bilim insanı da eğitimdeki sorunların yalnızca küçük bir eğitim topluluğu tarafından dikkat edilen hususlar olması noktasında bu hususa gereken önemin verilmediği ortak paydasında birleşmektedirler. Ancak Turhan bu hususta Ülken'e göre daha sert olarak nitelendirilebilecek olan bir yaklaşım sergilemektedir. Nitekim Turhan, içinde bulunduğu dönem itibariyle eğitim sisteminin Türk tarihindeki en dip noktasında olduğu yönünde görüş bildirmektedir.

Gerek Turhan ve gerekse Ülken için eğitimde öğretmen olmazsa olmaz bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Özellikle Turhan tarafından oldukça önemli olarak değerlendirilen öğretmen faktörü, öncelikle bireysel sorumluluk ve eğilim noktasında ele alınmıştır. Bu bağlamda Turhan'a göre, bir insanın öğretmen olabilmesi için eğitimden ziyade bu mesleğe yatkınlığının ve öğretmenlik yapma isteğinin olması gerekmektedir. Bununla birlikte yine içinde bulunduğu dönem itibariyle öğretmenlik mesleğine yönelmek isteyen birey sayısında oldukça azalma olduğunun da altını çizmektedir. Bunun temel sebebi olarak ise öğretmenliğin itibarsızlaştırıldığı hususu ve öğretmenlerin maddi gücünün iyi olmaması üzerinde durmaktadır.

Turhan öğretmenliğe verdiği önem nedeniyle, nitelikli öğretmenlerin sahip olması gereken vasıflar ve nitelikli öğretmen yetiştirme koşulları üzerinde de durmaktadır. Bu bağlamda öncelikli olarak öğretmen adaylarının yurtdışına gönderilmesi ve buralarda eğitim almasının çözümün ilk basamağı olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte yurtiçinde yapılacak öğretmen eğitimlerinde ilgili eğitim kademesine göre öğretmen yetiştirmenin önemli olduğundan bahsetmektedir.

Ülken de öğretmen eğitimine önem vermekle beraber daha çok öğretmenin eğitimdeki rolü üzerine odaklanmaktadır. Ona göre yetiştirilecek olan öğretmenlerin temel görevi ilgili eğitim kademesindeki bireylerin zihinsel ve fiziksel anlamda sağlıklı duruma gelmelerini sağlamaktır. Bu nedenle de öğretmen, eğitimde olmazsa

olmaz bir pozisyondadır. Ancak öğretmenlik mesleğine yeterince değer verilmediğini bu önemli noktada bulunan öğretmenlerin eğitimlerinde hassasiyet gösterilmesini ülkenin geleceği açısından önemli görmekte olup toplumu geliştirecek olanların öğretmenler olduğunu savunur. Ona göre öğretmen eğitimindeki en büyük hatalardan biri çok kısa zamanda öğretmen yetiştirmeye çalışılarak bu denli önemli bir hususun bir nevi aceleye getirilmesidir. Bu bağlamda ülke içinde öğretmen yetiştirmeye yönelik olarak okul, fakülte veya üniversitelerin kurulması gerekliliğinden bahsetmektedir. Bu şekilde yapılacak bir öğretmen eğitiminin eğitimdeki sorunların çözümünde büyük önem taşıdığını belirtmektedir.

Ülken ve Turhan'ın ortak düşünceleri, öğretmen yetiştirmede çok hassas davranılması gerekliliği ve öğretmen eğitiminde pedagojik eğitime tabi tutulacak kişilerden ve bu mesleği severek idrak edecek kişilerin seçimine dikkat edilmesine değinmektedirler. Her iki düşünür de toplumun gelişiminin öğretmenle olacağı inancındadır. Bu hususlar değerlendirildiğinde, iki bilim insanının da eğitimde öğretmen faktörüne değer vermekle beraber, öğretmen eğitiminin önemi üzerinde durduklarını söylemek de mümkündür. Ancak öğretmen eğitimi konusunda Turhan'ın yurtdışında öğretmen yetiştirilmesine dair vurguları daha ağır basmaktadır.

Turhan'ın imam - öğretmen projesi sayesinde öğretmenin taşrada toplum ile daha yakın ilişkiler kurmasını sağlayarak öğretmenin yöre halkı tarafından benimsenmesini sağlayacak ve öğretmenin değerinin de artacağı aynı zamanda da imam öğretmen ikililiğinin son bulacağı kanısındadır. Ülken ise öğretmenliğin din adamlığıyla ilgili olmadığını düşünür.

Turhan ve Ülken'in mutabık oldukları sorunlardan biri de eğitim kademelerine yönelik sorunlar olmakla birlikte, eğitimin başlangıç kademelerinden olan ilköğretime dair sorunlardır. Ülken bu kademedeki sorunları öncelikle okula başlama yaşı üzerinden değerlendirmekte ve bu hususun birey için yeni bir yaşama başlama şeklinde ele alınması gerekliliği üzerinde durmaktadır. Nitekim yeni bir sosyal çevre içinde varlığını sürdürecektir olan bireyin, bu ortama adapte olabilmesi ve gerekliliklerini yerine getirebilmesi önem arz eden bir husustur. Bireyin yeni dâhil olacağı bu sosyal ortamda güncelik uğraşların değişimi, sistemli çalışma gerekliliği gibi hususların varlığı sürekli bir denetim altında tutulması gerekliliğini doğurmaktadır. Bu husustaki denetim eksikliği, gereklilikleri yerine getiremeyen bireylerin sistem dışında tutulması sorununu ortaya çıkaracaktır ki bu da kendi içinde

sistem dışında kalan bireylere dair bir problem oluşması sorununu gündeme getirecektir. Ayrıca bahsedilen denetim unsurunun salt psikolojik veya salt bedensel olarak değil bu iki yapının bütünleşik hâli şeklinde ele alınması gerekliliğine değinmektedir.

Turhan ise bu hususta ilköğretim yapısını eğitimin bütünsel yapısının temel unsuru olarak değerlendirmesi yönüyle ön plana çıkmaktadır. Bu kademedeki yanlışların sistemde bütünsel bir bozulmaya neden olabileceğinden bahseden Turhan, ilkokulda yaşanan problemlerin ortaokul ve lise seviyelerine aktarılacağına da değinmektedir. Bu da ilkokuldaki eğitime daha fazla önem verilmesi zorunluluğunu gündeme getirmektedir. Ülkenin genel sorunlarını eğitime bağlayan Turhan, eğitim konusundaki aksaklıkların giderilmesi için eğitim kademelerine önem verilmesi gerektiğini vurgulasa da bu çözümün ilkokul kademesi ile aşılamayacağını da altını çizmektedir.

Ülken genel olarak ülke içindeki öğretmen yetiştirilmesi üzerinde dursa da Turhan, yurtdışına öğrenci gönderilmesini desteklemekle birlikte her eğitim kademesinde birinci sınıf olarak nitelendirilen bilim insanlarının çalışması gerekliliği üzerinde durmaktadır. Bu bağlamda ilkokul seviyesinde eğitim verecek insanların da bu vasıflara sahip insanlar olmaları gerektiğini öne sürerek, eğitimin her kademesinde Avrupa eğitim sistemi benzeri bir yapıya sıcak baktığını vurgulamaktadır. Bununla birlikte dönem şartları itibariyle mümkün olmamakla birlikte Turhan'ın genel düşüncesi ilköğretimi yurt geneline yaymak şeklindedir. Ancak burada Ülken'in de yurtdışına karşı bir tavır izlemediğini belirtmekte fayda vardır ki Ülken, yurtdışında öğrenim faaliyetlerini sürdüren bazı okulları model olarak önermiştir.

Buraya kadar aktarılan hususlara dikkat edildiği zaman genel kanaat, iki bilim insanının yaşadıkları dönemler itibariyle, Türkiye eğitim sisteminin oldukça karmaşık veya muasır eğitim yaklaşımlarından uzak olduğu yönündedir. Bu bağlamda yine iki bilim insanının da geçmiş, güncel ve gelecek şeklinde eğitime dair incelemeler ve tespitlerde buldukları görülmektedir.

Eğitime dair genel memnuniyetsizlik durumlarından hareketle öne sürdükleri çözüm önerilerinde ise Ülken'in daha ulusal bir çözüm arayışı içine girdiği, Turhan'ın ise daha evrensel yaklaştığı görülmektedir. Bu yaklaşım farklılığı

hakkında bir açıklama yer almamakla birlikte Ülken'in ulusal ekonomik yapı konusunda daha farkındalık içeren çözüm önerileri sunarak, gerçekleşmesi daha muhtemel yapılar ortaya koyduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Turhan'ın yurtdışına öğrenci gönderimi, burada bilim insanı yetiştirme ve bu insanların Türkiye'ye geldikten sonra istenilen düzeyde öğretmen, bilim insanı gibi bireyleri yetiştirmesi konusundaki talepleri bilimsel açıdan uygun olarak değerlendirilebilir. Ancak ülkenin mevcut ekonomik yapısının bu düzenlemelere uygun olmaması, sunulan çözüm önerilerini değerlendirme aşamasında bırakmaktadır.

Aynı hususta Ülken'in yaklaşımları ise daha ulusal bir mahiyette olduğu için gerçekleştirilmesi daha muhtemel çözüm önerileri arasındadır. Bu bağlamda ilköğretimin yaygınlaştırılması gerekliliği üzerinde duran Ülken, dönem itibarıyla bunun bile gerçekleştirilemeyeceğini belirtmektedir.

Yine iki bilim insanının da ülke sorunlarının çözümü noktasında eğitimi esas çözüm aracı olarak değerlendirmeleri, kendilerinden sonra gelen insanlar ve Millî Eğitim sistemi içinde eğitime bakışa dair bir yönelim sağlaması açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda devam eden dönemlerde pek çok bilim insanı ve ülke bazında eğitim politikalarına yön veren düşünceler ortaya koyduklarını söylemek mümkündür. Ancak eğitim sistemi içinde günümüzde bile süreklilik arz eden değişim, güncelleme vb. hususlar, bu alanda hâlen istenilen noktaya gelinmediğini göstermektedir. Görüşleri, ülkemiz eğitim politikalarında yer alması zaman alsa da eğitimin millilik vasfıyla gerçekleşmesini istemişlerdir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Yahya, Türk Eğitim Tarihi, Pegem A Yayıncılık, 2007.
- Artunkal Ülken, Gülseren, “Hayatı ve Eserleriyle Babam Ülken”, Sosyoloji Konferanslar Dergisi, İstanbul, 17. Kitap, 1979.
- Avcı, Nazmi, Düşün Anaforunda Bir Adam: Hilmi Ziya Ülken, Dem Yayınları, İstanbul, 2005.
- Aydoğan, İsmail, Eğitimin Türkçesi, 1. Baskı, Pegem Akademi, Ankara, 2018.
- Bakır, Kemal, Demokratik Eğitim, John Dewey’in Eğitim Felsefesi Üzerine, (1. Baskı), A Pegem Akademi, Ankara, 2011.
- Başgöz, İlhan, Türkiye’nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995.
- Bayraklı, Bayraktar, Mukayeseli Eğitim Felsefesi Sistemleri, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 1999.
- Bayram, C., “Mümtaz Turhan ve Maarif Davamız”, Türk Kültürü Dergisi, 78.
- Bayur, Yusuf Hikmet, Türk İnkılabı Tarihi, C. 2/4, Ankara, 1952.
- Bilhan, Saffet, Eğitim felsefesi: Kavram Çözümlemesi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, C. 1, No: 164, 1991.
- Bolay, Süleyman Hayri, “Hilmi Ziya Ülken’in Fikri Gelişmesinden Çizgiler”, Türk Yurdu, Ankara, C. 10, S. 34, 1990.
- Bolay, Süleyman Hayri, “Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken”, Diyanet Gazetesi, Ankara, 1974, C. 5, S. 104.
- Bulut, Yücel, “İş Ahlakı’ndan Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihine: Türk Sosyolojisi’nde Hilmi Ziya Ülken”, Sosyoloji Konferansları, No: 46 (2012 – 2) / 119 – 151.
- Bulut, Yücel, “Türk Batılılaşması Bağlamında Hilmi Ziya Ülken”, Türk Yurdu Dergisi, Ankara, C. 22, S. 174, Şubat 2002.

- Büyükdüvenci, Sabri, “Küreselleşen Eğitim, Küreselleşmenin Eğitimi” (s. 253-255), Eğitim Felsefesi Kongresine Sunulmuş Makale, Eğitim-Bir-Sen, Ankara, 2009.
- Cevizci, Ahmet, Ortaçağ Felsefesi Tarihi, 1. Baskı, Asa Yayınevi, Bursa, 1999.
- Coşkun, İsmail, “Sosyoloji Bölümünün Tarihine Dair”, 75. Yılında Türkiye’de Sosyoloji, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1991.
- Draman, Hüseyin, Toplum Felsefecisi Hilmi Ziya Ülken, Boyut Kitapları, İstanbul, 2007.
- Ergün, Mustafa, “Emrullah Efendi, Hayatı, Görüşleri, Çalışmaları”, Ankara Üniversitesi, DTCF Dergisi, 1982, 30.
- Ergün, Mustafa, “Prens Sabahattin Bey’in Eğitim Üzerine Düşünceleri”, Kuramsal Eğitimbilim, S. 2, 2008.
- Ergün, Mustafa, Eğitim Felsefesi, 4. Baskı, Pegem Akademi, Ankara, 2014.
- Gutek, Gerald L., Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar, (Çev. Nesrin Kale), (3. Baskı), Ütopya Yayınevi, Ankara, 2011.
- Gülден, Nurlu, “Fichte’nin ALMAN ‘Kır Eğitim Yurdu Akımı’ndaki Yeri”, (Edt. Bahri Ata), Fichte’nin Eğitim Üzerine Düşünceleri ve Türkiye’ de Yansımaları, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2009.
- Gülensoy, Tuncer, “Kayıplar (Mümtaz Turhan)”, Türk Kültürü Dergisi, 1969, 75- 81.
- Güneş, Cevriye Demir, “Hilmi Ziya Ülken ve Tarihi Maddeciliğe Reddiye”, Türk Yurdu, C. 22, S. 174.
- Güngör, Erol, Sosyal Meseleler ve Aydınlar, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1996.
- Hesapçıoğlu, Muhsin, İnsan Kaynakları Planlaması, Anı Yayıncılık, Ankara, 2001.
- Kaçmazoğlu, H. Bayram, Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar, Birey Yayınları, İstanbul, 2008.

- Kafadar, Osman, Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma, Vadi Yayınları, Ankara, 1997.
- Kaya, Yahya Kemal, İnsan Yetiştirme Düzenimiz, Ankara, 1977.
- Kayalı, Kurtuluş, Türk Düşünce Dünyası I, Ayyıldız Yayınları, Ankara, 1994.
- Kaynaradağ, Arslan, Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Felsefe, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- Kıncal, Remzi Y., “Eğitim ve Felsefe”, (Ed. Remzi Y. Kıncal), Eğitim Bilimine Giriş, (1. Baskı), içinde (s.61-82), Grafiker Yayınları, Ankara, 2011.
- Kongar, Emre, Türk Toplum Bilimcileri 2, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001.
- Korap, Ali Rıza, “Düşünen Adam”, Sosyoloji Konferansları, 17. Kitap, İstanbul, 1979.
- Küçük, Hasan, Bütün Yönleriyle Mümtaz Turhan, TÜRDAV Basım - Yayım, İstanbul, 1977.
- Küçük, Hasan, Türk Milliyetçiliğinin Büyük Önderlerinden Mümtaz Turhan (Bütün Yönleriyle), TÜRDAV Basım Yayım, 1977.
- Lıpson, Leslie, Uygarlığın Ahlaki Bunalımları (Manevi Bir Erime mi? Yoksa İlerleme mi?), (Çev. Jale Çam Yeşiltaş), (2. Basım), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2003.
- Onaran, Zahide A., “AB Sürecinde Eğitim ve Eğitimin Ekonomiye Etkisi”, Millî Eğitim Gergisi, S. 167, 2005.
- Ornstein, Allan C., Francis P. Hunkins, Eğitim Programı: Temeller, ilkeler ve Sorunlar, (Çev.A. Arı), Eğitim Yayınevi, Konya, 2014.
- Özakpınar, Yılmaz, Batılılaşma Meselesi ve Mümtaz Turhan, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 1995.
- Özakpınar, Yılmaz, Kültür Değişmeleri ve Batılılaşma Meselesi, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2003.
- Özdemir, M. Çağatay, Eğitim Bilimine Giriş, Ekinoks Yayınları, Ankara, 2006.
- Prens Sabahattin, Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?, İstanbul, 1965.

- Reboul, Olivier, Eğitim felsefesi, (Çev. Işın Gürbüz), İletişim Yayıncılık, İstanbul, 1991.
- Sanay, Eyyüp, Hilmi Ziya Ülken, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1988.
- Sezen, Lütfi, “*Prof. Dr. Mümtaz Turhan’ın Millî Kültür ve Halk Kültürü ile İlgili Görüş ve Önerileri*”, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Erzurum, 2012.
- Sönmez, Selami, “*Eğitilme Arzusunun Yüceliği, Eğitilmeme Özgürlüğünün Saçmalığı*”, 1995.
- Sönmez, Veysel, Eğitim Felsefesi, Anı Yayıncılık, Ankara, 1998.
- Takış, Taşkın, “*Değerler Levhasının Tersine Çevirilmesi: Hilmi Ziya Ülken*”, Doğu Batı, S. 12, Ağustos-Eylül-Ekim, 2000.
- Tanyol, Cahit, “*İçtimaî Monografi Hazırlıkları: Prens Sabahattin*”, Sosyoloji Dergisi, 1949, 4-5.
- Toğrol, Beğlan Birand, “*Profesör Dr. "Mümtaz Turhan"*”, Türk Kültürü Dergisi, 78, 1969.
- Topçuoğlu, Hamide, Eğitim Sosyolojisi, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, C. XIV, 1971.
- Toprakçı, Erdal, Eğitim Üzerine, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2002.
- Tozlu, Necmettin, Eğitimden Felsefeye- 1: Eğitim Felsefesi Eğitim Üzerine Düşünceler ve İnsandan Devlete Eğitim, Bayburt Üniversitesi Yayınları, Bayburt, 2014.
- Tuna, Yılmaz, “*Kalkınma Planlarında Yükseköğretim*”, Millî Eğitim Dergisi 80. Yıl Özel Sayısı, S. 160.
- Turhan, Mümtaz, Garplılışmanın Neresindeyiz?, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 1980.
- Turhan, Mümtaz, Kültür Değişmeleri, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2002.
- Ülken, Hilmi Ziya, İnsani Vatanseverlik, Ülken Yayınları, İstanbul, 1998.
- Ülken, Hilmi Ziya, Eğitim Felsefesi, Ülken Yayınları, İstanbul, 2001.

- Ülken, Hilmi Ziya, Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.
- Ülken, Hilmi Ziya, Şeytanla Konuşmalar, Ülken Yayınları, İstanbul, 2003.
- Ülken, Hilmi Ziya, Millet ve Tarih Şuuru, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.
- Vergili, Ayhan, Hilmi Ziya Ülken Kitabı, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2006.

